

**Oppstartshistorien
til
GPS
(Grøntprodusentenes Samarbeidsråd)
Skrevet av Jon Laugen**



**Grøntprodusentenes
Samarbeidsråd**

Forord

Grøntprodusentenes samarbeidsråd (GPS) ble formelt etablert 10. desember 1998.

Flere grøntprodusenter med god kjennskap til bakgrunnen og etableringen av GPS har tatt til orde for at historien om det arbeidet og virksomheten som førte fram til at GPS ble dannet, burde dokumenteres som kilde til kunnskap og læring. Dette dokumentet er et svar på ønsket om dokumentasjon.

Slutten av 1980-årene var kjennetegnet av en svak pris- og lønnsomhetsutvikling for norske grøntprodusenter. Ved inngangen til 1990-årene var det også stor usikkerhet om importvernet og andre næringspolitiske rammebetingelser for sektoren. Norge sluttet seg til EØS-avtalen som i noen grad fikk betydning for norske grøntprodusenter. Ved et medlemskap i EU ville det blitt fri handel med grøntprodukter. Da det ikke ble resultatet, innebar GATT-avtalen fra 1995 en omlegging av importvernet til tollsatser.

I løpet av 1990-årene skjedde det også store forandringer i det norske dagligvaremarkedet. Vi fikk framveksten av dagligvarekjeder som tok en større rolle i verdikjeden. Samvirket Gartnerhallen kom under større press og mistet markedsandeler. Denne utviklingen kulminerte i 1997/1998 ved at det ble inngått en samarbeidsavtale mellom Gartnerhallen og BAMA/Norgesgruppen. Dette førte videre til at Gartnerhallen etter hvert mistet rollen som markedsregulator på grøntområdet.

Grøntprodusentenes svar i en situasjon med store omveltninger og utfordringer, var å samle produsentene i et samarbeid på tvers av omsetningsledd. Dette startet først på 1990-tallet – etter initiativ fra Norsk Gartnerforbund (NGF) og «Sjussjøenutvalget».

Det viktigste tiltaket ble å samle produsentene om en felles markedsvurdering og gi løpende prisanbefalinger som kunne bli normgivende ved størst mulig oppslutning og felles opptreden. Virksomheten som ble drevet fram av NGF, fikk etter hvert en landbrukspolitisk status og resulterte i dannelsen av GPS. Fram til GPS ble stiftet var det NGF som overordnet stod for virksomheten. GPS fikk fra høsten 2000 også overført det forvaltningsmessige ansvaret for markedsreguleringsordningen for epler og matpoteter.

Dokumentene er forfattet av Jon Laugen på oppdrag fra GPS, men Laugen er selv ansvarlig for utvalg av materiale, vurderinger og faglig innhold. Jon Laugen arbeidet i store deler av sitt yrkesliv i Norsk Gartnerforbund og har hatt unik førstehånds innsikt i de forholdene han beskriver.

Ås, 04.09.24
Morten N. Andersen,
Daglig leder – Grøntprodusentenes Samarbeidsråd

PRODUSENTSAMARBEID INNEN GRØNTSEKTOREN – DANNELSEN AV GRØNTPRODUSENTENES SAMARBEIDSRÅD (GPS)

Innledning

GrøntProdusentenes Samarbeidsråd ble stiftet 10. desember 1998.

Det var produsentorganisasjonene Gartnerhallen, NF-grønt, Nordgrønt og Produsentforeningen av 1909 som gikk sammen i en overbyggende sammenslutning for å «arbeide med produksjons- og markedstilpasning for å bidra til størst mulig norsk markedsdekning av poteter, grønnsaker, frukt og bær.»

Dette var en ny, formell organisering av et samarbeid mellom grøntprodusenter som i flere år hadde vært drevet innenfor Norsk Gartnerforbund (NGF) sin organisasjon. Innen NGF kom initiativet fra vekshusmiljøet i Rogaland.

Snart utviklet dette seg til landsomfattende samarbeid i form av «styringsgrupper», for agurk- og tomatproduksjon. Styringsgruppene ble satt sammen av produsenter som leverte til forskjellige engrosledd, og samarbeidet ble kalt «produsentsamarbeid på tvers av omsetningsledd.»

Etter hvert ble det dannet styringsgrupper også for grønnsaker på friland, poteter og frukt/bær, og laget en koordinerende overbygning for virksomheten innenfor NGFs organisasjon.

Overbygningen var etter mønster av det som var skissert av «Sjusjøengruppen» - det vil si et styringsutvalg bestående av representanter fra produsentorganisasjonene.

Gruppene arbeidet med markedstilpasning på produsentnivå – gjennom ukentlig å samle inn opplysninger om varetilførsler. Ut ifra dette og markedsvurderinger ellers, ble det gitt pristilrådinger. Det ble også arbeidet med produksjonstilpasning gjennom å samle inn data for produksjonsarealer, og drøfte tilpasninger. Arbeid for å forbedre kvaliteten på produktene, innenfor de enkelte produksjonene, kom også høyt på dagsorden.

Noen produsentorganisasjoner var avventende med å være representert i den første overbyggende organiseringen. Men i 1998 - etter at Gartnerhallens og Bama-Grønns produsenter hadde gått sammen i en felles produsentorganisasjon – var tiden moden for å gi produsentsamarbeidet overbygning i form av en egen organisasjon.

Norsk Gartnerforbunds arbeid hadde da oppnådd status av å være til betydelig nytte for produsentene – og en faktor for å oppnå landbrukspolitiske mål. Fra 1997 ble det gitt støtte fra jordbruksavtalens midler til arbeidet. Denne statusen utgjorde basis for å danne en egen organisasjon.

*

GPS har uttrykt ønske om at «historien om produsentsamarbeidet» blir nedtegnet.

Og i det følgende – i Del I - er bakgrunnen og hvordan det startet og utviklet seg, beskrevet.

I Del II er tatt med noe bakgrunnsstoff – generelt stoff om rammebetingelser for grøntnæringen – bakgrunnsstoff om organisasjoner som spilte en rolle fram til at GPS ble stiftet – og en del utdypende stoff ellers, som supplement til Del I.

Beskrivelsene er ført fram til år 2000-2001. Da fikk GPS en forsterket landbrukspolitisk status med å bli et offisielt forvaltningsorgan. Organisasjonen fikk da ansvar for administrasjon av markedsreguleringen på grøntsektoren.

Det er likevel – i del II - tatt med noe «historie» fram til 2004/2005 - da ny konkurranselov ble gjort gjeldende, og GPS sin landbrukspolitiske posisjon ble ytterligere befestet.

Gjennom stortingsbehandlingen og Landbruksdepartementets forarbeider til konkurranselovens forskrift om samarbeid og omsetning av visse landbruksprodukter - ble det da ytterligere slått fast at virksomheten er en viktig del av landbrukspolitikken på grøntsektoren.

Likeledes er avsnittet i del II om finansieringen av produsentsamarbeidet/GPS – ført fram til 2003.

DEL I

ARBEID OG ORGANISERING INNEN NORSK GARTNERFORBUND – OG DEN FØRSTE TIDEN MED GPS SOM SELVSTENDIG ORGANISASJON

Bakgrunn

Bakgrunnen for at produsentsamarbeidet kom i gang, var kort sagt negativ økonomisk utvikling innen norsk grønnsakproduksjon - over lang tid.

Produksjonen økte jevnt og trutt utover på 1970- og 80-tallet. Det var mange produsenter og mange omsetningsledd - og forholdsvis lett for produsenter å finne avtakere dersom det ble startet opp med grønnsakproduksjon på friland eller i veksthus. Og etablerte produsenter utvidet produksjonen.

Mekanisering innen frilandsproduksjonene skjød også fart fra midten av 1980-tallet, og overproduksjon innen andre jordbrukssektorer, samt dårlige kornpriser, medvirket til økt satsing på grønnsakproduksjon. Det ble en klar overproduksjon av mange grønnsakslag.

Økt produksjon presset produsentprisene – og med at mange engrosbedrifter opererte i markedet, ble det skapt stort press på pris til produsent. At det ikke så sjelden ble markedsført produkter av dårlig kvalitet, bidro også i vesentlig grad.

Dermed kunne prisene til produsent ikke holde følge med økningen i produksjonskostnadene. Inflasjonen var i gjennomsnitt over 8 % årlig både på 1970- og 80-tallet.

Avtaleprisene i jordbruksavtalen (normalprisene) ble jevnlig økt, men det ble vanskeligere og vanskeligere å «ta ut» disse prisøkningene i markedet. Økonomien i produksjonen utviklet seg negativt.

Fra midten av 1970-tallet ble det brukt til dels betydelige midler over jordbruksavtalen til markedsregulering for grønnsaker, frukt og bær. Men markedsreguleringen var ikke tilstrekkelig for god markedsbalanse.

Gartnerhallen, som samvirkeorganisasjon og markedsregulator, hadde bare omkring 30% av markedet, og dette vanskeliggjorde en effektiv markedsregulering.

På 1970-tallet ble det i jordbruksavtalen innført tilskuddsordninger med direkte inntektsvirkning for grønnsakproduksjon. Emballasjetilskudd til bestemte produksjoner ble innført fra 1971, og utover 1970- og 80-tallet ble det etablert flere ordninger.

Men disse ordningene kunne på ingen måte kompensere for at prisene ikke holdt følge med kostnadsutviklingen.

De mange små private grossistene som drev engrosomsetning var for det meste organisert i Grønnsak- og potetgrossistenes Landsforbund. Midt på 1980-tallet var det registrert 100 medlemmer i dette forbundet – inkludert Bama-gruppen som var størst med omkring 25 % av totalmarkedet.

Firmaet Norgesfrukt hadde ca 10 % - og øvrige, alle «smågrossister» hadde 18-20 %.

NKL (Norges kooperative forening), som ikke var medlem av Grossistforbundet, hadde 15-18 %.

Gartnerhallen, som landsomfattende samvirkeorganisasjon og markedsregulator på området, hadde ca 30 %. Men markedsandelen var minkende – ved inngangen til 1990-tallet var andelen ca 25%.

Gjennom 1980-tallet bygde Bama seg opp gjennom å overta mindre grossistfirmaer, og med mer og mer å knytte til seg store produsenter som kunne drive rasjonelt.

Indeks for realpriser* for viktige grønnsakproduksjoner. Kilde: Landbrukets Priscentral, årbok 1991

| | <u>1979/80</u> | <u>1985/86</u> | <u>1990/91</u> |
|---------------|----------------|----------------|----------------|
| Tomater | 100 | 67 | 47 |
| Slangeagurker | 100 | 89 | 64 |
| Hvitkål | 100 | 72 | 53 |
| Blomkål | 100 | 76 | 67 |
| Kinakål | 100 | 60 | 37 |
| Kepaløk | 100 | 74 | 30 |
| Gulrot | 100 | 96 | 70 |
| Knollselleri | 100 | 85 | 69 |
| Purre | 100 | 88 | 77 |

* Produsentpriser deflatert med konsumisindeksen

Gartnerhallen, som samvirkeforetak med mottakspålegg fra mange relativt små produsenter, var til dels avskåret fra å «rasjonalisere» på den samme måten.

Norsk Grønnsakdyrkerlag etterlyser tiltak

Den negative utviklingen for økonomien i grønnsakproduksjonen ble en hovedsak for produsentenes organisasjoner. Det som på denne tiden var grønnsakdyrkernes spesialorganisasjon, Norsk Grønnsakdyrkerlag, «slo alarm» fra midten av 1970-tallet.

Grønnsakdyrkerlaget (NGL) var blitt dannet i 1970 som et selvstendig landslag innenfor Norsk Gartnerforbund sitt organisasjonsmønster. Ved årsmøtet 1974, i Kristiansand, ble det vedtatt en resolusjon som må ses på som en sterk henstilling til partene i jordbruksforhandlingene om å sette inn tiltak på grønnsaksektoren.

Men de tiltakene som kom i jordbruksavtalen på dette tidspunktet kunne ikke gjøre noe med hovedproblemet, som jo var overproduksjon.

Norsk Grønnsakdyrkerlag tok etter hvert opp problemet med overproduksjon mer direkte. I foredrag på «Landbruksveka 1976» pekte formannen, Hans Sylling fra Lier, på virkemidler som bedre styrt produksjonsplanlegging, produksjonsstatistikk m.m. for å få til bedre produksjonstilpasning.

Offentlig utredning av omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær.

Fra myndighetene kom det som må kunne tolkes som et svar på bl.a. resolusjonen fra Grønnsakdyrkerlaget årsmøte '74 – da det som ble kalt «Bratberg II-utvalget» ble nedsatt i 1978. Utvalget var en oppfølger til NOU 1978:8; «Potetproduksjon- og potetomsetning». Utvalgsleder var fylkeslandbrukssjef i Hedmark, Tor M. Bratberg, og denne utredningen ble populært kalt «Bratberg I».

Utredningen om potetsektoren resulterte i at «Markedsordningen for poteter» ble innført. I 1981 ble «Markedskontoret for poteter» etablert som forvaltningsorgan. Ordningen omfattet godkjenning av omsetningsledd, arealregistreringer, kvalitetskrav og pristilskudd for poteter.

Mandatet for «Bratberg II» var å vurdere omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær – og foreslå tiltak for bl.a. å sikre og tilpasse produksjonsvolumet og gjennomføre en effektiv markedsregulering. Tiltakene skulle «ta sikte på å gi produsentene mer inntektsmessig og avsetningsmessig stabilitet og sikkerhet».

Resolusjon fra årsmøtet i Norsk Grønnsakdyrkerlag 1974: ¹⁾

«Årsmøtet har drøftet økonomien i norsk grønnsakproduksjon og konstaterer at utviklingen de senere årene har gått i sterkt negativ retning. Oppgjørprisene til produsentene har stått stille mens produksjonsutgiftene er steget urovekkende. Til dette kommer at utgiftene til emballasje, frakter, mellomleddenes avanse og ikke minst merverdiavgiften har ført til forbrukerpriser som setter grønnsakforbruket i vårt land i fare. Den mest intensive utnyttelsen av vårt lands begrensede arealer står i fare for å bli sterkt redusert.

Det er nå tvingende nødvendig at prisene til produsenten økes. Parallelt med dette må det treffes tiltak med sikte på økt økonomisk forskning og vegledning.

Årsmøtet i Norsk Grønnsakdyrkerlag vender seg til våre myndigheter og ansvarlige hovedorganisasjoner i jordbruket med en alvorlig henstilling om den økonomiske situasjon i norsk grønnsakproduksjon blir tatt opp til grundig vurdering. Dette med sikte på å sikre inntektsgrunnlaget i næringen og dermed en tilfredsstillende og tidsmessig tilgang på norske grønnsaker til det norske forbruk.»

Kristiansand den 6. mars 1974

Sakset fra foredrag av formann i Norsk Grønnsakdyrkerlag, Hans Sylling, på «Landbruksveka 1976»

«Fra grønnsaknæringens synspunkt vil det være meget viktig, ja av avgjørende betydning å få bygget ut en bedre produksjonsstatistikk, produksjonsanalyser, produksjonstilrådinger, markedsundersøkelser, mv- Data over planlagte arealer, såtider, høstetider, osv må brukes i en bevisst og koordinert styringsprosess vedrørende produksjon og markedsføring av grønnsaker»

¹⁾ Norsk Grønnsakdyrkerlag ble stiftet i 1970 – se del II

Utvalgsmedlemmene var i stor grad de samme som utredet potetomsetningen/potetproduksjonen, med Tor M. Bratberg som leder.

Innstillingen ble lagt fram i 1983; NOU 1983:55; «Omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær». Hovedfraksjonen gikk inn for en ordning med «markedsordning for grønnsaker, frukt og bær» - noe i likhet med det som var etablert for potetsektoren. Men en stor del av utvalgsmedlemmene hadde alternative forslag.

I og med at utvalget var såpass delt – og at det i høringsrunden ikke var noen utstrakt oppslutning om forslagene fra flertallet – så ble utredningen ikke fulgt opp av regjeringen, som på denne tiden bestod av partiene Høyre, Senterpartiet og Kristelig folkeparti. Det ble dermed ingen «markedsordning for grønnsaker» på samme måte som for poteter.

Norsk Gartnerforbund poengterte i uttalelse til utredningen at det etablerte omsetningssystemet stort sett fungerer tilfredsstillende. Men forslag i utredningen om en samlet arealregistrering hos produsentene som knyttes til tilskuddsordninger fant gehør hos NGF - som pekte på at produksjonsplanlegging må være det sentrale virkemiddelet for å få en bedre markedstilpasning. Dette var i stor grad samme syn som Norsk Grønnsakdyrkerlag hevdet på 1970-tallet.

NGF gikk ikke konkret inn på hvordan produksjonsplanleggingen eventuelt skulle kunne samordnes bedre enn før. Men mente at med å knytte en arealregistrering opp til jordbruksavtalens ordning med emballasjetilskudd, ville en kunne få inn gode arealoppgaver. Å tilpasse arealene – unngå overproduksjon - ville dermed ha et bedre grunnlag enn før.²⁾

Det eksisterende «systemet» for samlet produksjonsplanlegging var på 1980-tallet at Landbrukets Prisentral (LPC) samlet inn oppgaver for planlagt produksjon fra produsenter og grossister utenom Gartnerhallen o.a. samvirkeorganisasjoner. Disse ble av LPC sammenstilt med tall fra Gartnerhallen.

Så ble det holdt åpne produsentmøter der planlagte arealer for de ulike grønnsakproduksjonene ble diskutert – og det ble gitt anbefalinger om tilpasninger av arealene, ut ifra markedsvurderinger.

Deretter var det opp til de enkelte produsenter/grossister å tilpasse arealene ut ifra det som ble tilrådd.³⁾

Initiativ i Rogaland for mer samarbeid innen grøntsektoren

Utover 1980-tallet ble det blant produsentene mer og mer fokus på at målrettet produksjonsplanlegging og mer samarbeid mellom produsenter og omsetningsledd måtte være «veien å gå» for å få til bedre markedstilpasning.

Eksempelvis var det ved Norsk Gartnerforbunds representantskapsmøte i 1989 igjen fokus på økonomien i grønnsakproduksjonen.

Det ble nok en gang pekt på produksjonsplanlegging - og samarbeid om dette – som nøkkelfaktor for bedre lønnsomhet. Det ble i klare ordelag «etterlyst» mer effektiv produksjonsplanlegging og mer samarbeid mellom produsenter og engrosledd, for å tilpasse produksjonen.

Sakset fra Norsk Gartnerforbunds høringsuttalelse til NOU 1983:55 «Omsetningssystemet for frukt, grønnsaker og bær»

«Den samlede produksjonsplanleggingen må styrkes betydelig. Gjennom samarbeid mellom produsenter, omsetningsledd og veiledningstjeneste må planlagte areal foran hver sesong bli registrert, drøftet og samordnet slik at vesentlige problemer med overproduksjon kan unngås.

En samordnet produksjonsplanlegging må være hovedvirkemiddelet i produksjonsregulering. Norsk Gartnerforbund går derfor inn for å knytte ordningen med emballasjetilskudd og andre ordninger til en arealregistrering.

Gjennom en omfattende drøfting og samordning må produksjonsarealene tilpasses markedsprognosene.»

²⁾ Mer om Bratberg II i del II ³⁾ Mer også om produksjonsplanlegging fra «gammelt av», i del II

På dette tidspunktet hadde det i Rogaland pågått en utbredt diskusjon om tiltak som kunne snu utviklingen med overproduksjon og fallende priser. Det var særlig blant veksthusprodusentene at det ble diskutert tiltak som mer samarbeid mellom produsentene og engrosleddene.

Denne debatten «toppet seg» litt under «Veksthusdagen» i oktober 1989. Tradisjonelt hadde dette vært en fagdag med i hovedsak faglige tema – men denne gangen ble det satt søkelys på omsetningsforholdene for veksthusproduktene, både grønnsaker og blomster.

På denne veksthusdagen var det paneldiskusjon mellom de store engrosleddene; Gartnerhallen, Bama, Norgesfrukt og NKL, samt representanter for de mindre grossistene.

Det ble manet til bedre samhold mellom produsentene – og bl.a. pekt på at produksjonsplanleggingen må bli bedre. Større samling om førstehåndsutbudet ble også trukket fram som en mulighet for bedre markedstilpasning.

Flere av omsetningsleddene pekte på at det er produsentene selv som må ta ansvaret for markedssituasjonen. Samarbeid mellom grossistene ut over det som skjer i dag, var omsetningsleddene ikke innstilt på.

Fra Gartnerhallens side ble det trukket fram at det er i førstehåndsutbudet det må etableres samarbeid. Men så lenge produsentene ikke vil dette, blir det bare et ønske. At grossistleddet er i stand til å samarbeide i særlig grad, er misforstått, hevdet Gartnerhallen.

Bama pekte også på at det er produsentene selv som må ta ansvaret for markedssituasjonen. Og NKL sluttet seg til at det er produsentene selv som må stå mer sammen om å koordinere og tilpasse produksjonen.

Under debatten tok mange produsenter til orde for mer kommunikasjon og samarbeid mellom produsent og engrosledd, samtidig med samarbeid mellom produsentene.

Etter Veksthusdagen ble det arbeidet videre i «tomatkommunene» Finnøy og Rennesøy med tanken om felles førstehåndsutbud. Men produsentene var spredt på mange forskjellige grossister og det var ingen enighet om å gå sammen på den måten. Det ble i stedet arbeidet videre med planer om fellespakkerier – dette ville gi bedre oversikt over tilførslene og mer ens sortering.

Jæren gartnerlag går i spissen for med samarbeid mellom produsentene

At omsetningsforhold ble et hovedtema på Veksthusdagen i 1989, må nok for en stor del tilskrives initiativ innen Jæren gartnerlag. Markedsforhold og produsentpriser ble satt «høyt opp på dagsorden», ut ifra diskusjonene innen produsentmiljøet.

Sakset fra «Gartneryrket nr 16; 8.september 1989: «Alvorsord fra grønnsakdyrkerne: «Produksjonsstyring og markedstilpasning er påtrengende»

«Grønnsaksmøtet under NGFs representantskapsmøte var en klar markering av det ansvar som ligger på produsentene for å tilpasse produksjonsmengdene til markedet. Produsentene må lære seg å ta produksjonsundersøkelsene og tilrådingene langt alvorligere enn nå. Det er også et sterkt behov for utvidet samarbeid mellom produsenter og omsetningsledd for å få til bedre tilpasning og oppfølging. Det er nødvendig å trekke omsetningsleddene mer med for å kunne styre produksjon og tilførsler, mente man.»

Sakset fra lederartikkel i Bondevennen nr 44/89:

« Etter veksthusdagen»

« I ei forsamling av hagebruksprodusentar, der fleirtalet har innretta sin leveranse på at det er ønskelig med konkurranse om førstehånds-utbudet, reiser der seg eit krav om at dei konkurrerande omsetningsledda bør gå inn i eit nærare samarbeid. .. «Etter vårt skjønner er denne forma for ønsketenkning like realistisk som trua på at ein kan løfta seg sjølv etter håret.

..«For samarbeidet som blir etterlyst, må nødvendigvis innebera noka meir enn talemåtar. Høgare produsentprisar skal vere det synlege resultatet – med andre ord dreier det seg om noko så fundamentalt som produksjons- og marknadstilpassing».

Magne Haga, tomat- og agurkprodusent fra Tananger – var blitt valgt til formann i 1988, og han tok initiativ til et konkret samarbeid mellom produsenter som leverte til forskjellige engrosledd.

Det ble tatt fatt i at det en god stund hadde vært misnøye blant produsentene med de vurderingene og prisanbefalingene som prismøtet på Økern Torghall ⁴⁾ kom fram til. Det var en utbredt oppfatning at innrapportering fra grossistene om kommende leveranser kunne være misvisende. Prisanbefalingene kunne dermed bli feil i forhold til markedsforholdene.

Oppfatningen var at dette ofte kunne slå ut slik at markedsprisen ble lavere enn den kunne ha vært med mer korrekt innrapportering og markedsvurdering. Det var på den måten en utbredt mistillit til om Økernmøtet var i stand til å sette riktig pris i forhold til den reelle markedssituasjonen.

Magne Haga tok derfor initiativ til at produsentene i Rogaland skulle bidra til bedre rapportering til Økernmøtet. Produsentene skulle også foreslå en prisanbefaling, ut ifra sin egen markedsvurdering.

Produsenter med leveranse til forskjellige engrosledd ble derfor samlet dagen før prismøtet på Økern Torghall («torsdagmøtet») - for å diskutere prisanbefaling for kommende uke. Representanter fra engrosleddene var også med på møtet.

Ut ifra vurdering av tall for det som var ventet av leveranser – og hva som kunne forventes av salg – ble det hver torsdag ettermiddag sendt telefaksmelding med prisanbefaling fra «Rogalandsmøtet». Prismøtet på Økern ble jo holdt hver fredag morgen.

Fra starten av var det for tomater – storparten av tomat-produksjonen foregikk jo i Rogaland – det ble gitt pristilråding for, men etter hvert også for agurker. Det var prognoser for leveranser fra Rogaland som lå til grunn for prisanbefalingene.

Dette opplegget ble utviklet videre da tidligere veksthuskonsulent i Gartnerhallen Rogaland – Olav Syversen – i mars 1992 ble ansatt i Norsk Gartnerforbund. Han fikk i arbeidsoppdrag å videreutvikle Jæren gartnerlags arbeid til en mer landsomfattende virksomhet - som etter hvert ble kalt «produsentsamarbeid på tvers av grossist-tilknytning.»

Han hadde, som ansatt i Gartnerhallen, vært sentral i torsdagsmøtene i Rogaland og ble i NGF «primus motor» for en etter hvert omfattende virksomhet med produsentsamarbeid innen veksthusgrønnsaker. Etter hvert også for salatgrønnsaker på friland.

*

Forslag fra produsenter i Trøndelag om ny organisasjon

I Trøndelag var det våren 1990 - etter et møte mellom grønnsakprodusentene – blitt dannet et arbeidsutvalg, ledet av Vidar Jørgensen (leverandør til Gartnerhallen). Utvalget kom med forslag om at det dannes en ny organisasjon som skulle ha ansvar for produksjonsplanlegging, markedsobservasjon, samt eventuelt rådgivning og andre aktuelle ting.

Oppslag i «Nationen» 7. september 1990:

Grøntprodusentene må organisere seg:

Norske grøntprodusenters landsforbund kan bli en realitet innen året er omme – dersom produsentene selv ønsker det slik. - Det kan ikke fortsette som nå. Da ender vi alle opp som smågrossister og torghandlere», sier Vidar Jørgensen fra Følling nord for Steinkjer. - Overproduksjon og priser langt under normalprisene gjør at produsentene underbyr hverandre. Det er alles kamp mot alle. Ingen organisasjon kan i dag håndtere overproduksjonen, mener Jørgensen. Han er formann i et arbeidsutvalg som ble nedsatt etter et møte mellom grøntprodusentene i Trøndelagsfylkene i mars. På møtet ble samarbeid mellom organiserte og ikke-organiserte produsenter diskutert.

Han mener tiden er inne for å at grøntprodusentene finner en felles plattform. – Jeg har selv vært tillitsmann i Gartnerhallen i 10 år, og er godt fornøyd med grossistforholdet. Jeg hadde inderlig håpet at vi hadde løst problemene gjennom Gartnerhallen. Men det er sterke krefter i markedet som ikke ønsker at Gartnerhallen skal få en slik stilling. Det er viktig å få til en organisasjon uavhengig av grossist-tilknytning.

Selv har han tenkt seg en organisasjon med et sentralt organ som kan ta ansvar for produksjonsplanlegging, rådgivning og overvåkning av markedet dag for dag.»

⁴⁾ Mer om prismøtet på Økern Torghall i del II

Dette forslaget fikk publisitet i landbrukspressen - men tanken fikk ikke særlig gehør hos de eksisterende næringsorganisasjonene.

Generalsekretær *Jon Røine* i Norsk Gartnerforbund mente at en ny organisasjon vil være en blindvei. Han pekte på at NGF i mange år har arbeidet med produksjonsplanlegging, gjennom samarbeid med Gartnerhallen og Landbrukets Prisentral.

Oppgaver fra Gartnerhallens produsenter ble sammenstilt med oppgaver fra private grossister, og det ble gitt produksjonstilrådinger for de ulike grønnsakkulturene.

Men tilrådingene var uforpliktende - en hadde ingen særlige virkemidler for oppfølging. Røine uttalte at grøntprodusentene må være mer villig til å opptre i felleskap på tvers av omsetningsledd.

Initiativet fra Trøndelag om en ny organisasjon fikk heller ikke tilslutning fra tomatprodusent *Narve Huseby* i Lier. Han uttalte til «Nationen» at mye kan gjøres innenfor dagens organisasjoner. For å få bedre oppslutning om dagens arealundersøkelser pekte han på at produksjonsoppgaver burde knyttes opp til tilskuddsordningene i grøntsektoren. Da ville en få inn mye mer fullstendige oppgaver. Og etter at det er gitt tilrådinger om arealer/produksjonsvolum av de enkelte grønnsakslagene, bør det sendes inn endringsoppgaver fra produsentene.

Narve Huseby var ellers enig med Vidar Jørgensen om at det produseres for mye, og uttalte at «vi slår hverandre i hjel slik det er i dag.»

Sakset fra Nationen, 7. september 1990:

«Grøntprodusentene må være villige til å opptre mer i felleskap på tvers av omsetnings-tilknytning, sier generalsekretær Jon Røine i Norsk Gartnerforbund. Han er skjønt enig med Vidar Jørgensen i at det må til mer samarbeid mellom produsentene, enn det er i dag. Men Røine tror ikke det er mangel på organisasjoner som er problemet. – Vi ser på en ny organisasjon som en blindvei. Etter vår oppfatning har Norsk Gartnerforbund allerede i dag mange av de oppgavene som Jørgensen nevner. Men de kan forbedres og forsterkes, sier Jon Røine.»

Forslag om database for produksjonsplanlegging

Med bakgrunn i denne omfattende diskusjonen om bedre markedstilpasning på grøntsektoren, så nedsatte Norsk Gartnerforbund høsten 1990 en arbeidsgruppe som skulle utrede forbedringer i systemet for produksjonsplanlegging og produksjonstilrådinger. Gruppen ble sammensatt av personer som hadde vært særlig aktive i debatten om bedre markedstilpasning og ny organisering på grøntsektoren.

Gruppen foreslo at det opprettes en sentral database, som utgangspunkt for produksjonsplanlegging og markedstilpasning. Det ble skissert at et prøveopplegg kunne settes i gang fra høsten 1991- og at Landbrukets Prisentral (LPC) kunne drive en slik database. LPC var den instansen som utførte det eksisterende arbeidet med samlede produksjons- og markedsoversikter på grønnsaksektoren – og opplegg med database ville være en videreutvikling av dette arbeidet

Dette forslaget ble det senere arbeidet videre med i Norsk Gartnerforbunds markedsutvalg, som startet sin virksomhet på høsten 1991.

*

«Sjusjøenmøtet» - «Sjusjøengruppen» blir nedsatt

I Hedmark var det et aktivt fagmiljø innen den lokale forsøksringen som arbeidet med grønnsakdyrking - (Hedmark Forsøksring, Fagseksjon Grønnsaker) - og det ble mot slutten av 1980-tallet dannet et forum for diskusjoner også om marked og priser.

En del dyrkere av frilandsgrønnsaker samlet seg på forsøksringens kontor – og det ble holdt telefonmøter med produsenter i andre landsdeler. Her ble diskutert priser, leveranser og lagerbeholdninger mv og det ble gitt innspill til Økernmøtet. Møtene ble holdt etter behov – og det var først og fremst situasjonen på gulrotmarkedet som ble diskutert.

Etter hvert ble organisering av grønnsakprodusentene – på overordnet plan og med sikte på å arbeide med markedsforhold – et tema innen dette miljøet. Her var Lars Alhaug – leverandør til Gartnerhallen - en «drivende kraft.»

Ringleder Arne Gillund var «primus motor» for dette innen forsøksringen - organiserte telefonmøtene, og vinteren 1991 tok han initiativ til en samling for grønnsakprodusenter fra hele landet – der priser – marked – og mulig ny organisering av produsentene, var tema.

Samlingen ble holdt 18.-20. januar 1991 på Sjusjøen, og Jeløy forsøksring var medarrangør. Det deltok ca 60 produsenter. Utenom Hedmark og Jeløy, var også produsenter fra Vestfold, Toten, Lier og Trøndelag, til stede. Det var også en del grossister med på denne samlingen.

Oppslutningen om møtet – som senere ble kalt «Sjusjøenmøtet» - og diskusjonene, indikerte at det var tid for å gjøre noe for å få til en samlet organisering av grønnsakprodusentene, med særlig fokus på markedsforholdene.

Det ble nedsatt et utvalg av produsenter som fikk i oppgave å:

«gi innspill til et framtidig samarbeid både mellom produsenter og grossister/omsetningsledd. Det får i oppgave å utrede mandatet for det videre arbeid, og å vurdere måter å oppnevne et endelig utvalg bestående av representanter fra ulike produsentlag».

Med tanke på et bredt samarbeid mellom produsentene, ble gruppen sammensatt av produsenter som leverte til forskjellige landsomfattende engrosledd - dvs de store grossistene som til sammen hadde anslagsvis 70-80 % av markedet.

Ellers ble viktige spørsmål det skulle arbeides med, angitt som:

«- Koordinering av produksjonsplanlegging grossistene imellom

- Felles markedsføring, eksport, mv, herunder muligheten av en felles logo for de grossister som måtte være med i samarbeidet».

Forslag fra «Sjusjøengruppen»

Utvalget – «Sjusjøengruppen» - utarbeidet etter hvert et dokument der det ble skissert: «Organisering av en landsdekkende produsentorganisasjon». Oppgavene for organisasjonen skulle være å *«ivareta medlemmenes interesser i omsetningsspørsmål – som produksjonsplanlegging, markedstilpasning, arbeide med kvalitetsspørsmål, markedsføring, produktopplysning.»*

Medlemmer skulle være «alle produsenter som er medlem av et produsentlag med leveringsavtale for hele sin produksjon av poteter, grønnsaker, frukt og bær».

Organisasjonen skulle ledes av en styringsgruppe med en representant for hver produsentring/grossistring, og navnet skulle være: «Grøntnæringens Produsentforening». Foreningen skulle være «produsentstyrt, med sekretariat i Oslo, i nær tilknytning til Økern, sentralt i forhold til omsetningen av grønt.»

Det som «Sjusjøengruppen» la fram, var i stor grad basert på tiltak som en god stund hadde vært framme i diskusjonen om bedre produksjonsplanlegging og oppfølging. Og organisasjonsskissen som ble presentert, var i det store og hele nokså likt med det som var utarbeidet for nytt organisasjonsmønster, nye vedtekter og arbeidsprogram for Produsentforeningen Norge - foran denne organisasjonens representantmøte i mars 1991. Nye vedtekter og nytt arbeidsprogram for PF Norge ble da vedtatt. ⁵⁾

Likheten mellom skissen for «Grøntnæringens Produsentforening» og vedtekter/arbeidsprogram for Produsentforeningen Norge - lar seg nok, for en god del, forklare av det faktum at *Johannes Dyste* var formann i PF Norge siden våren 1990. Han fikk gjennomslag innen Sjusjøengruppen for en organisasjonsmodell som tok utgangspunkt i «nye PF Norge» sin organisasjonsplan.

«Sjusjøengruppen», nedsatt 20. januar 1991 av produsentmøte i regi av Hedmark forsøksring og Jeløy forsøksring:

- Hans T. Fosaas, Vestfold, produsent, NKL
- Bjarne Kjøs, Hedmark, produsent, GH
- Johannes Dyste, Oppland, produsent, Bama
- Arne Gillund, ringleder Hedmark forsøksring

⁵⁾ Produsentforeningen/Produsentforeningen Norge er mer omtalt i del II

I skissen for «Grøntnæringens Produsentforening» sine oppgaver med produksjons- og markedstilpasning var det tatt med som et viktig punkt, å etablere av en sentral database for produksjons- og markedsinfo. Og dette var fullstendig i tråd med det som Norsk Gartnerforbunds arbeidsgruppe ang bedre produksjonsplanlegging, på omtrent samme tidspunkt hadde utarbeidet ut et forslag om. ⁶⁾

*

«Sjusjøengruppen» - og at den skulle arbeide med produsentsamarbeid på tvers av grossisttilknytning - fikk omtale i landbrukspressen bare noen dager etter møtet på Sjusjøen var avholdt. (Nationen 22. januar 1991). Samtidig ble det slått opp at produsentprisene på kepaløk var «rekordlave.»

Gulrotprisene var også lave vinteren/våren 1991. Inspirert av diskusjonen på «Sjusjøenmøtet» tok gulrotprodusenten Fritjof Sandstad, Levanger, initiativ til å stoppe all levering til grossist – dersom avregningsprisen ikke økes med 1 kr pr kg.

Aksjonen fikk bred oppslutning hos produsentene, uansett hvilket engrosledd det ble levert til, og aksjonen virket. Fra uke 13 til uke 14 økte noteringsprisen for gulrot med 88 øre pr kg – og fra uke 14 til uke 15 med 67 øre pr kg. Produsentprisen var dermed hevet opp til et nivå som lå tett oppunder jordbruksavtalens normalpris – og dette prisnivået ble holdt til slutten av mai måned, da det stort sett var slutt på lagerbeholdningene.

Denne gulrotaksjonen var jo «bevis» på at produsentsamarbeid kunne gi resultater. For Sjusjøengruppen ga det antagelig god motivasjon for å fortsette virksomheten med å få til en bred produsentorganisering.

Sjusjøengruppen tar kontakt med Norsk Gartnerforbund

Våren 1991 tok «Sjusjøengruppen» kontakt med Norsk Gartnerforbund angående videre arbeid med organisering av grøntprodusentene – ut ifra sin skisse for «Grøntnæringens Produsentforening». NGF stilte seg positiv til dette – forutsatt at det skulle tas utgangspunkt i at organiseringen skulle innpasses i NGF sitt organisasjonsmønster.

Etter møter med Sjusjøengruppen i april og i slutten av mai - ble det satt i gang arbeid med å tilpasse Norsk Gartnerforbund sine vedtekter. Foran NGFs representantskapsmøte i august ble det utarbeidet et dokument som skisserte «NGF som felles organisasjon for grøntbransjen».

Senere, i forkant av Norsk Gartnerforbund sitt representantskapsmøte i august, fikk Sjusjøengruppen et helsides oppslag i Nationen.

Sjusjøengruppen ferdigstilte og oppsummerte sine forslag i et dokument datert 14. august 1991. Ut ifra drøftingene med NGF var det da tatt med en konklusjon som gikk ut på at:

«Etter en samlet vurdering, og etter samtale med ledelsen i NGF, vil vi foreslå at grøntprodusentene samler seg om NGF som en felles organisasjon for produsentene i hele grøntbransjen.»

Sakset fra Nationen, 22. januar 1991:

«Løkmarkedet har brutt sammen. Produsentene får rekordlave priser som følge av overproduksjon. For tiden er prisene halvparten av det som nederlandske og tyske kolleger får.

– Så ille står det til, hevder *Hans T. Fosaas* på Nøtterøy. Han mener at norske grøntprodusenter snart må erkjenne at de er alt for svakt organisert, og etterlyser samarbeid mellom produsenter på tvers av grossistegrensene.»

Sakset fra Nationen, 27. mars 1991:

«Landsomfattende leveringsstopp av gulrot inntre 2. april dersom grossistene ikke øker produsent-prisen kraftig, varsler initiativtager Fritjof Sandstad i Levanger. – Jeg får kr 3,40 i avregningspris av NKL. Etter jordbruksavtalen skulle jeg hatt kr 4,94. – Han er ganske overbevist om at de skal greie å blokkere det alt vesentlige av gulrotleveransene over påske. – Vi har ikke mer kvalitetsrot enn det markedet trenger. Grossistene bruker produsentprisen for å holde sine markedsandeler.»

⁶⁾ Mer omtale av database for produksjonsplanlegging i del II

En skisse viste en mulig innpassing i NGFs organisasjonsmønster. En «styringsgruppe» bestående av produsentringer/produsentlag skulle knyttes opp til NGFs grønnsakutvalg – og et eget sekretariat underlagt Grønnsakutvalget skulle opprettes. Sekretariatet skulle plasseres i nær tilknytning til Økern Torg.

Norsk Gartnerforbund vedtar å arbeide videre med forslagene fra Sjusjøengruppen

Ved NGFs representantskapsmøte 23. -24. august 1991 ble nye vedtekter for Norsk Gartnerforbund vedtatt. Endringene åpnet opp for å innpasse Sjusjøengruppen sin skisse i NGF sitt organisasjonsmønster – og representantskapsmøtet ga tilslutning til dette. NGFs hovedstyre ble pålagt å arbeide videre med saken.

Vedtektsendringene medførte at de tidligere fagutvalgene under NGFs hovedstyre ble omgjort til seksjoner for henholdsvis grønnsaker, blomster, planteskole samt en unggartnerseksjon.

Bakgrunnen for at Norsk Gartnerforbund gikk inn for å arbeide videre med Sjusjøengruppens forslag, var nok bl.a. at NGF fra gammelt av hadde arbeidet for å samle alle gartneri-/hagebruksprodusentene i en organisasjon, dvs i en særorganisasjon (spesialorganisasjon) for alle produksjonsgrener. Dette var nedfelt i NGFs vedtekter.

*

Sjusjøengruppen hadde henvendt seg til NGF fordi organisasjonen var å oppfatte som nøytral i omsetningsspørsmål. Og NGFs medlemmer hadde vidt forskjellig tilknytning til omsetningsledd.

Produsentene innen Produsentforeningen, som leverte til private grossister, var i stor grad medlemmer i NGF. Men leverandører til Gartnerhallen var omtrent like godt representert.

Og fra gammelt av var det godt samarbeid med GH. Blant annet gjennom at fagbladet Gartneryrket, som ble utgitt av NGF, jevnlig hadde utgaver som også fungerte som medlemsblad for Gartnerhallen. («G-nr»).

At Gartnerhallen var representert i Sjusjøengruppen - og at gruppen var enstemmig om forslagene som ble fremmet, var nok ellers avgjørende for at NGF «tok opp hansken» for å arbeide videre med det utgangspunktet som gruppen hadde lagt fram.

I forkant av NGFs representantskapsmøte fikk Sjusjøengruppens utspill på nytt omtale i landbrukspressen. Styreleder i Gartnerhallen, Øyvind Messel, kritiserte forslaget – men fikk ikke full oppslutning fra GH-leverandører som bl.a. Vidar Jørgensen, Steinkjer og Tore Andersen, Tønsberg. Nestleder i Bondelaget, Randi Braathe var i utgangspunktet positiv til Sjusjøenutvalget sin skisse.

NGF sender Sjusjøengruppens forslag ut til høring - og oppnevner et Markedsutvalg

Like etter representantskapsmøtet i august 1991 sendte NGF Sjusjøengruppen sin skisse ut til høring hos grossister, produsentorganisasjoner, m.m.

Sakset fra Nationen 17. august 1991:

«Gårsdagens utspill i Nationen om å opprette en sentral database for overordnet markedsstyring under Gartnerforbundets ledelse møter ingen jubel i Gartnerhallen. Hovedstyrets leder Øyvind Messel sier rett ut at han ikke ser behov noen ny produsentorganisasjon. –Jeg er helt enig i at produksjonsplanlegging er svært viktig. Derfor har vi i Gartnerhallen begynt seriøst med dette arbeidet. Siste sesong har vi hatt en grundig gjennomgang av hva vi kan produsere i forhold til hva vi forventer å selge.»

Sakset fra Nationen, 19. august 1991:

«Det er mange som ivrer for et slikt samarbeid i mitt område, sier Vidar Jørgensen.
.. «Det gjenstår å se om produsentstyrt enhet under Gartnerforbundets hatt kan greie å stabilisere markedet bedre enn i dag. Men det ville være synd om en nå ikke forsøker å gjøre noe.»

Sakset fra Nationen, 19. august 1991:

«Jeg synes det er et positivt innspill som har kommet fra produsentene som har sett nærmere på dette.»
.. jeg har stor tro på at en sentral database med oversikt over totalmarkedet kan virke positivt, sier Bondelagets Randi Braathe til Nationen

Det ble bedt om til bakemelding innen 1. november 1991. Flere organisasjoner, blant dem Gartnerhallen, ba imidlertid om utsatt uttalefrist.

I mellomtiden var det møte mellom NGFs nyvalgte Grønnsakutvalg og representanter for Sjusjøengruppen. Her ble det valgt et arbeidsutvalg som skulle arbeide videre med en praktisk og mer konkret plan for gjennomføring av den tenkte organiseringen. Hele Sjusjøengruppen var med her, pluss to medlemmer fra Grønnsakutvalget.

Dette arbeidsutvalget fikk navnet «Markedsutvalget for grønnsaker» - og mandat:
«å arbeide ut ifra målsettingen som er satt opp i forslag fra «Sjusjøengruppen» og prinsippvedtak ved NGFs representantskapsmøte 1991».

Det ble tatt sikte på at utvalget skulle arbeide i ca ett år, eventuelt noe lenger dersom forholdene skulle tilsi det. Markedsutvalget tok først fatt på å få grossistene og produsentorganisasjonene nærmere i tale for å høre deres syn på det skisserte opplegget for produsentorganisering, mv. Det ble sammenkalt til et møte på NGFs kontor 7. januar 1992.

Reaksjoner på forslagene fra Sjusjøengruppen

Før dette møtet forelå det en del skriftlige uttalelser fra grossister og produsentorganisasjoner på det rundskrivnet som var sendt ut i september 1991:

- *Produsentforeningen 1909* meddelte 23. september 1991 at: «Produsentforeningen 1909 vil ta kontakt med NGF for å bli med i den nye organisasjonen.»

- *Norgesfrukts produsentlag på Bryne*, uttalte 24. oktober 1991 at: «Styret i Norgesfrukts produsentlag på Bryne har diskutert gjennom dette og er positiv til opplegget. Det som imidlertid presiseres, er at dersom opplegget skal ha noe for seg, må en overveiende del av markedet slutte seg til ordningen.

- *NKL/Nordgrønt* uttalte i brev datert 28. oktober 1991 at:

«Vi i NKL kan godt tenke oss å delta i produksjonsplanleggingen ved å oppgi våre behov og de avtaler for dekning vi har via Nordgrønt, men et fullt medlemskap vil vi vente med å ta stilling til».

- *Bama* meddelte i brev av 28. november 1991 at: «Bama stiller seg positive til forslaget om produsentorganisering for å bedre stabiliteten med produksjon, marked og priser.»

- *Gartnerhallen* hadde som nevnt bedt om utsatt frist for å komme med sitt syn. Saken var sendt til høring i GH sine områdestyrer.

«Markedsutvalget for grønnsaker», i Norsk Gartnerforbund, fikk 20. september 1991 følgende sammensetning:

- Johs Dyste (valgt til leder)
- Bjarne Kjøs (valgt til nestleder)
- Hans T. Fosaas
- Arne Gillund
- Arne Torgersen (Grønnseksjonen /NGF)
- Asmund Kjørsvik (Grønnsakseksjonen NGF)

Johs Dyste og Bjarne Kjøs, sammen med Jon Røine og Jon Laugen fra NGFs sekretariat, ble valgt til arbeidsutvalg for gruppen.

«Markedsutvalget» fastslo i møte 29. oktober 1991, følgende:

«Sjusjøengruppen har gått inn for en organisasjon for produsentene i hele grøntbransjen - ved at NGF som en frittstående produsentorganisasjon danner organisasjonsmessig overbygning for den styringsgruppen og sekretariatet som er skissert.

Disse organene skal gjennomføre tiltakene med produksjonsplanlegging og produksjonstilpasning mv.»

Sakset fra Bondebladet, 13. november 1991:

«Norges Bondelag er positiv til at grøntprodusentene er opptatt av bedre produksjonsstyring og omsetning, men Bondelaget er skeptisk til nye organisasjonsmessige konstellasjoner for å få dette til. – Vi mener de eksisterende organisasjonene bør være i stand til å håndtere dette.»

«Vi vil fra Norges Bondelags side gå igjennom hele situasjonen innenfor denne sektoren, og utrede mulige løsninger på utfordringene. Men det faglige/næringspolitiske arbeidet på grøntsektoren er det i produsentenes interesse at fortsatt ligger der det befinner seg i dag – nemlig i Norges Bondelag, konkluderer bondelagsleder Bjørn Iversen.»

Imidlertid gjorde organisasjonssjef Geir Isaksen det klart, på møtet som Markedsutvalget arrangerte 7. januar 1992, at GH vanskelig kunne å godta noen overstyring av GH sine produksjonsplaner. Men opplegget med en sentral database for produksjonsdata kunne Gartnerhallen eventuelt delta i.

Deltagere ellers på dette møtet var – foruten medlemmene i Markedsutvalget - representanter for Bama, NKL, Brdr. Raastad, Norgesfrukt, Økern Torghall/ Produsentforeningen, og Frukt- og Grønnsakgrossistenes Forbund. Og alle disse stilte seg positive til å være med i et databasesystem for planlagt produksjon og markedsbehov.

Møtet ble oppsummert med at Markedsutvalget ville arbeide videre med organisering ut ifra opplegget fra Sjusjøengruppen.

Skisse for «markedssekretariat» hos NGF

I februar 1992 la Markedsutvalget fram en skisse for videre organisering innenfor NGF, og et økonomisk opplegg for et «markedssekretariat». Markedssekretariatet skulle bemannes med en egen konsulent/sekretær, som skulle arbeide tett opptil en database hos LPC.

Det ble skissert et finansieringsbehov på ca 1 mill kr årlig for markedssekretariatet – og at en kontingent/avgift på 2 promille av førstehånds «grøntomsetning» ville gi en inntekt på 0,8 – 1 mill kr. Det ble også laget utkast til nærmere retningslinjer for virksomheten – som skulle legges inn under NGFs grønnsakseksjon.

I februar '92 ga også Gartnerhallen offisiell uttalelse til NGFs rundskriv om sitt syn på Sjusjøen-gruppens forslag til produsentorganisering. Etter høring i GHs områdestyrer hadde GHs hovedstyre gjort vedtak om å: «avvise det foreliggende forslag til ny organisasjonsdannelse. Gartnerhallen vil vise til det utvalg som i denne saken er nedsatt av Norges Bondelag.

Gartnerhallen vil samarbeide konstruktivt innenfor dette utvalget for å samordne produksjonsplanlegging og markedsføring i bransjen mest mulig. Gartnerhallen kan i nåværende situasjon ikke se at slik samordning forutsetter en ny organisasjonsdannelse.»

Utredning om produksjonsplanlegging hos Norges Bondelag

Utvalget i Norges Bondelag som Gartnerhallen viste til var nedsatt i desember 1991. Norges Bondelaget hadde fulgt oppmerksomt med på diskusjonen blant grønnsakprodusentene om ny organisering - for om mulig å få bukt med overproduksjon og markedsproblemer.

Bondelaget fikk nok etter hvert behov for å «komme på banen» i denne debatten. Noen ny organisasjon som skulle arbeide spesielt med disse spørsmålene, så styret i Bondelaget ikke noe behov for. Men en innså at det var markedsproblemer på grønnsaksektoren.

Sjusjøengruppens arbeid, og NGFs oppfølging, gjorde at Bondelaget så behov for å peke på alternativer for bedre produksjonsstyring, uten noen ny produsentorganisering.

Men utgangspunktet for Bondelaget - som næringsorganisasjon med formål å få full tilslutning til de økonomiske samvirkeorganisasjonene i landbruket – var selvsagt at markedsproblemer primært skulle løses via markedsregulator, som var Gartnerhallen.

Bondelagets arbeidsgruppe skulle vurdere forslagene fra «Sjusjøengruppen» og «hvordan produksjonsplanlegging og produksjonsstyring på grøntsektoren best kan organiseres og gjennomføres i praksis.» Bjarne Kjøs – som også var med i Sjusjøengruppen og i Markedsutvalget i Norsk Gartnerforbund - ble oppnevnt som medlem. Det ble også generalsekretær i NGF, Jon Røine.

Bondelagets gruppe arbeidet fra desember 1991 parallelt med virksomheten i NGFs markedsutvalg.

Sammensetning av Bondelagets arbeidsgruppe for produksjonsplanlegging og produksjonsstyring i grøntsektoren:

- Geir Isaksen, Oslo (GH)
- Bjarne Kjøs, Ådalsbruk (GH)
- Per Boe Guren, Rygge (NB)
- Oddmund Østebø, Oslo (NFGF)
- Jon Røine, Oslo (NGF)
- Sekretær: Hans Kr. Brenna (NB)

Innstilling fra Bondelaget gruppe

Gruppen avga innstilling i april 1992, der hovedinnholdet var å opprette et markedsråd bestående av produsentgrupper og grossister.

Markedsrådet skulle arbeide med produksjonstilpasning ut ifra innrapporterte produksjonsplaner. Landbrukets Prisentral skulle stå for innsamling av data for planlagt produksjon og for markedsbehov. Det ble også foreslått at et utvalg bestående av produsentrepresentanter og grossister hver uke skulle anbefale priser for den kommende uken.

Videre ble det gått inn for en løpende markedstilpasning med bruk av markedsreguleringsmidler, som før - med Gartnerhallen som markedsregulator. Kostnader med tallinnsamling o.l. hos LPC skulle kunne dekkes på samme måte som LPCs nåværende arbeid på grøntsektoren finansieres.

*

Da innstillingen fra Bondelagets arbeidsgruppe forelå våren 1992, var det delte meninger innen Markedsutvalget om veien videre. Flere medlemmer var innstilt på å «vente og se» - om det ville være mulig med et bredt produsentsamarbeid ut i fra det som ble foreslått fra Bondelaget. Andre mente at arbeidet med organisering innen NGF bare måtte fortsette på samme vei som før, uten forsinkelser.

Jon Røine, som medlem av Bondelagets arbeidsgruppe, hadde en egen merknad til utvalgets innstilling: *«Forslaget tar etter min mening ikke nok hensyn til, eller følger opp, det arbeid og engasjement som produsenter og produsentgrupperinger har vist det siste året i disse spørsmålene. Det plasserer heller ikke det nødvendige ansvar og initiativ for produksjonsplanlegging og produksjonstilpasning hos produsentene – det det naturlig bør ligge.»*

Røine hadde pekt på at grossister og produsenter ikke kunne likestilles i et «markedsråd» og «pristilrådsgruppe». Etter konkurranseloven er det bare produsenter innen landbruket som kan samarbeide om produksjon og pris.⁷⁾

Det kan også nevnes her at forslagene fra Bondelagets arbeidsgruppe - hadde betydelig likhet med forslag om «markedsråd» som en fraksjon innen Bratberg II-utredningen hadde skissert. Også dette forslaget må i ettertid anses prinsipielt å være i strid med konkurranselovgivningen.

Norsk Gartnerforbunds hovedstyre beslutter å fortsette arbeidet med Sjusjøengruppens forslag

Etter at Bondelagets utredning var diskutert i Markedsutvalget – behandlet NGFs hovedstyre saken 25.- 26. mars 1992. Det ble gjort vedtak om at arbeidet med organisering innen NGF skulle fortsette uten forsinkelse. Det heter i vedtaket:

«NGFs hovedstyre har diskutert situasjonen omkring grøntorganisering på bakgrunn av de foreliggende forslag fra en arbeidsgruppe i Norges Bondelag.

Så langt NGF hovedstyre kjenner dette arbeidet, gir det ikke tilfredsstillende muligheter for en bedre og mer aktiv styring og innflytelse fra produsentenes side.

NGFs hovedstyre anbefaler derfor at Sjusjøen-utvalgets opplegg og intensjoner legges til grunn for det videre arbeid. Dette vil NGF umiddelbart, aktivt sette i verk.

Hovedstyret stiller de nødvendige økonomiske ressurser til disposisjon for et eventuelt engasjement av personell».

Etter dette fortsatte arbeidet innen Markedsutvalget utover våren 1992 – og det ble holdt et møte med produsentringene/produsentorganisasjonene i slutten av april. Her ble det oppfordret til at NGF skulle sende ut informasjonsmaterieil til produsentorganisasjonene.

Det ble sendt ut midt i juni. Det ble også tatt inn en bred orientering i Gartneryrket om NGFs arbeid med produsentorganisering og produksjonsplanlegging. Det ble presisert at det ikke legges opp til å danne en helt ny organisasjon, men at arbeidet med produksjonsplanlegging og markedstilpasning skal skje innenfor NGF sin organisasjon.

Det kom reaksjoner på info-materiellet fra fire produsentringer, og alle disse var positive til et videre arbeid fra Norsk Gartnerforbunds side. Men som nevnt hadde Gartnerhallen i februar 1992 gitt en uttalelse som avviste forslaget om ny organisasjonsdannelse.

⁷⁾ Mer om konkurranselovgivningen i del II

Nytt Markedsutvalg blir oppnevnt

Markedsutvalget sitt mandat var å arbeide i ca ett år med å følge opp Sjusjøengruppens forslag. Dette utvalget avsluttet dermed arbeidet i september 1992.

Nytt Markedsutvalg ble så oppnevnt 28. oktober 1992 – og nå ble det tatt utgangspunkt i Sjusjøengruppens skisse med at representanter for produsentringene/produsentorganisasjonene skulle ha en styringsfunksjon, underlagt NGFs grønnsakseksjon.

Leder av Grønnsakseksjonen ble dermed oppnevnt som leder i det nye Markedsutvalget - og medlemmene ellers var representanter for produsentorganisasjonene. Johannes Dyste ble engasjert på deltid som sekretær. Dette for å ha en viss kontinuitet innen utvalget.

Tidligere på høsten var Kjell Westrum blitt midlertidig ansatt i NGFs sekretariat. Han fikk i oppgave bl.a. å følge opp Markedsutvalget – og ble fast sekretær fra desember 1992. Johs Dyste fikk da mer spesielle oppgaver innen utvalget.

I desember 1992 vedtok Grønnsakseksjonen i NGF en nærmere instruks for Markedsutvalget.

Her ble det anbefalt at det velges ut 2-4 produkter av frilandsgrønnsaker - for å følge disse nøye med produksjons- og markedsdata - etter mønster av det systematiske arbeidet som er kommet i gang på veksthussektoren, med «Agurkmodellen» for produsentsamarbeid på tvers av grossisttilknytning.

Denne virksomheten var fra våren 1992 blitt administrert av nyansatt veksthuskonsulent i NGF, Olav Syversen. Det var en videreutvikling av arbeidet som var startet opp av Jæren gartnerlag, med egne leveringsprognoser og prisanbefaling overfor de ukentlige prismøtene/markeds møtene på Økern Torghall.

Men det skulle ta litt tid før Markedsutvalget kom i gang med arbeid etter mønster av virksomheten for veksthusgrønnsakene.

*

Et bredt produsentsamarbeid innen veksthusgrønnsaker etableres

Som nevnt før var det i regi av Jæren gartnerlag blitt startet opp et arbeid med ukentlige innspill til Økernmøtet om pristilråding for veksthusgrønnsaker. Og det hadde vist seg at disse anbefalingene fra Rogaland/Jæren gartnerlag hadde en klar innvirkning på de endelige tilrådingene fra møtet.

Formann i Jæren gartnerlag, Magne Haga, mente derfor at virksomheten nå burde utvides til å involvere veksthusprodusenter på landsbasis, og alle de store produksjonene av veksthusgrønnsaker. Han tok opp dette med NGFs sentrale ledelse. Han så for seg at tidligere veksthuskonsulent i Gartnerhallen Rogaland - Olav Syversen - ville være riktig person for å drive et slikt arbeid på landsbasis. Han hadde vært meget sentral i Jæren Gartnerlag sin virksomhet.

Fra midten av 1991 hadde Norsk Gartnerforbund ledig stilling som veksthuskonsulent. Konsulent Gunnar Sandved, som hadde arbeidet mest med rådgivning innen blomster, hadde gått av med pensjon. NGF var en stund avventende med å ansette noen ny i stillingen, men fra 1. mars 1992 var Olav Syversen ansatt som veksthuskonsulent – og med hovedoppgave å arbeide med videreutvikling av produsentsamarbeid om produksjonstilpasning, mv, innen grønnsaker veksthus. Men han skulle også arbeide med faglig produksjonsrådgivning for grønnsaker og blomster.

Nytt Markedsutvalg fra 28. oktober 1992:

- Clas Huseby, NGF – leder
- Gordon Haaland, repr. for Bama
- Dagfinn Sørheim, repr. for Nordgrønt
- Ole Festad Lund, repr. for Norgesfrukt
- Magne Granerud, repr. for Brdr. Raastad
- Ole Stenersen, repr. for PF 1909
- Johannes Dyste, sekretær – (senere medlem med spesielle oppgaver)

Syversen hadde som nevnt vært veksthuskonsulent i Gartnerhallen Rogaland fra 1980 – og fra 1991 hos Hydro Supra. Han hadde deltatt meget aktivt i Jæren gartnerlags virksomhet med «Rogalandsmøtene» fra starten av, som representant for Gartnerhallen. Som GH-konsulent hadde han erfaring med markedsregulering for veksthusgrønnsaker, bl.a. med å lage prognoser for markedstilførsler og gjøre markedsvurderinger.

Han hadde stor interesse for statistikk – han videreførte og utviklet avlingsstatistikker som tidligere veksthuskonsulenter hos GH Rogaland hadde arbeidet med opp gjennom årene. Dette materialet ga grunnlag for bl.a. å lage avlingsprognoser for tomater og agurker - ukesvis og for hele året.

«Agurkmodellen» for produsentsamarbeid

Som ansatt i NGF startet Olav Syversen opp med å samle agurkprodusentene til et «allmøte» i Lier.

En stor del av landets agurkprodusenter møtte opp her. På møtet var det full oppslutning om å gi skriftlige fullmakter til oppnevnte styringsgrupper, sammensatt av produsenter med ulik grossistilknytning.

Det ble dannet en gruppe i Rogaland og en på Østlandet/Lier. Styringsgruppene fikk fullmakt til å iverksette tiltak for å stabilisere oppgjørprisene – herunder tiltak som eksport og reklame. For å finansiere eksporttiltak og/eller reklame ble styringsgruppene gitt anledning til å gå ut med oppfordring om å innbetale en «avgift» pr kvm produksjonsareal med agurker.

Det ble regnet ut at de produsentene som ga skriftlig fullmakt til styringsgruppene hadde til sammen 89 % av landets agurkareal. Olav Syversen fikk samlet inn arealoppgaver fra disse.

Så ble ukesvis leveringsprognose for norsk agurkproduksjon laget ut fra arealoppgavene og fortløpende avlingsrapporter fra produsenter og engrosledd. Sammen med markedsvurdering ga dette et solid grunnlag å gi prisanbefaling til Økernmøtet. Prognoser og prisanbefalinger ble også sendt til engrosleddene.

Som følge av at det var for stor produksjon i forhold til salget på våren 1992, ble det i to omganger eksportert agurker. Eksportprisen var klart lavere enn norsk pris, og det ble tatt inn en avgift pr kvm produksjonsareal for å kompensere prisforskjellen.

At agurkprodusentene «på egen hånd» stod for eksport med sikte på bedre markedsbalanse var jo et klart uttrykk for mistillit til den ordinære markedsreguleringen og markedsregulatoren Gartnerhallen sitt arbeid.

Sakset fra Gartneryrket nr 16/92, 9. oktober 1992:

«Agurkmodellen» for produsentsamarbeid

«Styringsgruppene har hver torsdag holdt samrådsmøter, der de stedlige engrosleddene er til stede:

– Ut ifra rapporter om leveranser og marked, er det gitt en prognose for ventet total leveranse for kommende uke, og det er gitt anbefaling om engrospris («Økernpris») til prismøtet på Økern som holdes hver fredag morgen.

– I spesielle situasjoner med langt større tilførsler enn markedsbehovet, er det av styringsgruppen blitt bestemt eksport av et visst kvanta, for å gjenopprette markedsbalansen.

– Til finansiering av slike markedstiltak har hver produsent innbetalt en avgift, beregnet etter produksjonsarealet.»

Sakset fra Gartneryrket nr 16/92, 9.oktober:

Styringsgruppe agurk, Lier/Østlandet:

- Bernt Frogner
- Ole Kristian Jensen
- Jan Fuglerud
- Anders Hafskjold

31 produsenter med produksjonsareal 101.479 kvm agurkareal hadde gitt fullmakt til styringsgruppen

Styringsgruppe agurk, Rogaland:

- Martin Wølstad
- Eimund Aase
- Wilhelm Horpestad
- Magne Haga

20 produsenter med produksjonsareal 61.850 agurkareal kvm hadde gitt fullmakt til styringsgruppen.

To produsenter fra andre landsdeler hadde også gitt fullmakt – totalt 53 produsenter med 166.429 kvm agurkareal

Og denne «private» markedsreguleringen uten å søke råd og samarbeid med markedsregulator, reagerte Gartnerhallen på.

Styringsgruppen for Østlandet hadde senere et møte med Gartnerhallen - og det ble besluttet å samarbeide mer om markedsregulering/eksport av agurker. Det ble enighet om at markedsregulering fortrinnsvis burde skje på vanlig måte med offentlige midler, forestått av GH som markedsregulator.

*

I 1992 ble det en klar oppgang i oppgjørpris til agurkprodusentene. Produksjonssesongen kunne oppsummeres med at prisene hadde vært mer stabile enn før. Det ga inspirasjon til å arbeide videre, etter «samme lest», med andre veksthusproduksjoner – og etter hvert salatgrønnsaker på friland som isbergsalat og kinakål.

Utover 1990-tallet økte agurkproduksjonen jevnt og trutt, det samme gjorde produsentprisene. Og fra og med 1995 ble målprisen «tatt ut».

Produsentsamarbeidet på veksthussektoren videreutvikles. «Tomatmodellen» og «Salatmodellen» etableres.

Ut ifra erfaringene med «agurkmodellen» ble det høsten 1992 tatt beslutning om å få i stand et landsomfattende produsentsamarbeid også innen tomatproduksjonen. Det kom også henvendelser fra produsenter av veksthusalat om å få organisert et lignende samarbeid.

Og høsten 1992 sendte Olav Syversen ut rundskriv til tomatprodusentene og til produsentene av veksthusalat - og fikk inn arealoppgaver og høsteprognoiser. Fra og med produksjonssesongen 1993 var dermed «Tomatmodellen» og «Salatmodellen» en realitet.

*

Gartnerhallen, som sådan, ville ikke slutte seg til NGFs markedsutvalg. Men områdestyret for Gartnerhallen Stavanger hadde ingen innvendinger mot at GH-leverandører sluttet seg til organisering gjennom «agurkmodellen» og «tomatmodellen», og deltok i styringsgrupper. Områdestyret mente at deltagelse her ikke var i konflikt med medlemskap i A.L. Gartnerhallen

Etter at det var kommet kritikk mot tiltaket med eksport av agurk finansiert med innbetaling fra produsentene, ble det gjort klart at for tomater ville slike tiltak være lite aktuelle. Men det ble laget et opplegg med «frivillig trekk», på 3 øre pr kg tomat – for å finansiere reklametiltak. Det ble sendt ut giroblanketter til alle produsenter.

I samarbeid med Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker ble det i 1993 gjennomført annonsering, og i 1994 ble det laget TV-reklamer.

*

Det viste seg å bli en klar forbedring i tomatprisene fra 1992 til 1993. Statistikk fra 25 produsenter i Rogaland viste en økning på 1,39 kr pr kg, som var 13,6 %.

Sakset fra Gartneryrket nr 1/94:

«Tomatmodellen»

«Oppslutningen om tomatmodellen har vært meget god. Over 87 % av det totale tomat-arealet dette året har vært med i opplegget. Det arbeides videre neste år, og vi håper at de få som står utenfor også slutter seg til.

Det må imidlertid være helt klart:

Tomatmodellen, med sin styringsgruppe, har ikke til hensikt å ta markedsreguleringsansvar av de norske tomatene. Hensikten er å gi så korrekte opplysninger som mulig til markedet vedrørende mengde i øyeblikket og fremover, slik at markedsforholdene blir så stabile som mulig»

Olav Syversen

Styringsgruppe for tomater, 1993:

- Magne Haga, Tananger
- Jostein Gard, Talje
- Rein Naaden, Finnøy
- Egil Refsnes, Jæren
- Sten Brevik, Larvik
- Jan Mikal Hanasand, Rennesøy
- Jon Olav Runestad, Fogn

Den videre utviklingen var også i det store og hele positiv. Fra 1993 til 1994 var det en prisoppgang på 1,11 pr kg, dvs med 9,6 %.

Den videre utviklingen var at i 1995 ble det en liten nedgang på 12 øre pr kg, mens det for 1996 var en prisøkning med 6 øre pr kg.

Så kom det et dårlig år for tomatprodusentene; i 1997 ble arealet utvidet med 6 %, som viste seg å føre til overproduksjon og dårlige priser.

Møte om produksjonsplanleggingen for produsenter og engrosledd, som var holdt i november 1996, mente at denne økningen ikke ville gi store markedsproblemer – men det ble «priskrakk» i juli måned.

Styringsgruppen bestemte da - til tross for at de tidligere hadde vært tilbakeholdne med å organisere eksport – å eksportere 90 tonn tomater. Produsentene innbetalte kr 1,- pr kvm tomatareal for å finansiere dette.

Prisnedgangen i 1997 ble på 17 %. Men de påfølgende årene ble det oppgang - med 12 % i 1998 og 7 % i 1999. Da ble jordbruksavtalens målpris «tatt ut».

Veksthussalat/hodesalat

Styringsgruppe for veksthussalat/hodesalat ble organisert på samme måte som for agurk og tomat. Det ble holdt et oppstartsmøte i Lier, 16. mars 1993.

Det hadde vært nedgang i produksjonen av hodesalat de senere årene. Siden 1980-tallet var salget redusert med 30-40 % - samtidig som produksjonen av rapidsalat hadde økt kraftig. Dette til tross for at vanlig hodesalat var adskillig tyngre pr stk, og på den måten ga «mer for pengene», for forbrukerne.

Etter møtet i Lier ble det etablert en styringsgruppe, innhentet produksjonsoppgaver og laget ukesprognoser. Prognosene ble fortløpende justert ut ifra innrapporteringer.

Det ble også startet et opplegg for produsentfinansiering av markedstiltak - i form av reklame/markedsføring - med at det ble sendt ut oppfordring til å innbetale 3 øre pr produsert salathode. Prisanbefalinger til «Økernmøtet» - som også gikk til de fleste grossister/omsetningsledd - kom i gang i mai måned.

Styringsgruppen gikk også ut med anbefaling om en minstevekt på den salaten som selges. Videre ble det tatt kontakt med Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker - som gjennomførte tiltak som å formidle stoff om veksthussalat til aviser, bidrag til radioprogram, mv.

Erfaringene med virksomheten i 1993 og 1994 var at anbefalt pris fra styringsgruppen ble ganske godt fulgt opp av Økernmøtet. Leveringsprognosene stemte bra – likevel det ble ingen særlig prisoppgang årene sett under ett. Men marked/priser ble stabilisert – det var ingen markert salgsnedgang, lenger.

I 1994 ble det tatt initiativ til å få gjennomført en markedsundersøkelse om hodesalat. Denne ble gjennomført i 1995 av en markedskonsulent. Undersøkelsen viste at grossister og detaljister mente det var gode muligheter for å øke salget gjennom bedre markedsføring. Og kvalitet og holdbarhet av salaten ville være salgsfremmende – prisen til forbruker ville ikke ha særlig betydning.

Ut ifra anbefalingene i rapporten fra markedsundersøkelsen ble det våren 1996 – i samarbeide med Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker - gjennomført en «hodesalatkampanje».

Det ble garantert en fast «Økernpris» i en 8 ukers periode, og det ble laget en «hodesalatbrosjyre», og en «hodesalatplakat». Det kunne også bestilles egne produktbilder fra OFG, og det ble sendt ut pressemeldinger.

For finansiering fra produsentenes side ble det gjort avtale med de norske frøleverandørene om innbetaling av «frøavgift» på 3 øre pr solgt frø av hodesalat - som med produsentens godkjenning skulle legges på faktura for kjøp av frø. Dette som alternativ til den tidligere ordningen med at produsentene selv skulle ordne med å innbetale en tilsvarende frøavgift.

Styringsgruppen hadde stor tiltro til at kampanjen ville gi resultater, men dette slo ikke til. Det ble en nedgang på 18 % i salget av hodesalat i 1996. Importen økte fordi det var fri import store deler av sesongen, på grunn av at øvre prisgrense ble overskredet.

Styringsgruppe hodesalat/ veksthussalat 1993:

- Per Osmund Espedal, Lier
- Harald Stokke, Lier
- Ole Kristian, Jensen, Lier
- Per Andersen, Råde
- Leo Holta, Jæren

Det var liten respons fra grossistenes side på hodesalatkampanjen – på tross av at de på forhånd hadde stilt seg positive.

Styringsgruppen tolket dette slik at det på grossisthold ikke hersker særlig stor «begeistring» for produsentsamarbeidet – den «innblandingen» i prissetting og markedsiltak fra produsentsiden som samarbeidet medfører. Det var en ny situasjon for engrosleddet.

Men den videre utviklingen for hodesalaten ble ganske positiv. I 1997 var det en betydelig prisøkning, som medførte adskillig bedre økonomi for produsentene. Selv om det ikke var mulig å øke produksjonen, på grunn av konkurransen fra andre salattyper, så stabiliserte produksjonsvolumet seg sist på 1990-tallet og prisnivået ble godt opprettholdt.

*

Sondering med Bondelaget – men ingen enighet

Da det nye Markedsutvalget var etablert høsten 1992, ble det tatt initiativ til et møte med Norges Bondelag, for å sonde nærmere om et eventuelt samarbeid om produksjonsplanlegging, mv.

Til tross for at NGF våren 1992 hadde avvist forslagene fra Bondelagets arbeidsgruppe om temaet - anså Markedsutvalget det som avgjørende å få Bondelaget/Gartnerhallen med «på laget» i et opplegg for samordnet produksjonsplanlegging.

I møte hos Bondelaget 19. november '92 ble det enighet om å lage et «interimsutvalg for felles produksjonsplanlegging». Sekretærer for utvalget skulle være Jon Røine fra NGF og Bernt R. Hansen fra Norges Bondelag. Bondelaget skulle arbeide for at Gartnerhallen trekkes med i arbeidet.

Etter et møte som interimsstyret hadde med LPC 16. februar - ble det 9. mars 1993 holdt nytt møte der Gartnerhallens organisasjonssjef Geir Isaksen deltok. Her kom uenighetene mellom Bondelaget/Gartnerhallen og NGF/Markedsutvalget om organiseringen av samordnet produksjonsplanlegging, klart til syne. Det heter i referat fra møtet at:

«NGFs markedsutvalg er av den helt klare formening at organiseringa må gjøres på produsentnivå med et samarbeid med grossistene. Norges Bondelag og Gartnerhallen mener imidlertid at grøntorganiseringa bør gjøres på grossistnivå blant annet med den begrunnelse at de ikke har tro på at produsentene kan klare dette»

Etter dette ble det i NGFs hovedstyremøte 12. mars konstatert at en ikke har greid å komme fram til enighet med Norges Bondelag om et felles grunnlag for arbeidet. Det ble besluttet at å gå videre med en organisering i form av at Markedsutvalget innen NGF «er organisert som et samarbeide mellom produsentene på tvers av grossisttilhørighet.» - og at NGF oppretter et eget sekretariat for arbeidet.

Det ble også mottatt brev fra lederne i produsentringene (Nordgrønt, NF-grønt, Bama-Grønt, Produsentforeningen 1909 og Produsentforeningen Norge) - der NGF blir oppfordret til å gå videre med organiseringen, i tråd med vedtaket i NGFs hovedstyre i mars '92.

Ny konstituering av Markedsutvalget

Deretter ble det 19. mars 1993 holdt nytt møte i Markedsutvalget, der utvalget ble konstituert på nytt. Nå ble Johannes Dyste valgt til formann, ut ifra sitt kjennskap til saken.

Videre var det enighet om at utvalget skulle bestå bare av representanter fra produsentringene. Det betydde at Clas Huseby ikke lenger var medlem i Markedsutvalget.

Denne omgjøringen av Markedsutvalget førte til kritikk innad i NGFs organisasjon. Grønnsakseksjonen pekte på at Markedsutvalget i utgangspunktet var underlagt

Sammensetning av Markedsutvalget fra 19. mars 1993:

- Johannes Dyste, – formann
- Ole Festad Lund, repr. for NF-grønt - nestformann
- Gordon Haaland, repr. for Bama
- Dagfinn Sørheim, repr. for Nordgrønt
- Magne Granerud, repr. for Brdr. Raastad
- Ole Stenersen, repr. for PF 1909
- Knut Djønne, Gartnerhallen, observatør (Knut Djønne møtte aldri på møter i Markedsutvalget)

Grønnsakseksjonen, og at omgjøring av utvalget uten godkjenning fra Grønnsakseksjonens styre, var i strid med vedtekter og organisasjonsplan.

Kritikken førte til ny diskusjon om Markedsutvalgets plass innen NGF – og Hovedstyret vedtok noe senere, 17. juni, at utvalget rapporterer direkte til NGFs hovedstyre.

Litt senere ble det gjort henvendelse til Landbrukets Prisentral om tallbehandlingen i et opplegg for samordnet produksjonsplanlegging. LPC hadde tidligere stilt seg positiv til et opplegg for tallbehandling og å drive en database, men stilte seg nå avventende. Dette fordi Gartnerhallen overfor LPC hadde opplyst at GH sentralt ikke hadde gitt sin tilslutning til å delta i et Markedsutvalg drevet av NGF.

LPC hadde derfor besluttet å ikke engasjere seg mer i saken før det kommer en henvendelse som en samlet grøntbransje står bak.

Gartnerhallens rolle ble mer avklart ved nytt møte i Markedsutvalget, 2. april 1993, der GH deltok. Organisasjonssjef Geir Isaksen gjorde det da helt klart at GH ikke kan være med i Markedsutvalget. Dette er besluttet av GHs hovedstyre, og ble offisielt meddelt NGF allerede i brev 6. februar 1992.

Det at det i møtereferat fra mars'93, fra Kjell Westrums side, framstilles slik GH skal bli med i Markedsutvalget, er en misforståelse. I brevet av 06.02.92 ble det pekt på at arbeidet er klart positivt, men virkemidlene er uklare.

GH stilte seg villig til å delta i samtaler som føres, men ikke å tiltre utvalget. GH s leder, Knut Djønne, er av Gartnerhallens Hovedstyre oppnevnt til å ivareta kontakt med Markedsutvalget, men kan ikke tiltre som medlem. Gartnerhallen støtter ikke Sjusjøen-utvalgets modell.

Prisdirektoratet reagerer

Norsk Gartnerforbunds generalsekretær Jon Røine skrev 19. mars 1993 en lederartikkel i Gartneryrket med omtale av NGFs arbeid med produsentorganisering - produksjonsplanlegging og produksjonstilpasning. Her omtales bl.a. samarbeid med grossistene.

Denne artikkelen, sammen med andre omtaler i pressen av «Sjusjøenutvalget» og NGF sitt arbeid, fikk Prisdirektoratet til å reagere. I brev til NGF ble det bedt om en nærmere orientering om denne virksomheten.

20. april 1993 var det derfor møte mellom

Prisdirektoratet og Johannes Dyste, Ole Festad Lund og Kjell Westrum fra Markedsutvalget.

Her gjorde Prisdirektoratet det klart at etter gjeldende pris- og konkurranselovgivning kan det ikke lages samarbeid mellom grossister som tar sikte på å regulere markedet. Det er heller ikke lov med samarbeid med dette formålet mellom produsentorganisasjoner og grossister. Bare produsenter og produsentorganisasjoner som har unntak fra pris- og konkurranseloven, kan samarbeide om produksjonstilpasning, mv.

Sakset fra Nationen, 16. mars 1993:

«Fritt fram for kaos i grøntsektoren»

«Forsøkene på å etablere et tverrgrossistlig produsentstyrt markedsutvalg har gått i vasken.

Clas Huseby, mannen som i fjor ble valgt til å lede grøntutvalget og markedsutvalget i Norsk Gartnerforbund, er ikke lenger leder av markedsutvalget ..- Da jeg ble valgt til å lede utvalgsarbeidet i NGF i fjor høst prøvde jeg å få til et samarbeid, blant annet med Norges Bondelag. Jeg følte at vi kom på rett spor – men jeg følte også at hovedstyret i NGF ikke syntes videre om det som kom ut av dette. Jeg må konstatere at de nå hopper av og kjører sitt eget løp, sier Huseby til Nationen»

Sakset fra lederartikkel i Gartneryrket, 19. mars 1993:

..«Det er videre helt påkrevet at en etablerer et nært samarbeid med grossistene for å få den nødvendige utveksling av varer innenfor det systemet som forplikter seg til å delta aktivt i produksjonstilpasning og planlegging.»

Prisdirektoratet hadde ingen innvendinger mot det som Markedsutvalget skisserte om samarbeid på produsentnivå om produksjonsplanlegging. For en produsentsammenslutning ville det også være lov å komme med pristilrådinge.

Med dette ble det helt klargjort at Bondelagets modell med produsenter og grossister i samme «markedsråd» og i et «pristilrådsråd» ikke var forenlig med konkurranseloven.

Men det ble ved denne anledningen ikke reflektert over at også «Økernmøtet» i realiteten var forum for et visst samarbeid mellom produsenter og kommisjonærer/grossister.

Det ble heller ikke reflektert over at noe av det som var skissert angående drift av en database for produksjonsplanlegging (av NGF eller Sjusjøengruppen) - kunne være i strid med konkurranselovgivningen. Her var jo grossistenes deltagelse - for en del - framstilt i en rolle som kunne være lovstridig. På dette tidspunktet hadde imidlertid arbeidet med å få til en database, slik som opprinnelig tenkt, mer eller mindre «kjørt seg fast». En forutsetning for å komme videre på dette området var jo at LPC skulle påta seg å drifte databasen. Men LPC stilte som betingelse at det var full oppslutning om, og deltagelse i Markedsutvalget fra alle produsentorganisasjonene.

Støtteerklæring fra de private grossistene

Samtidig som Markedsutvalget hadde møte med Prisdirektoratet mottok NGF en «støtteerklæring» fra de private grossistene, pluss NKL.

Og 27. april hadde Ole Festad Lund og Kjell Westrum møte med private grossister, der det ble gitt informasjon om utvalgets arbeid, så langt. Norges Frukt- og Grønnsakgrossisters Forbund, Bama, NKL, Norgesfrukt og Bdr. Raastad deltok.

Grossistene var positive til Markedsutvalgets virksomhet hittil, og ba om å bli fortløpende informert om det videre arbeidet. Et opplegg med database utenom LPC ble diskutert – og alle sa seg interesserte i å hjelpe til med datamateriale fra sine produsenter. Markedsutvalget ble oppfordret til å lage en konkret plan for en database som drives av Markedsutvalget/NGF selv, ettersom Landbrukets Prisentral hadde stilt seg avventende. Grossistene var også positive til å etablere et trekk i oppgjør til sine produsenter, for å finansiere Markedsutvalget.

Litt senere ble det – for å prøve å komme videre i arbeidet med database - tatt kontakt med Stiftelsen Østfoldforskning, som sa seg villig å påta seg programmeringsarbeid, m.m. av en database som drives av NGF/Markedsutvalget selv. Men usikkerhet omkring finansiering – og at det ikke var full oppslutning om Markedsutvalget - gjorde at det ikke ble jobbet videre med denne løsningen.

Saket fra dokumentet:

«Produsentorganisering/produksjonsplanlegging slik de private frukt- og grønnsaksgrossistene og Norges Kooperative Landsforening ser det» - 20. april 1993:

«En god organisering og et godt samarbeide mellom de ulike aktørene i bransjen, innenfor rammene av de gjeldende konkurranseregler, vil være av vesentlig betydning for norsk grønnsakproduksjon. På denne bakgrunn ser de private norske frukt- og grønnsaksgrossister og Norges Kooperative Landsforening positivt på det arbeidet som gjøres av Norsk Gartnerforbunds markedsutvalg for å få til en bred tverrgrossistlig produsentorganisasjon, som på nøytral basis kan representere de norske grønnsakprodusentene.»

*Oddmund Østebø
Generalsekretær*

Politisk støtte til NGFs arbeid med produsentorganisering for bedre markedstilpasning

Under behandlingen i Stortinget av jordbruksoppgjøret 1993, så uttalte et flertall i landbrukskomiteen at: «Eit samarbeid mellom produsentar og grossistar når det gjeld kvalitet og produksjonsplanlegging, og mellom grossistar innbyrdes bør etablerast for å skape for nasjonal styrke i ein hardare internasjonal konkurranse»

Denne formuleringen var nok et resultat av Norsk Gartnerforbund sitt næringspolitiske arbeid - med informasjon om NGFs arbeid til stortingsrepresentanter fra ulike partier.

Generalsekretær Jon Røine hadde, med sin fortid i Senterpartiet, mange politiske kontakter. Han visste å unytte dette til beste for grøntnæringen, ikke minst i arbeidet med organisering for bedre markedstilpasning på grønnakssektoren.

I ettertid kan det vel stilles spørsmål om landbrukskomiteens formuleringer var helt i samsvar med den gjeldende pris- og konkurranselovgivningen. Som nevnt gjorde Prisdirektoratet det klart, våren 1993, overfor Markedsutvalget at samarbeid mellom grossister var i strid med loven.

Men NGFs markedsutvalg tok uttalelsen som en meget velkommen støtte for sitt arbeid, og sekretariatet v/Kjell Westrum kommenterte den i skriv til medlemmene i utvalget, slik:

«Dette er klar tale og bakker opp om arbeidet i Markedsutvalget på en fortreffelig måte. Det viser at landbrukskomiteen har forståelse for det arbeidet som er satt i gang – og med denne innstillingen i ryggen kan vi gjennomføre virksomheten med støtte også fra det politiske miljøet.»

Retningslinjer for Markedsutvalgets arbeid.

Bondelaget reagerer

I juni 1993 sendte Markedsutvalget ut mer informasjon til produsentorganisasjonene og grossistene. Det ble også utarbeidet forslag til retningslinjer for Markedsutvalgets arbeid – som ble sendt til produsentorganisasjonene.

Dette informasjonsskrivet fikk Norges Bondelag kjennskap til. Bondelaget sendte straks et brev til Norsk Gartnerforbund – det ble påpekt at retningslinjene for Markedsutvalget tyder på at det skal dannes en ny organisasjon, og dette kan Bondelaget ikke støtte.

Etter dette ble det holdt møte mellom arbeidsutvalgene i Norges Bondelag og i Norsk Gartnerforbund. Etterpå sendte Bondelaget nytt brev til NGF – der det fastlås at Bondelagets standpunkt er at gjennomføring av produksjonsplanlegging og produksjonsstyring må skje slik som beskrevet av Bondelagets arbeidsgruppe i april 1992. Bondelaget mente at det raskt kunne startes praktisk gjennomføring av dette.

Men NGF hadde bestemt seg for å fortsette arbeidet gjennom Markedsutvalget, slik som det var trukket opp gjennom utkastet til retningslinjer. Det ble, i denne omgang, «satt punktum» for dialogen med Bondelaget.

Sakset fra brev fra Norges Bondelag til Norsk Gartnerforbund, datert 4. juni 1993:

.. «Norges Bondelag er kjent med Norsk Gartnerforbunds Markedsutvalg og kjenner til et informasjonsskriv som dette utvalget har stilet til produsentorganisasjoner og grossister. Ifølge retningslinjene er formålet langt mer omfattende enn produksjonsplanlegging og produksjonsstyring. En tolking av formålet peker klart i retning av at det er en ny produsentorganisasjon som skal dannes. Andre arbeidsoppgaver er forbruk, kvalitet, markedsføring og eksport. Dette alle næringsmessige oppgaver som allerede er godt ivaretatt av flere organisasjoner og organer. – Norges Bondelag kan ikke støtte et opplegg som tar sikte på å dekke andre oppgaver enn produksjonsplanlegging og produksjonsstyring.»

Bjørn Iversen

Harald Milli

*

Blant produsentene i Gartnerhallen var det en ikke så uvanlig oppfatning at Gartnerhallen sentralt ikke sluttet godt nok opp initiativet for et bredt produsentsamarbeid for bedre markedstilpasning. Dette kom bl.a. klart fram i et innlegg i Bondebladet, sommeren 1993. Her ble det pekt på at Gartnerhallen sentralt – ut ifra hva som har kommet fram i pressen – nærmest har vært en bremsekloss i stedet for aktiv pådriver.

Etter dette ble det i slutten av september holdt møte mellom Gartnerhallen og Norsk Gartnerforbund, der formann for GH (Øyvind Messel) og leder i NGF (Harald Olav Aksnes) deltok. I etterkant - etter behandling i GHs hovedstyre 26. oktober - ga GH beskjed om at de kan stille tallmateriale til disposisjon i forbindelse med produksjonsplanlegging. Men Gartnerhallen kan ikke tiltre Markedsutvalget som medlem.

Høsten 1993 ble det en god del oppslag i pressen om organisering av grøntprodusentene og «striden» mellom Bondelaget/Gartnerhallen og NGF. Norsk Gartnerforbunds leder Harald Olav Aksnes måtte «rykke ut» i Gartneryrket 26. november, med bl.a. en presisering av at det ikke var snakk om noen ny organisasjon.

I november 1993 holdt Markedsutvalget et nytt møte med de private grossistene og NKL, for å gi mer info om sitt arbeid. Her ble det enighet om å opprette en arbeidsgruppe for å konkretisere arbeidet med database – med en representant for de private grossistene, en fra Gartnerhallen, en fra LPC og en fra Markedsutvalget. Men noe slikt arbeide kom aldri i gang – LPC var fortsatt avventende, fordi Gartnerhallen ikke hadde sluttet seg til Markedsutvalget.

24. november 1993 vedtok NGFs hovedstyre at Markedsutvalget

«skal konsentrere arbeidet om de praktiske oppgavene i forbindelse med med produksjonsplanlegging/-tilråding. Generalsekretæren skal følge tettere opp arbeidet i markedsutvalget. Deltagelse i markedsutvalget forutsetter at kostnadene dekkes av deltagerne.»

Bakgrunnen for hovedstyrets vedtak var kritikk av Markedsutvalget virksomhet fra flere hold. Innvendingene var at arbeidet, inntil nå, ikke hadde gitt synbare resultater.

Markedsutvalget instrueres om å arbeide etter mønster av produsentsamarbeidet på veksthussektoren

Det hadde alt sommeren 1992 blitt vist til at produsentsamarbeid på veksthussektoren – med et annet utgangspunkt enn Markedsutvalgets fokus på overordnet organisering – hadde gitt gode resultater. Og i desember 1992 vedtok NGFs grønnsakutvalg rammer for Markedsutvalgets virksomhet - der det heter at det bør arbeides med 2-4 spesielle produkter etter mønster av «agurkmodellen.»

Grossistforbundet pekte også på - i høringsuttalelse til retningslinjer for Markedsutvalget - at det burde ses hen til arbeidet på veksthussektoren.

Men Markedsutvalget hadde inntil utgangen av 1993 ikke tatt opp noe arbeid for å danne styringsgrupper for frilandskulturer. En hadde konsentrert seg om å arbeide for å få full oppslutning om Markedsutvalget fra alle produsentorganisasjonene – og at Landbrukets Prisentral skulle påta seg å drive en database for produksjonsplanlegging.

Etter at Gartnerhallen hadde gitt melding om at tallmateriale om produksjonsplanlegging kunne stilles til disposisjon for NGF - holdt Markedsutvalget, i begynnelsen av desember, møte med GH og LPC. Her ble det avklart at LPC kan stille seg til rådighet som «tallbehandler» i et eventuelt opplegg med samordnet produksjonsplanlegging.

Men LPC pekte på at mange spørsmål om innhenting av tall fra grossistene foreløpig ikke var avklart – og ville avvente nærmere arbeid med database fram til at dette var mer kartlagt. LPC kunne bidra til en slik kartlegging med å sende ut et spørreskjemaer til grossistene, samtidig med den årlige undersøkelsen av planlagte produksjonsarealer, både på friland og for veksthus.

Reviderte retningslinjer for Markedsutvalget

16. desember 1993 vedtok NGFs hovedstyre Retningslinjer for NGFs Markedsutvalg – etter at det var kommet en rekke merknader til det som var utarbeidet tidligere på året.

Her ble det fastlagt at det skulle bygges opp en database med tall for planlagt produksjon, forbruksprognoser, avlings- og lagertall og rapporter over oppnådde priser.

Sakset fra Bondebladet, sommeren 1993:

.. «Det er på tide at Gartnerhallen tar en mer aktiv holdning til det markedsarbeidet som er i gang. Skal grøntsektoren makte å ta ut de priser som er forhandlet fram i jordbruksavtalen, vil det være helt nødvendig å få til et bredt samarbeid mellom alle produsenter og grossister. .. «Gartnerhallen er bare et redskap i produsentenes tjeneste. Er ikke redskapet tjenlig i dagen situasjon, bør organisasjon og holdninger legges om, slik at Gartnerhallen kan være aktivt med på å få til bedre markedsforhold. Produsentene på grøntsida har krav på dette.»

Reidar Smedseng, 7160 Bjugn

Videre ble det fastlagt at finansiering av arbeidet skulle skje med innbetaling av en avgift på 2 promille av omsetningen - som engrosbedriftene skulle trekke i produsentoppkjøret. Markedsutvalget skulle også nedsette kulturgrupper.

*

Også styringsgrupper for salatgrønnsaker på friland

Høsten 1993 kom det også i gang styringsgruppe for isbergsalat på friland – under Olav Syversen sine «vinger». Bakgrunnen var at i sesongen 1993 ble det markedsproblemer for isbergsalat; det var en for stor produksjonsøkning i forhold til 1992.

Det ble laget oversikt over isbergprodusenter og invitert til produsentmøte i Lier høsten '93 – der det ble nedsatt styringsgruppe etter mønster fra agurker, tomater og vekshussalat.

Syversen samlet inn fullmakter og produksjonsplaner – og laget produksjonsprognoser. Også for isbergsalat ble det laget et opplegg med «frøavgift».

Fullmakten som ble innhentet fra isbergprodusentene inkluderte samtykke til at frøselger legger på en avgift på 2 øre pr frø. Midlene skulle bidra til å delfinansiere reklametiltak gjennom Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker.

For 1994 omfattet «isbergmodellen» omkring 60 % produsentene, men disse hadde ca 80 % av produksjonsarealet. Og oppslutningen ble større etter hvert. Sesongen 1994 var det dårlig salg av salater (dårlig vær), men økt pris på isbergsalat i forhold til 1993. Senere økte produksjon og salg år for år, med prissvinger. Men fram til 2000-tallet ble det - sett under ett - en betydelig økning i produsentprisene.

Fra sesongen 1995 kom også kinakål og rapidsalat med i Olav Syversens «portefølje». Dermed var alle de store produksjonene av salatgrønnsaker med i den delen av produsentsamarbeidet som ble styrt av Syversen.

Kinakålproduksjonen gikk ned utover på 1990-tallet, men produsentprisene, sett over tid, hadde positiv utvikling.

Også produksjonen av rapidsalat var nedadgående, men produsentprisene ble opprettholdt gjennom bra produksjonstilpasning.

*

Markedsutvalget starter arbeid med å lage styringsgrupper for frilandsproduksjoner

I januar 1994 trakk Johannes Dyste seg som formann i NGFs markedsutvalg, av personlige grunner. Nestformannen Ole Festad Lund, grønnsak- og potetprodusent fra Lena på Toten og representant for Norgesfrukts produsentorganisasjon, overtok formannsvervet.

Arbeidet i Markedsutvalget ble nå konsentrert om å danne kulturgrupper (kulturklubber) og styringsgrupper - etter mønster av det produsentsamarbeidet på veksthussektoren som var blitt utviklet de siste par årene.

Styringsgruppe for isbergsalat, 1993:

- Amund Huseby, Lier
- Johan Aalerud, Asker
- Ole Myhre, Sylling
- Jan Ole Horn, Sylling
- Helge Todnem, Randaberg
- Bjørn Erikstad, Nøtterøy

Sakset fra Olav Syversens innlegg på møte for isbergprodusenter, i Vestfold, 28. januar 1994:

«Isbergsalatmodellen - hensikt og hvorfor!»

. – «Hensikten er naturlig nok å samle produsentene på tvers av grossister/omsetningsledd, slik at produsentene selv, som gruppe, står sterkest mulig»

.. «Dette skal vi gjøre ved å perfektionere; produksjonsplanlegging – kvalitet – markedstilpasning – produksjonsinnmeldinger og sist, men ikke minst – finne den «riktige» pris.

Skal dette lykkes må det skje gjennom tillitsfullt samarbeid med våre grossister/omsetningsledd.»

Styringsgruppe for kinakål, 1995:

- Leif Thore Bjertnæs, Nøtterøy
- Norunn Eldstad, Skogmo, Nord-Tr.
- Einar Hanasand, Randaberg
- Amund Huseby, Lier
- Sigurd Sylling, Lier
- Kåre Wiig, Orre på Jæren

Det hadde jo over lengre tid vært pekt på – innen NGFs organisasjon og fra andre hold – at det burde jobbes med grønnsaker friland etter samme «mønster» som det som ble startet opp av Magne Haga i Jæren gartnerlag, og som Olav Syversen, som konsulent i NGF, hadde videreutviklet for veksthusgrønnsakene agurk og tomat.

28. februar 1994 var det et nytt møte mellom Markedsutvalget og representanter for Gartnerhallen, for å klargjøre produsentorganisasjonenes holdninger til at Markedsutvalget setter i gang arbeid med å organisere kulturklubber og styringsgrupper, etter mønster av Olav Syversens arbeid på veksthussektoren.

I møtet var GHs representanter – Bjarne Kjøs og Clas Huseby - skeptiske til at Markedsutvalgets opplegg ikke tar hensyn til det som Norges Bondelag tidligere har skissert ang. samarbeid om produksjonsplanlegging. Fra GHs side ble det stilt spørsmål om et alternativ for å komme i gang med kulturklubber, var å legge ned Markedsutvalget, og heller organisere kulturklubber direkte under NGFs grønnsakseksjon.

Dette ble avvist av Markedsutvalget – og samme dag sendte den nye formannen i Markedsutvalget, Ole Festad Lund, ut et nytt informasjonsskriv til produsentorganisasjonene. Her heter det at det skal opprettes kulturklubber for aktuelle produksjoner.

15. mars gjorde så NGFs hovedstyre et presiserende vedtak om Markedsutvalgets arbeid, der det heter: «*Markedsutvalget skal konsentrere sitt arbeid om opprettelse av kulturklubber som et ledd i arbeidet med innsamling og bearbeiding av tallmateriale.*»

Produsentforeningen er skeptisk til Markedsutvalget

Markedsutvalget sendte også, midt i mars, en redegjørelse til Produsentforeningen av 1909 der det poengteres at den opprinnelige modellen for produsentsamarbeidet fortsatt ligger til grunn for virksomheten. Dermed skulle det fortsatt arbeides for å få full oppslutning om Markedsutvalget fra alle produsentorganisasjonene. Likeledes skulle det opprettes en sentral database for produksjonsplanlegging slik som nedfelt i retningslinjene for Markedsutvalget, som før jul '93 var vedtatt av NGFs hovedstyre.

Det ble også holdt møte med Produsentforeningen av 1909 i begynnelsen av april'94. Det var mange små og mellomstore kommisjonærer/grossister som var medlemmer i PF av 1909, og disse hadde vanskelig for å akseptere Markedsutvalget som et organ for innsamling av «sensitive» data som ukentlig varebehov, ventet produksjon og salg. Mange produsentlag var også tilsluttet Produsentforeningen, og disse hadde ikke mottatt noen informasjon fra Markedsutvalget.

Skepsis til Markedsutvalget også innen NGFs organisasjon

Som nevnt hadde det også - en god stund - vært skepsis innen NGFs organisasjon angående Markedsutvalgets arbeid. Grønnsakseksjonens styre hadde i møte 9. mars 1994 kommet med en skarp kritikk – fordi en i løpet av det siste året ikke hadde sett noen konkrete resultater av utvalgets arbeid.

Dette fikk NGFs hovedstyre til – enda en gang, i møte 16. mars 1994 – å fatte vedtak om hvilke oppgaver som Markedsutvalget skulle prioritere: «*Markedsutvalget skal konsentrere sitt arbeid om opprettelse av kulturklubber som ledd i arbeidet med innsamling og bearbeiding av tallmateriale.*»

*Markedsutvalget fra 18. mars 1994:
(Produsentutvalget fra juli 1994)*

- Ole Festad Lund, – repr. for NFgrønt – formann
- Gordon Haaland, repr. for BamaGrønt
- Dagfinn Sørheim, repr. for Nordgrønt
- Magne Granerud, repr. for Brdr. Raastad
- Tor Solberg, repr. for Produsentforeningen av 1909

Sekretær: Kjell Westrum, NGF sekretariat

*Sakset fra infoskriv fra Markedsutvalget,
datert 28. februar 1994:*

«..For å få produsentene engasjert i en best mulig produksjonsplanlegging og markedstilpasning vil Markedsutvalget bidra til å opprette kulturklubber i de produksjoner der dette kan forventes å ha en positiv effekt.

Kulturklubbene er tenkt organisert som en koordineringsgruppe der det sitter en produsent fra hver av de produsentorganisasjonene som er representert i Markedsutvalget. Kulturklubbene vil ha som oppgave å arbeide spesielt med en aktuell produksjon og påvirke utviklinga både når det gjelder produksjonsplanlegging og markedstilpasning og ikke minst kvalitet for den aktuelle kulturen.»

Men Markedsutvalget var på dette tidspunktet allerede godt i gang med forberedelser til å opprette styringsgrupper/kulturklubber.

Styringsgrupper også for frilandsgrønnsaker

Ved Markedsutvalgets møte 18. mars 1994 var Olav Syversen til stede og orienterte om arbeidet med produsentsamarbeidet innen veksthusgrønnsaker. Det var jo høstet gode erfaringer med styringsgrupper for agurker og tomater - med leveranse til forskjellige engrosledd – som ukentlig gir pristilrådingen overfor «Økern-møtet». Dette hadde gitt produsentene et klart bedre «inngrep» i prissettingen for disse produktene.

Syversen redegjorde også for ordningen med at veksthusprodusentene har skrevet under en fullmakt – lojalitetserklæring – der de overlater avgjørelser om produksjonsplanlegging, markedstilpasning og kvalitet, mv, til styringsgruppen.

Markedsutvalget gikk inn for at en lignende ordning bør lages for frilandskulturene.

Møtet 18. mars ble holdt på Økern Torghall. Torgdirektør og sekretær for Produsentforeningen Norge, Torvald Vaage, hadde engasjert seg mye for at Markedsutvalget skulle komme i gang med praktisk arbeid med å starte styringsgrupper/kulturklubber. Vaage hadde således gjort mye av forarbeidet med å sette sammen styringsgrupper (representanter for leverandører til de private grossistene) for i alt seks forskjellige produksjoner av frilandsgrønnsaker, samt en gruppe for poteter.

Leverandører til Gartnerhallen var fra starten av medlemmer i styringsgruppene for veksthusgrønnsaker – men for frilandskulturene ble det i første omgang ikke oppnevnt produsenter med GH som grossistforbindelse.

Medlemmene i styringsgruppene (med leveranse til private grossister) som var «pekt ut», ble samlet til møte på Økern noen dager etter Markedsutvalgets møte den 18. mars – og kom i gang med å arbeide etter mønster fra styringsgruppene for agurker, tomater og salatgrønnsaker

Det var før møtet 18. mars sendt henvendelse til GH sentralt med oppfordring til å delta i styringsgruppene/kulturklubbene for frilandskulturene. Og en ny henvendelse ble sendt 18. juli 1994. Markedsutvalget ba om å få forslag på produsenter som kunne tiltre med en person til hver av de sju styringsgruppene som var kommet i gang.

Da ble saken behandlet i GHs hovedstyre 24. august – og det ble gitt «klarsignal» for GHs leverandører å delta i styringsgrupper. Men det ble understreket at deltagerne kan ikke delta som representanter for Gartnerhallen; bare som produsent med GH som grossistforbindelse.

Da dette var avklart, ble medlemmer av styringsgruppene med levering til GH pekt ut i møte som Produsentutvalget hadde 7. september. Da ble også styringsgruppene supplert med nye medlemmer fra de andre produsentorganisasjonene.

*

Planene for en egen og ganske omfattende database drevet av LPC, eller av Markedsutvalget selv, ble nå mer eller mindre «lagt på is». I stedet skulle det satses på å bidra til at LPC kunne få inn et mer fullstendig tallmateriale i de «tradisjonelle» produksjonsundersøkelsene som i mange år hadde blitt utført av LPC.

Sakset fra vedtak i Gartnerhallens hovedstyre, 24. august 1994:

«Hovedstyret gir sin tilslutning til at det tas kontakt med NGF for å avklare at personer med grossisttilknytning til A.L. Gartnerhallen ikke representerer organisasjonen, og at dette kommer klart fram i alle dokumenter, brev, etc. som NGF utarbeider i sakens anledning. –

Gartnerhallen vil uforbindtlig bibringe navn på enkelte produsenter innen ulike kulturer. Produsentene forespørres ikke av A.L. Gartnerhallen da de ikke skal representere organisasjonen. Det forutsettes at NGF foretar evt. oppnevning, og at produsentene gjøres kjent med Gartnerhallens standpunkt.»

Men intensjonen om å bygge opp et tallmateriale noe ut over det som for tiden ble samlet inn av Økern Torghall og LPC, stod ved lag.

Styringsgruppene for grønnsaker friland som ble ferdig etablert høsten 1994: («Pionergrupper»)

Styringsgruppe for blomkål:

- Erik Sørum, Lier
- Svein Grimsby, Hobøl
- Nils Freberg, Nøtterøy
- Narve Huseby Wiker, Lier
- Hans Bernhard Justad, Lier
- Asmund Kjørsvik, Frosta
- Ole Ruud, Gaupen
- Ivar Helmen, Lier

Styringsgruppe for kålrot:

- Ragnar Ekeberg, Skoger
- Ivar Huseby, Drøbak
- Jarle Wiig, Orre
- Jens P. Ottestad, Dilling
- Petter Torp, Ilseng
- Ole Chr. Hveem, Bilitt
- Per Folden, Levanger

Styringsgruppe for gulrot:

- Magne Kr. Dyste, Kolbu
- Bjørn Rismyhr, Våle i Vestfold
- Arne W. Kristoffersen, Rygge
- Arvid Laksesvela, Stokke
- Knut Rostad, Verdal
- Asbjørn Stokkeland, Brusand
- Lars Alhaug, Ottestad
- Hilmar Solheim, Nordsmøla

Styringsgruppe for hodekål:

- Per Skjervold, Levanger
- Toralf Finnestrand, Gressvik
- Amund Huseby, Lier
- Wilhelm Horpestad, Bryne
- Carl H. Kjølseth, Skreia
- Gunnar Håland, Bryne
- Clas Huseby, Larvik

Styringsgruppe for purre:

- Torgeir Haver, Drøbak
- Finn Skogen, Engalsvik
- Martin Danielsen, Våle i Vestfold
- Sigmund Bue, Asker
- Gordon Håland, Bryne
- Birger Meland, Lier
- Egil Olstad, Skreia

Styringsgruppe for kepaløk:

- Ole Vignes, Grimstad
- Sverre Lund, Skreia
- Trond Kristoffersen, Rygge
- Tore Skollerud, Stavern
- Trygve Kr. Nordstad, Stange

Nordgrønt setter betingelse for å delta i Markedsutvalget

Produsentorganisasjonen Nordgrønt tok opp forholdet til NGFs markedsutvalg i sitt styremøte 24. mars 1994. Hittil hadde Dagfinn Sørheim, Frosta, møtt i Markedsutvalget som representant for Nordgrønt. Men fordi Gartnerhallen ikke ville tiltre utvalget, ble forholdet til Markedsutvalget tatt opp i Nordgrønt sitt styre.

Ole Festad Lund fra Markedsutvalget var til stede på dette møtet og orienterte. Men møtet konkluderte med at forutsetningen for Nordgrønns deltagelse i Markedsutvalget var at også Gartnerhallen deltar i opplegget.

Gartnerhallen hadde i brev til NGF av 27. mai 1994 enda en gang gjort det klart at GH, ut ifra sine vedtekter, ikke kan tre inn i Markedsutvalget. Det ble presisert at Gartnerhallen da ville overlate til andre organer å ta beslutninger som skal tas av organisasjonens egne organer.

GH ville imidlertid gjerne ha et samarbeid med Markedsutvalget, for eksempel gjennom regelmessige møter for å drøfte produksjons- og markedsstabiliserende tiltak. Og når det gjelder kulturklubber, så ser en positivt på at det opprettes slike fagklubber og ønsker at GHs medlemmer deltar i kulturklubber innenfor Gartnerhallens egne vedtekter.

Ut ifra dette var det klart at Nordgrønt vanskelig kunne fortsette som fullt medlem i Markedsutvalget. Men det skulle ta noen måneder før dette ble endelig avklart.

Styringsgruppe for poteter:

- Kjell Hognestad, Bryne
- Dagfinn Sørheim, Frosta
- Arne W. Kristoffersen, Rygge
- Kristian Røhne, Ilseng
- Anders Kjær jr, Stokke
- Ivar Andvik, Stavern
- Oddmund Forset, Bilitt

Markedsutvalget endrer navn til Produsentutvalget

Som nevnt foregikk det innen Produsentforeningen av 1909 - gjennom 1. halvår 1994 - en omfattende diskusjon om Markedsutvalget og de retningslinjene for virksomheten som var laget.

Etter et styremøte som Produsentforeningen 1909 hadde 30. juni 1994 - ble det meddelt til NGF at PF 1909 ikke kunne slutte seg til Markedsutvalget, i dets nåværende form.

Selve navnet «markedsutvalg» hadde innen Produsentforeningen blitt et «belastet ord.» Men PF av 1909 kunne gjerne delta i en overbygning av kulturklubber/styringsgrupper i form av et kulturklubbutvalg». Produsentforeningen mente derfor at Markedsutvalget burde skifte navn, dersom foreningen skulle «bli med videre.»

Innen Markedsutvalget medførte dette en diskusjon om å skifte navn. Det ble besluttet å endre navn til Produsentutvalget.

Etter dette fortsatte PF 1909 som medlem av Markedsutvalget/Produsentutvalget, men var fortsatt kritisk til virksomheten.

I et brev til NGFs hovedstyre mente PF av 1909 bl.a. at det burde arbeides mer målbevisst med kvalitetsfremmende tiltak - og var imot at det gjennom styringsgruppene ble lagt så stor vekt på «prisarbeid som normalt tilligger omsetteren.»

Sakset fra referat fra styremøte i Produsentforeningen av 1909, 30. juni 1994:

«.. som mener at Markedsutvalget bør nedlegges og at kulturklubbarbeidet bør ivaretas av NGFs grønnsakutvalg. Bare navnet «Markedsutvalg» gjør at håret reiser seg hos flere kommisjonærer. ..De opprinnelige planer /ideer for overstyring, fra de små til de store grossistene er ikke godt nok dementert og forklart. Planene for kulturklubbene og styringsgruppenes arbeide er kommet for lite frem.»

Strid med Gartnerhallen om produksjonsplanlegging

Selv om Gartnerhallen i mai hadde gitt endelig melding om at det ikke kunne bli aktuelt å tiltre Markedsutvalget/Produsentutvalget - var det utover i 1994 drøftinger mellom NGF/Markedsutvalget og GH om samarbeid innenfor produksjonsplanlegging.

Det ble holdt møte 12. juli 1994, der en var enige om å komme fram til en konkretisering av et samarbeid. Dette resulterte i at GH i hovedstyremøte 24. august vedtok en intern instruks for «administrativ bistand til NGFs produksjonsplanlegging og markedstilpasning».

Her ble det slått fast at

«A.L. Gartnerhallen vil, etter forespørsel fra NGF, utføre et parallelt arbeid med sin egen produksjonsplanlegging for deltagere i NGF sitt arbeid med produksjonsplanlegging og produksjonstilpasning.»

Satt ut i livet betydde vedtaket om produksjonsplanlegging at Gartnerhallen, v/de regionale konsulentene, skulle stå for tallinnsamling også fra produsenter med annen grossisttilknytning.

GH ville dermed i prinsippet kunne få innsyn i produksjonsplaner for leveranser til andre og konkurrerende grossister.

Dette vedtaket kom på trykk i landbrukspressen (Nationen og Bondebladet) den 31. august 1994 – uten at NGF hadde blitt underrettet om hva GH hadde vedtatt.

NGF/Produsentutvalget mottok mange «sterke» reaksjoner på presseoppslagene, fra produsenter utenom GH og fra grossist-/kommisjonærmiljøene.

I Produsentutvalgets møte 5. september 1994 var det enighet om at GHs utspill «hadde skadet Produsentutvalgets arbeid sterkt» og at «det er nødvendig å gå ut med et informasjonskriv til grossister/kommisjonærer for å forklare saken.»

Det ble etter noen dager holdt «oppklaringsmøte», der NGF og GH var enige om at tallmaterialet til bruk i produksjonsplanlegging skal samles inn og bearbeides av Landbrukets Priscentral.

GH sine oppgaver for planlagt produksjon skulle dermed som før stilles til disposisjon for LPC - og sammenstilles med tall fra private grossister/ leverandører til private omsetningsledd.

Informasjonsskriv fra Produsentutvalget til grossister og kommisjonærer ble så sendt ut 9. september.

Men NKL reagerte på presseoppslagene om produksjonsplanlegging med å sende brev til NGF - der det heter at NKL ikke kan akseptere noen planlegging som regulerer NKL sitt salg. Og det konkluderes med at en «går ut ifra at planer om produksjonsplanlegging ikke blir gjennomført.»

Nordgrønt hadde jo tidligere satt som vilkår for å være med i Markedsutvalget, at også Gartnerhallen ble med. I og med at GH nå definitivt hadde sagt nei til dette – og NKL/Nordgrønns negative innstilling til produksjonsplanlegging slik som Markedsutvalget/Produsentutvalget hadde tenkt – var det nå enda klarere at det ville være vanskelig å få Nordgrønt med for fullt i den overordnede organiseringen av produsentsamarbeidet.

*

Etter møtet i Gartnerhallens hovedstyre 24. august hadde GH meddelt til NGF at «en ikke finner det naturlig at organisasjonens medlemmer skal trekkes i oppgjør for funksjoner som allerede finnes i GH, og som medlemmene allerede har betalt for oppbygging og drift av.»

Videre ble det i oktober 1994 meddelt fra styret i Nordgrønt at en «finner ikke å kunne gå inn for økonomisk støtte til Markedsutvalget gjennom trekk på den enkelte produsent.»

Dermed var det klart Norsk Gartnerforbund fortsatt måtte stå for en stor del av finansieringen av Produsentutvalget og virksomheten ellers med produsentsamarbeid på tvers av grossisttilknytning.⁶⁾

«Kulturklubber» for frilandsgrønnsaker

Som nevnt ble Markedsutvalgets arbeid fra starten av 1994 i stor grad konsentrert om å opprette styringsgrupper og «kulturklubber» for frilandsgrønnsaker – etter mønster av det som var kommet i gang for veksthusgrønnsaker. Det var kommet kritikk av Markedsutvalget fra mange hold, som for det aller meste gikk ut på at en ikke kunne se konkrete resultater av virksomheten.

Utover i 1994 ble det også helt klargjort at Gartnerhallen ikke kunne slutte seg til utvalget, og at alt tydet på at heller ikke Nordgrønt ville delta videre i en overordnet organisering.

Utdrag fra brev til Norsk Gartnerforbund fra NKL Vareforsyning, datert 22. september 1994:

«Av Nationen onsdag 31.08.94 fremgår det at Gartnerhallen skal bistå NGF i arbeidet med å lage produksjonsplanlegging. Videre beskrives hvordan en slik ordning tenkes utført.
.. «For ordens skyld vil vi gjenta NKLS innstilling i denne sak vedrørende oppgaver fra NKL/Nordgrønt: NKL/Nordgrønt er innstilt på at det, for å få totaloversikt over produksjonen i Norge innsamles materiale som kan gi produsentene en bakgrunn for å vurdere totalt planlagt produksjon for sesongen. Da Nordgrønt produsentene imidlertid har enerett til å levere til NKL etter programmert behov, kan NKL ikke akseptere en generell produksjonsplanlegging som regulerer Forbrukersamvirkets salg av disse varer. Vi går ut ifra at planer om produksjonsplanlegging ikke blir gjennomført.»

*NKL vareforsyning
Tor Teian*

Sakset fra infoskriv fra Produsentutvalget, datert 20. oktober 1994:

..NGF har bidratt aktivt, både organisasjonsmessig og ikke minst økonomisk for å komme i gang med det praktiske arbeidet i produsentorganisinga. Det har hele tiden vært arbeidet aktivt fra NGFs side og fra Markedsutvalget for å tilpasse arbeidsform og arbeidsmetoder til de forskjellige produsentorganisasjonenes ønsker. Dette har blant annet ført til at navnet er endret fra NGFs Markedsutvalg til NGFs Produsentutvalg og at arbeidet skal utføres gjennom kulturklubber og styringsgrupper for kulturklubbene.

– «Fra å starte opp arbeidet med et Markedsutvalg som skulle stå sentralt og styre hele produsentsamarbeidet, har vi endt opp med kulturklubber og egne styringsgrupper som står for det praktiske produsentsamarbeidet»

⁶⁾ Mer om finansieringen i del II

Produsentforeningen 1909 var også kritisk til virksomheten hittil, men deltok fortsatt på møtene – etter at det ble navneskifte til Produsentutvalget, sommeren 1994.

Etter at det i mars '94 ble oppnevnt styringsgrupper for sju frilandskulturer, ble det etter hvert startet et arbeid med å lage «kulturklubber». Dette var delvis etter mønster av produsentsamarbeidet på veksthussektoren – der de enkelte produsentene hadde gitt skriftlig fullmakt til styringsgruppene for å sette i verk ulike markedstiltak. De produsentene som ga sin underskrift, ble registrert som deltagere i henholdsvis «agurkmodellen» og «tomatmodellen.»

På veksthussektoren ble ikke navnet «kulturklubber» brukt for å betegne produsentene som sluttet opp om produsentsamarbeidet. Her var det slik at det innenfor Norsk Gartnerforbunds organisasjon – fra 1989 og framover – var blitt dannet rent faglige kulturklubber. Først for en del blomsterkulturer, senere også for veksthusgrønnsaker som agurk. Disse klubbene arbeidet bare med rent faglige spørsmål – spørsmål av markedsmessig art ble ivaretatt av styringsgruppene på veksthussektoren.

Da Markedsutvalget satte i gang arbeid med «kulturklubber», oppstod det etter hvert en viss begrepsforvirring - fordi «klubbene» på frilandsiden i all hovedsak kom til å befatte seg med markedsspørsmål.

Markedsutvalgets erklærte intensjon med kulturklubbene for frilandsproduksjoner var at «produsenter med samme kulturer skal komme sammen og diskutere felles problemer til beste for den aktuelle produksjon.»

Dermed var det lagt opp til også en viss rent faglig virksomhet - men dette kom etter hvert nokså i bakgrunnen.

Innenfor de enkelte frilandskulturene ble det styringsgruppenes virksomhet med markedsspørsmål som dominerte – selv om det forekom at styringsgruppene for eksempel tok initiativ til studieturer utenlands, der faglige tema var på programmet.

Det ble laget et formular for «fullmakt» også for frilandskulturene - men utformet litt annerledes enn for veksthus. Styringsgruppene for frilandproduksjoner skulle bare gis anledning til å «uttale seg på vegne av norske produsenter i spørsmål som angår produksjonsplanlegging, markedstilpasning og kvalitet.»

Men det viste seg snart at det var vanskelig å få god oppslutning om «fullmakter» innenfor frilandskulturene. Her var det mange flere produsenter - og det var langt i fra alle som var interessert i slikt «byråkrati».

Høsten 1994 startet Produsentutvalget og styringsgruppene med å reise rundt i forskjellige distrikter, for å starte opp «kulturklubber.» Møter ble holdt i de distriktene der det var produksjonsmiljøer for de frilandskulturene det var laget styringsgrupper for. Det var formann i Produsentutvalget, Ole Festad Lund, sekretæren, Kjell Westrum, og medlemmene av de respektive styringsgruppene som reiste rundt.

Det må vel kunne sies at oppstart av «kulturklubber» ikke ble noen organisering i sin egentlige forstand. På møtene som ble holdt var det nok jevnt over stor oppslutning om styringsgruppenes virksomhet. Men det var ingen formell inntegning av medlemmer, ut over noen produsentlister og lister over møtedeltagere.

Det var produsenter med ulik grossisttilknytning som møtte opp, uavhengig av om sentralleddet hos grossisten/produsentorganisasjonen (NKL/Nordgrønt og A.L. Gartnerhallen) hadde sluttet opp om Markedsutvalget/Produsentutvalget. Dette var selvsagt en stor styrke for produsentsamarbeidet på «styringsgruppenivå».

Møtene fungerte nok mest – og fungerte godt - som et forum der styringsgruppenes arbeid ble gjort kjent, og ble sluttet opp om. For styringsgruppene det ble det lettere å bygge ut sine distriktvise nettverk.

*

Betegnelsen kulturklubber skapte som nevnt litt «begrepsforvirring» i og med at Norsk Gartnerforbund noen år tidligere hadde startet rent faglige kulturklubber, med medlemsinntegning og egen kontingent. Disse klubbene ønsket at det som Produsentutvalget kalte kulturklubber, ble erstattet av navnet «markedsklubber». Men dette begrepet kom aldri i praktisk bruk.

Navnet «kulturklubber» gikk etter hvert ut av bruk. Det ble styringsgruppene for de enkelte frilandsproduksjonene som var operative organer, med oppnevnte medlemmer med ulik grossisttilknytning.

Erfaringer med styringsgruppene for frilandskulturene

Styringsgruppen for gulrot var meget aktiv straks den var oppnevnt. I september 1994 deltok størstedelen av gruppa på Økernmøtet, og hadde etterpå møte med grossistene. Det ble tatt opp å få godgjort den ekstra kostnaden det var å pakke gulrot i esker. Dette ga etter hvert resultater.

Gulrotgruppen var etter dette jevnlig representert på de ukentlige Økernmøtene, og innspillene til prisanbefaling fikk bra gjennomslag. Dette ga inspirasjon til videre arbeid.

Midt i oktober ble det sendt rundskriv til alle gulrotprodusenter om å tilpasse leveransene – for om mulig å få en akseptabel oppgjørpris.

Ved jordbruksoppkjøret var normalprisene for grønnsaker blitt justert nedover. Noteringsprisen hadde årene før ligget klart under normalpris, og en produsentpris for høsten 1994 minst på normalprisnivå – ville være nødvendig for å få lønnsom produksjon.

Styringsgruppen pekte på at det ville være usolidarisk dersom enkelte produsenter driver billigsalg og fallbyr gulrot til kanskje halvparten av normalprisen.

Det lyktes bare måtelig å holde gulrotprisen på nivå med normalprisen. Prisnoteringene lå hele tiden klart under. Styringsgruppen oppsummerte likevel med at arbeidet hadde gitt resultater, gulrotmarkedet var veldig vanskelig – det var mye dårlig kvalitet «ute og gikk». Uten gruppen sin innsats, ville nok prisene ligget enda lavere.

Styringsgruppen for gulrot gjorde nytt framstøt for å få opp prisen, i mars 1995. Pakking av gulrot ble stanset hos mange pakkerier. Men det var i Trøndelag denne aksjonen lyktes best.

LPCs prisnoteringer var hele tiden godt under jordbruksavtalens normalpris, lagringssesongen ut. Men noteringene fulgte bra med normalpriskurven utover våren, selv om avtaleprisen langt fra ble «tatt ut».

Ved jordbruksforhandlingene 1995 ble avtaleprisene for grønnsaker og frukt redusert, enda en gang. Dette - sammen med at prisnoteringene i annet halvår 1995 økte med periodevis 10 % - gjorde at gulrotprisene etter hvert ikke lå så veldig mye lavere en avtalepris.

Også styringsgruppen for poteter var til stede på en del av Økernmøtene, og fikk resultater av det. Dagfinn Sørheim var en drivende kraft i potetgruppen, som representant for Nordgrønt. Han forteller at det var overproduksjon av poteter i Trøndelag, men tross dette ble produsentprisen holdt bra oppe.

De opplysningene som styringsgruppen innhentet om lagerbeholdninger/leveranser mv, viste seg å stemme godt - og styringsgruppen opparbeidet seg tillit. Det viste seg jo ikke så sjelden at innmeldingene til Økernmøtet fra grossistene/kommisjonærene var klart større enn det som faktisk ble omsatt.

Sakset fra møtereferrat fra styringsgruppen for gulrot, 1. september 1994:

.. «Erfaringene fra prismøtet er overraskende gode. Møtet lytter til gruppas uttalelser, og selv om ikke prisene alltid blir helt i tråd med styringsgruppas ønsker, er det temmelig sikkert at styringsgruppas arbeid her vært med på å holde prisen oppe».

Sakset fra rundskriv fra Produsentutvalget til styringsgruppene, 21. november 1994:

.. «Det viser seg at kostnadene med ukentlige telefonmøter i alle styringsgruppene blir en relativt kostbar affære. Regningen for oktober ble på godt 20.000 kr, og inntil vi begynner å få inntekter til dette arbeidet bør vi nok besinne oss noe, for eksempel med møter hver 14. dag, hvis ikke noe spesielt står på dagsorden.»

Kjell Westrum

Styringsgruppen for purre var også veldig aktiv høsten 1994, med å anmode produsentene om å regulere leveransene. Målprisene for grønnsaker ble jo redusert ved jordbruksoppgjøret 1994. Dermed ble det om å gjøre å forsøke å holde produsentprisen så nær opptil øvre prisgrense som mulig - for å få en viss økonomi i produksjonen. Dette lyktes ikke fullt ut, men normalprisen ble tatt ut med god margin store deler av høstperioden.

De sju styringsgruppene for frilandsgrønnsaker hadde startet med å holde ukentlige telefonmøter på våren 1994. Men det viste seg mot slutten av 1994 at utgiftene til disse møtene ble ganske store. Finansiering gjennom trekk på 2 promille i oppgjør fra grossist var på dette tidspunktet ikke blitt gjennomført hverken hos Gartnerhallen eller NKL/Nordgrønt.

BAMA-grønt hadde i desember 1993 besluttet å pålegge medlemmene 2 promille trekk i oppgjør, men NGF/Produsentutvalget hadde enda ikke fått overført midler fra dette trekket.

Nordgrønt trer ut av Produsentutvalget

I januar 1995 ble det satt endelig punktum for forsøkene med å få Nordgrønt til å være med i den overordnede organiseringen av produsentsamarbeidet. Etter skriftlig henvendelse fra NGF, så gjorde Nordgrønt-styret endelig vedtak om å ikke delta i Produsentutvalget.

Dagfinn Sørheim fratradte dermed – med uvilje - som representant for Nordgrønt. Han så seg nødt til dette for å beholde sin produksjonsavtale med NKL. Men Nordgrønns produsenter kunne delta i styringsgrupper - og Dagfinn Sørheim fortsatte som medlem i styringsgruppen for poteter.

I oktober 1994 hadde det blitt meddelt fra styret i Nordgrønt at en «finner ikke å kunne gå inn for økonomisk støtte til Markedsutvalget gjennom trekk på den enkelte produsent.»

Men det var en god del produsenter i Nordgrønt som var uenige i dette, og i at Nordgrønt ikke skulle være representert i Produsentutvalget. Disse ble etter sigende ikke prioritert under tildeling av nye produksjonsavtaler.

Produsentutvalget blir i praksis «sovende»

Utover i 1995 fortsatte arbeidet i styringsgruppene for grønnsaker friland «i samme spor» som i 1994.

Arbeidet som ble drevet på veksthussektoren, med Olav Syversen som «primus motor», ble fra 1995 utvidet til å gjelde «salatgrønnsakene» kinakål og rapidsalat. Pr 1993 var det som nevnt dannet styringsgruppe for isbergsalat, og enda tidligere grupper for tomater, agurker og vekshussalat.

Sakset fra Produsentutvalget møtereferat

datert 12. desember 1994:

.. «Det er nå etablert kulturklubber for potet og gulrot i Vestfold, og det foreligger planer for en videre etablering ut over landet.

Til nå har det meste av arbeidet foregått i styringsgruppene der enkelte av disse har vært svært aktive. Dette gjelder i første rekke styringsgruppe for blomkål, potet, purre og gulrot. For disse kulturer er det lagt ned mye arbeid både fra representantene i styringsgruppene og fra sekretariatet. Styringsgruppene har vært representert på alle prismøtene på Økern med sekretæren og/eller en eller flere representanter fra styringsgruppene.»

Sakset fra brev til Norsk Gartnerforbund fra NKL/Nordgrønt, datert 13. januar 1995:

Nordgrønt og NGFs Produsentutvalg

Nordgrønns styre behandlet ovenstående og rundt dette på sitt styremøte 11. januar. Det ble en bred og detaljert gjennomgang av saken, og det kom klart fram at styret har en positiv holdning til det arbeid som utføres av NGFs Produsentutvalg. Styret konkluderte imidlertid med at Nordgrønt som organisasjon, med så direkte oppkobling opp mot grossist og marked/kjeder er annerledes enn andre produsent-organisasjoner og har andre forhold og forpliktelser å ta hensyn til. Likeledes ser en at NGF og Nordgrønt/NKL ikke alltid har sammenfallende interesser/målsetting. Styret vedtok derfor at en på nåværende tidspunkt ikke tilslutter Nordgrønt til NGFs produsentutvalg

Per A. Kristiansen

Dermed var det pr 1995 dannet sju styringsgrupper for grønnsaker friland og poteter - tre grupper for veksthusgrønnsaker (tomater, agurker, veksthussalat og to grupper for salatgrønnsaker på friland. (kinakål og isbergsalat). Totalt var 12 forskjellige styringsgrupper kommet i gang.

Selve Produsentutvalget var litt ut i 1995 redusert til fire personer. Det møtte ingen representant for Nordgrønt lenger, og Gartnerhallen hadde aldri tiltrådt utvalget. Men det var til dels stor oppslutning om arbeidet på «grasrotnivå» hos Gartnerhallen – som hadde akseptert at GH-leverandører kunne være med i styringsgruppene, så lenge de opptrådte som enkeltprodusenter med GH som sin grossistforbindelse. Også Nordgrønt-produsenter var for fullt med i styringsgruppene.

Ut over i 1995 ble derfor Produsentutvalget sin virksomhet tonet med. Utvalget var jo ikke fullt representativt som organ for produsentorganisasjonene så lenge to betydelige produsentgrupperinger ikke var representert. Det ble holdt få møter i utvalget.

Arbeidet i styringsgruppene gikk sin gang uten at det trengtes særlig overordnet styring, ut over daglig administrasjon i NGFs sekretariat.

NGFs hovedstyre diskuterte i januar 1995 om Produsentutvalget burde legges ned. Det praktiske arbeidet ble nå i all hovedsak utført av styringsgruppene, på linje med prodsentsamarbeidet på vekshussektoren og salatgrønnsaker friland.

Men det ble besluttet å opprettholde utvalget, for å opprettholde en «nødvendig kontakt med produsentorganisasjonene».

*

I 1995 måtte NGF fortsatt stå for mye av finansieringen av virksomheten. NGFs hovedstyre hadde lagt til grunn at arbeidet måtte bli selvfinansiert i løpet av 1995, men slik gikk det ikke.

Det ble trukket 2 promille hos Norgesfrukt, Brdr Raastad og Bama, og hos en god del av Produsentforeningen av 1909 sine produsentlag. Noen enkeltprodusenter betalte også inn, herunder noen få med leveranse til Gartnerhallen.

NKL var på dette tidspunktet behjelpelig med å sende ut bankgiroblanketter, slik at Nordgrønt-produsentene selv kunne foreta innbetalinger. Men det kom ikke særlig mange slike innbetalinger.

Dermed var finansieringen – å få etablert ordningen med 2 promille trekk hos omsetningsleddene, og eventuelt innbetalinger direkte fra produsentene - nå en hovedoppgave for Produsentutvalget. Men det tok adskillig tid før dette kom fullt på plass.

«Økern-pris» eller produsentpris

En sak som Produsentutvalget tok opp i 1995 – og som ble ganske omstridt – var spørsmål om hvilken anbefalt pris, engrospris («Økern-pris») eller produsentpris, som skulle gis fra Økernmøtet. Dette fordi produsentene – særlig innenfor frilandsgrønnsaker – ikke kunne vite hvilken oppgjørpris de ville få i forhold til «Økernprisen».

Det ble argumentert med at å anbefale en produsentpris vil gi ryddigere prisforhold for produsentene. Det er

Produsentutvalget fra 6. april 1995:

- Ole Festad Lund, – repr. for NF-grønt – formann
- Helge Henriksen, repr. for BamaGrønt
- Magne Granerud, repr. for Brdr. Raastad
- Tor Solberg, repr. for PF 1909

Sekretær: Kjell Westrum, NGF sekretariat

(Representanter for Opplandschips og Lågendalen Kontraktdyrkerlag var også en tid i 1994 og '95 satt opp som medlemmer av Produsentutvalget, men frafalt senere da det ble klart at kontraktproduksjon ville falle utenfor utvalgets arbeidsområde).

Sakset fra møtereferrat NGFs grønnsakseksjon, 20. juni 1995

- «Magne Haga understreket at det ikke bør endres på prisanbefalings-/noteringssystemet nå. En har i dag ikke noe system som kan erstatte Økernmøtet. For å få ryddigere forhold for frilandsproduktene må det arbeides videre med å få inn leveringsoppgaver, og med at produsentene anbefaler en pris som er riktig i forhold til markedet. Veien å gå for å bedre forholdene må være at styringsgruppene arbeider videre med disse oppgavene».

uforholdsmessig stor avstand og variasjon mellom Økernprisen og det som blir oppgjørpris til produsent. Slik det er nå blir produsentprisen en salderingspost, ble det hevdet.

Økern Torghall og Produsentforeningen av 1909 var sterkt imot å forandre på det som var innarbeidet som prisanbefalinger. Det ble understreket at Økern Torghall/Økern Torg er et engrostoret for produsenter/kommisjonærer. Torgprisen var dermed en engrospris.

Spørsmålet ble behandlet i NGFs grønnsakseksjon i juni 1995, der det var flertall for å beholde dagens prissystem. Magne Haga var leder av Grønnsakseksjonen, og gikk sterkt imot dette utspillet fra Produsentutvalget.

Men saken kom dagsorden noen år senere, Da ble det, som en prøveordning, praktisert av noen styringsgrupper også ga anbefaling om en produsentpris.

Arbeidet i styringsgruppene får anerkjennelse blant produsentene

Oppslutningen blant produsentene om styringsgruppene arbeid økte mer og mer i 1995. Gartneryrket hadde flere reportasjer der produsenter fra flere av produsentorganisasjonene roste det arbeidet som var kommet i gang.

Ikke minst var det oppbakking fra produsenter hos Gartnerhallen og Nordgrønt – selv om det sentralt hos disse to produsentorganisasjonene ikke var sluttet opp om Produsentutvalget.

Norsk Gartnerforbund fikk nå fra flere hold støtteerklæringer for arbeidet med produsentorganisering, slik som den nå ble praktisert. Mest fra produsenthold, men det kom også positive «signaler» sentralt fra Norges Bondelag, og i en viss grad fra Gartnerhallen.

I mars 1996 ble det holdt møte mellom NGF og Bondelaget, der det ble drøftet samarbeid om næringspolitiske spørsmål.

Fra Gartnerhallens side var det - i denne omgangen – mest en anerkjennelse av virksomheten i styringsgruppene for veksthusgrønnsaker, som GH mente hadde gitt positive resultater.

Det var nok i noen grad et visst «press» fra medlemmene, som medvirket til en slik holdning. Men det hadde nok også betydning at virksomheten ikke lenger ble oppfattet som en ny organisasjon – med også en mer overordnet næringspolitisk agenda.

Sakset fra NGFs årsmelding 1995/96:

«Produsentsamarbeidet på tvers av grossister, gjennom «modeller» med deres styringsgrupper, fortsetter i samme spor. Vi er nå sikre på at dette opplegget har gitt positive resultater for alle involverte parter. Produksjonsplanene som den enkelte produsent sender til NGF, og som vi i NGF setter i system gjennom prognoser og koordinering, gir til enhver tid godt overblikk over arealer og mengder som blir tilført markedet.

Koordinering av omplantingstid i agurkkulturene fungerer etter hvert meget bra. Vi sitter inne med data over ukentlig produksjonsareal og med gjennomsnitt avlingstall pr kvm – og kan med stor sikkerhet meddele markedet forventet produksjon.»

Sakset fra Gartneryrket 19. mai 1995:

«Veien å gå er at alle produsentene står samlet uavhengig av grossisttilknytning – slik det nå er lagt opp til i Produsentutvalget. – Jeg tror det er startet opp noe som vil bli en styrke for oss produsenter, sier Per Folden, Levanger, medlem av styringsgruppen for kålrot, og styremedlem for Gartnerhallen Midt-Norge.»

*

«Arbeidet kom i gang i grevens tid, og er absolutt på rett spor, sier Fritjof Sandstad, som driver Ulve Vestre på Levanger. Jeg er imponert over NGF og arbeidet som er gjort. Det er et fabelaktig stykke arbeid som er blitt lagt merke til.»

*

«Olav Wirgenes er blitt kalt en av Lågendalens gulrotkonger. Han tror gulrotsesongen 1994/95 hadde vært mye tøffere å komme igjennom, hadde det ikke vært for det enorme arbeidet styringsgruppen for gulrot og Kjell Westrum gjorde gjennom vinteren.»

Vanskelig å få realisert planene om produksjonsplanlegging

Ambisjonene om samordnet produksjonsplanlegging for frilandskulturene, slik det opprinnelig var skissert, var nå «lagt på is». Men innen styringsgruppene var det et visst fokus på produksjonsplanlegging – og Produsentutvalget hadde som mål å få i gang et arbeid med å innhente produksjonsoppgaver, etter mønster fra det som ble gjort for veksthusgrønnsaker, kinakål og isbergsalat.

Men inntil videre var det vanskelig for produsentene – bare gjennom styringsgruppene – å få noe effektivt inngrep. Gartnerhallen og NKL hadde ikke villet delta i Produsentutvalget, pga det som var skissert om «styring» av produksjonsplanleggingen. De mindre grossistene/kommisjonærene var jo også veldig skeptiske til en «styrt» produksjonsplanlegging.⁷⁾

Men for veksthusgrønnsaker, og for kinakål og isbergsalat, foregikk det en viss tilpasning av produksjonsplaner. Konsulent Olav Syversen samlet inn oppgaver over arealer fra størstedelen av disse produsentene - oppgavene ble sammenstilt og det ble gitt tilråding om tilpasninger av arealene. For agurker ga disse oppgavene grunnlag for å samordne tidspunkt for omplantinger i løpet av sesongen. Dermed var det mulig - i en viss utstrekning - å utjevne leveransene gjennom sesongen; unngå for store «avlingstopper».

De innsamlede arealoppgavene ga også bra grunnlag for å vurdere hvordan totalproduksjonen var tilpasset markedet. For disse kulturene var det, pga de detaljerte oppgavene som var samlet inn, mulig å ha langsiktige oversikter. Tilpasning av leveranser kunne forberedes.

Olav Syversen sin innsamling av arealplaner og arbeid med leveringsprognoser uke for uke - var adskillig mer detaljert enn de arealoppgavene som Landbrukets Priscentral årlig samlet inn. Det medførte at LPC i 1996 innstilte sin arealundersøkelse for veksthusgrønnsaker – og gikk over til å bruke NGF/Olav Syversen sine innsamlede data for tomat- og for agurkareal. Dermed fikk disse oppgavene en offisiell status.

Sammenligning av oppgjørpriser

Høsten 1995 satte Produsentutvalget og styringsgruppene i gang en innsamling av oppgjørpriser for en del produksjoner – henholdsvis gulrot, kepaløk, purre, hodekål, kålrot og poteter.

Den første undersøkelsen som ble trykket i Gartneryrket var for gulrot og viste opptil 20 % forskjell i oppgjørpriser, i samme uke. Det var forskjeller også for leveranser av samme kvalitet til samme varemottaker.

Foruten publisering i Gartneryrket fikk de produsentene som hadde oppgitt priser, tilsendt resultatene fra undersøkelsene.

Det var noe varierende «respons» på innsamlingen av priser hos produsentene av de forskjellige kulturene. For noen produksjoner kom det ikke inn tilstrekkelig med oppgaver til at det kunne lages sammenstillinger – og utover i 1996 og 1997 ble arbeidet med å samle inn priser ikke prioritert. Sekretariatet i NGF for frilandsgruppene bestod bare av Kjell Westrum, og økonomien tillot - inntil videre - ikke å øke bemanningen.

Det var først i 1997/1998 at dette arbeidet ble tatt opp igjen, Da kom det en fast spalte i Gartneryrket med prissammenligninger for grønnsaker. Sekretariatet var da bedre bemannet, og redaksjonen i Gartneryrket

Sakset fra rundskriv om innsamling av oppgjørpriser, 12. desember 1995:

NGFs Produsentutvalg og styringsgruppene ønsker å foreta en del sammenligninger av produsentpriser rundt om i landet for å lage en oversikt over hvilke priser som blir utbetalt til produsentene.

Grunnen til at en setter i gang dette arbeidet er at det fra enkelte aktører i markedet kommer påstander om oppgjørpriser som vi ikke klarer å finne igjen hos produsentene. – Vi vil offentliggjøre et sammendrag av prisene med å oppgi henholdsvis høyeste, laveste, og gjennomsnittpris for hver uke, for at produsentene kan sammenligne med sin egen oppgjørpris. Prisene vil bli offentliggjort i Gartneryrket.»

⁷⁾ Men åpne produsentmøter der Landbrukets Priscentral la fram samlede tall for planlagte arealer - og det ble gitt tilråding om tilpasninger av planlagt produksjon – fortsatte etter samme mønster som før.

bidro med å tilrettelegge materialet som ble samlet inn. Nå kom også tomater og agurker med i oversiktene – og alle de betydelige frilandskulturene.

Sammenlignet med 1995 - så viste oversiktene pr 1998 at det jevnt over var noe mindre avstand mellom laveste og høyeste oppgjørpris - for de aller fleste kulturene. Men forskjeller på 8-10 % var ikke så uvanlig.

Gartnerhallen villig til 2-promille-trekk

Gjennom 1995 var det fortsatte kontakter mellom Gartnerhallen og NGF angående GH sin holdning til Produsentutvalget/producentsamarbeidet. Ved inngangen til 1996 ble det konstatert at GH ikke vil endre sin prinsipielle holdning, men var villig til å foreta 2 promille trekk hos de produsentene som ber om dette.

Ut ifra at GH var villig til å foreta trekk hos leverandørene - at det var kommet i gang innbetalinger fra Nordgrønt-produsentene – samt at det var satt i gang forberedelser for å søke om økonomisk støtte fra Omsetningsrådet, så anså NGFs hovedstyre i januar 1996 at oppslutningen om producentsamarbeidet var «tilstrekkelig til å sikre det økonomiske grunnlaget for arbeidet».

Det viste seg imidlertid at også i 1996 måtte NGF fortsatt i betydelig grad bidra med sine ordinære inntekter for å holde virksomheten gående.

Bred anerkjennelse av producentsamarbeidet

Utover i 1996 fortsatte arbeidet i styringsgruppene etter innarbeidet mønster - for veksthuskulturer og salatgrønnsaker under styring av Olav Syversen – og med Kjell Westrum som primus motor for frilandskulturene.

Det hadde en stund vært på tale å etablere en styringsgruppe også for frukt (epler). Dette kom i stand i første halvår 1996 – og det kom også i gang en styringsgruppe for brokkoli.

*

Og 1996 ble i stor grad det året producentsamarbeidet for alvor ble anerkjent av viktige organisasjoner innen landbruket – og av offentlige instanser.

Norges Bondelag meddelte i september 1996 at en ser verdien og nytten av producentsamarbeidet på grøntsektoren – og inviterte NGF til å ha en representant for Produsentutvalget som konsultativt medlem i Bondelagets grønnsak- og potetutvalg. Men fordi Produsentutvalget dels var lagt «sovende» - så oppnevnte NGF en representant fra NGFs grønnsakutvalg; Arvid Laksesvela.

Sakset fra referat fra møte i NGFs hovedstyre, 3. januar 1996 :

«Harald Olav Aksnes refererte fra sitt møte med Gartnerhallens leder Knut Djønnne, og Ole Festad Lund refererte fra sine kontakter med GHs nestleder Bjarne Kjøs. Ut fra de signaler som er gitt, kan en trekke den konklusjon at GH har den samme holdning til arbeidet som tidligere. Organisasjonen som sådan vil ikke delta i arbeidet, men stiller sine leverandører fritt, og er villige til å foreta 2 promille trekk fra de produsenter som ønsker dette.»

Sakset fra infoskriv fra Gartnerhallen om 2 promille-trekk:

«Fra enkelte medlemmer i Gartnerhallen har det kommet ønske om at organisasjonen skal foreta et trekk på deres leveranser og overføre dette til NGF. Gartnerhallens hovedstyre har vedtatt å etablere en frivillig ordning for de medlemmene som finner dette hensiktsmessig. – De produsenter som ønsker å få gjennomført trekket må skrive en fullmakt om dette.»

Sakset fra brev til Norsk Gartnerforbund fra Norges Bondelag datert, 30. september 1996

«Norges Bondelag ønsker å bedre kontakten med arbeidet som skjer på grøntsektoren i regi av Produsentutvalget og kulturklubbene. På bakgrunn av dette har Styret i Norges Bondelag gjort følgende vedtak:

«Norges Bondelag ser verdien og nytten av det arbeidet som produsentene på grøntsektoren gjør gjennom kulturklubbene. Det er viktig at Norges Bondelag har god kontakt med dette arbeidet som koordineres av Produsentutvalget. På dette grunnlaget inviteres Norsk Gartnerforbund til å oppnevne en representant for Produsentutvalget som konsultativt medlem i Grønnsak- og potetutvalget».

Han var blitt innvalgt i NGFs grønnsakutvalg i 1994 – og var fra samme år en drivende kraft innen styringsgruppen for gulrot.

At Gartnerhallens hovedstyre vedtok å etablere en ordning med frivillig trekk for medlemmer som ønsket det - var også en anerkjennelse av produsentsamarbeidet fra fra GH sin side.

Det ble også en anerkjennelse gjennom at Omsetningsrådet uttalte at «effekten av arbeidet som utføres vurderes som positiv.» Dette i forbindelse med at NGF våren 1996 søkte Omsetningsrådet om økonomisk støtte til arbeidet.

Det hadde en tid vært diskutert innen NGF å søke Omsetningsrådet om økonomisk støtte til produsentsamarbeidet. Etter NGFs sitt syn ville virksomheten åpenbart falle inn under kriteriene for markedsregulerende tiltak på grøntsektoren – som det ble årlig bevilget midler til over jordbruksavtalen. Søknaden for 1996 ble avslått – men Omsetningsrådet satte i gang et utredningsarbeid - som resulterte i at det fra og med 1997 ble det årlig gitt støtte til produsentsamarbeidet av jordbruksavtalemidler. ⁸⁾

*

Produsentsamarbeidet og arbeid for bedre produktkvalitet

En årsak til dårlige produsentpriser på 1980- og 1990-tallet var utvilsomt at det ikke var uvanlig med dårlig kvalitet/dårlig sortering av poteter og grønnsaker - av det som ble levert fra produsent til grossist.

At det var mange små grossister som konkurrerte om leveranse fra produsenter, var antagelig en årsak til at engrosleddene ikke bestandig stilte strenge krav til at Norsk Standard I (NS) for sorteringsregler ble fulgt. Og når det til dels var betydelige mengder med varer som ikke var i samsvar med NS førstesortering - så ble disse varene, logisk nok - prissatt lavere.

*

Da Olav Syversen for alvor - fra 1992 - kom i gang med styringsgrupper for veksthusgrønnsaker, ble det også satt i gang arbeid med å forbedre produktkvaliteten av agurker og tomater.

På denne tiden var det en god del produsenter som sorterte og pakket produktene selv – og det ble gjennomført kvalitetskontroller hos produsenter og grossister.

Det var særlig produktkvaliteten – sortering/pakking av agurker det ble satt fokus på. Det ble tatt ut vareprøver – som ble vurdert og diskutert i påfølgende fellesmøter med produsentene/grossistene.

Dårlig kvalitet – avvik fra sorteringsreglene – kunne på denne måten bli godt synliggjort både for produsenter og omsetningsledd. Opplegget virket ansporende til å forbedre varekvaliteten, hos begge leddene i varekjeden.

Sakset fra årsmelding for 1991 fra Produsentforeningen Norge:

«Alle snakker om kvalitetsnivået for en meget stor del av våre produkter, både at det er for lavt og ujevnt i forhold import. Det har gjentatte ganger vært gjort forsøk på dra i gang en seriøs diskusjon om dette viktige arbeidet, før det blir for sent, dvs før importen slippes løs. Alle forsøk på å få i gang en seriøs debatt for å heve kvalitetsnivået for enkelte vareslag, eksempelvis gulrot og løk, har mislyktes.

.. Omlegging av kvalitetskontrollen, fra Statens Planteinspeksjon til Næringsmiddelkontrollen, kan ha spilt i negativ retning. Det har vist seg at egenkontrollen ikke har fungert godt nok.»

*

«Store variasjoner i kvalitet fører til store prisvariasjoner. Den anbefalte engrosprisen blir ofte oppfattet som en «maksimalpris», mens prisen for svakere og ordinære kvaliteter vil bli liggende noe lavere, særlig når det er god markedsdekning.»

Sakset fra formannens tale til representantmøtet i Produsentforeningen Norge, 31. mars 1992:

«Kvaliteten på mange av våre produkter er langt fra tilfredsstillende. Flere undersøkelser som er gjort, bekrefter dette forhold. Å gjøre noe med dette er både viktig og nødvendig.»

Johannes Dyste

⁸⁾ Mer om finansiering fra Omsetningsrådet i del II

*

Da styringsgruppene for frilandsgrønnsaker kom i gang i 1994 – ble det også straks fokus på varekvaliteten.

Det var på dette tidspunktet utsikt til at Norge i nær framtid kunne bli EU-medlem, med helt fri import av grønnsaker fra EU-landene.

I alle fall var det klart at importvernet, som følge av ny GATT-avtale, ville bli endret til ren tollbeskyttelse, til erstatning for mengdemessig og prisregulert beskyttelse – og dermed at norsk grønnsakproduksjon uansett ville bli utsatt for større konkurranse fra importvarer.

Og dårligere kvalitet på norske grønnsaker enn på importvarene - kunne føre til både betydelig tap av markedsandel og stort prispress på norsk vare.

Uansett importforholdene, så var det åpenbart at kvaliteten – særlig for noen store vareslag - måtte bli bedre for å kunne oppnå bedre priser.

Resultat av «Agurkkontroll» 13. september 1994:

1. Farge på agurkene:
 - For lyse frukter i tre tilfeller
2. Størrelsesintervall på agurkene:
 - Ikke tilfredsstillende i tre tilfeller
3. Filming av agurkene:
 - Ikke godt nok i tre tilfeller
4. Andre feil:
 - For stor krumming av agurkene
 - Synlig svartprikkråte
 - For spisse, ikke fullt utviklede agurker

Arbeidet med kvalitet var derfor en viktig prioritering fra start i alle styringsgruppene på friland.

Det ble et ekstra fokus på gulrot etter en undersøkelse i Bergen av forbrukerpakninger i butikk. Det ble gjort funn der gulrota i posene var spikket på med kniv, det var biter som ikke passet sammen – samt råte og store størrelsesforskjeller i samme pose.

Styringsgruppen for gulrot «aksjonerte» med å besøke pakkerier – flere gårdspakkerier og produsenteide Lågen gulrot i Vestfold, som var landets største pakkeri.

Det viste seg at det var ulike oppfatninger av hva som var kvalitet og i samsvar med sorteringsreglene. Styringsgruppen fikk gjennomført tykkelsessortering, og oppfordret varemottakere hos engrosleddene til å sende varen i retur dersom det var avvik fra kvalitetskravene. Dette resulterte ganske raskt til betydelig kvalitetsforbedring, og det ble mulig å oppnå bedre priser, særlig for lagringsvare.

*

Innen potetproduksjonen var det også store kvalitetsutfordringer. Dårlig kvalitet på matpoteter i butikkene var en «gjenganger» i aviser, radio og TV.

Da styringsgruppen for poteter var etablert, startet et arbeid med å forbedre kvaliteten som gikk over mange år.

I markedsordningen for poteter var målprisen for poteter koblet til antall feilenheter. Det ble gitt kvalitetstillegg for lite antall feilenheter, men streng sortering ga selvsagt mindre levert volum. Det var mange gårdspakkerier, og lite ens sortering. Mange pakkerier ble besøkt, og kvalitetsforbedringer - mindre feilenheter - kom etter hvert.

Et viktig tiltak som styringsgruppen fikk satt i verk, var skjerpede sorteringskrav til tidligpoteter. Det førte til markant kvalitetsforbedring for denne varegruppen

*

Samling/seminar for styringsgruppene

I mars 1996 ble medlemmene i alle styringsgruppene samlet til seminar/kurs, i Sandefjord. Det var Produsentutvalget som stod som formell arrangør, selv om dette utvalget nå var et «sovende» organ innen NGF. Men utvalget var blitt beholdt som kontaktledd overfor produsentorganisasjonene.

Det hadde kommet mange innspill om at medlemmene i de ulike styringsgruppene måtte møtes, utveksle erfaringer og diskutere. En stor del av programmet bestod av diskusjoner om arbeidet i gruppene, men det var også satt av tid til faglige tema - og orienteringer av landbrukspolitisk art.

Det var innlegg fra Landbrukets Prisentral om prisnoteringene for grønnsaker, om administrering av det nye tollvernet - om markedsføring av grønnsaker etc.

Samlingen ble oppsummert med at det var et klart behov for jevnlig møter mellom styringsgruppene. Dermed ble det fra og med 1996 arrangert årlige slike samlinger.

*

Mot slutten av 1996, så oppsummerte Jon Røine i lederartikkel i Gartneryrket, at NGF var fornøyd med utviklingen for produsentsamarbeidet – særlig med utviklingen for innbetaling av 2 promille av produsentenes omsetning.

Men det skulle altså vise seg å ta en god del tid før dette trekket ble praktisert fullt ut hos alle engrosleddene.

«1000 tonn løk på dynga»

Høsten 1996 ble det store løkavlinger – og dermed store mengder av kepaløk på lager før vinteren 1996/97. Lagertelling pr november, utført av Landbrukets Prisentral, viste at det var omkring 1000 tonn for mye løk på lager, sett i forhold til normalt salg fram til sommeren.

Da det gjennom dette ble klart at det var en stor overproduksjon av løk, tok Styringsgruppen for løk avgjørelse om «ta løk bort fra markedet». I januar 1997 ble dermed ca 1000 tonn løk destruert, dvs «kjørt på fyllinga». Det var hos de løkprodusentene som hadde for stort lager i forhold til sin leveringsavtale med grossist, at en del av avlingen ble dumpet.

Hos Trond Kristoffersen, Rygge – medlem av styringsgruppen – ble dermed en del av løklageret destruert. Dette vakte stor oppmerksomhet i landbrukspressen, og i media ellers. Det ble store oppslag i Nationen, og innslag i TV og radio.

Det ble reagert på at det var mat som ble kastet. Forbrukerrådet mente at det hadde vært bedre om løken ble solgt billig til forbrukerne.

Noteringsprisen for kepaløk hadde ligget langt under målpris høsten 1996 og fram til uke 3, 1997. Deretter økte noteringsprisen betydelig, og lå noen uker tett opp under målprisen. Men lenger ut på vinteren og våren ble prisen igjen liggende en god del lavere enn målprisen.

Likevel - i gjennomsnitt – ble produsentprisen løftet til et nivå som det neppe hadde vært mulig uten denne «markedsreguleringen.»

Den tidligere, offentlig finansierte markedsreguleringen for grønnsaker, herunder kepaløk, hadde opphørt pr 1995. Produsentene selv hadde nå alt ansvar for produksjons- og markedstilpasning. Og innen næringen, inklusiv omsetningsleddene, var det full oppslutning om styringsgruppens tiltak med «løkdumping.» Gartnerhallen, som markedsregulator, nå bare for epler, jordbær og poteter, hadde ingen innvendinger.

Løkprodusentene innbetalte 10 øre pr kg løk som ble levert til grossist, for å kompensere overfor de dyrkerne som destruerte løk.

Sakset fra lederartikkel i Gartneryrket, 13. desember 1996:

«I det året 1996 er i ferd med å ebbe ut, finner vi grunn til å trekke fram produsentsamarbeidet på grønnsaksektoren. Det er flere årsaker til det. Det er utvilsomt noe av det viktigste arbeidet som blir gjort for grønnsakprodusentene – det er stadig klarere for de fleste at det bare er i samarbeid produsenter imellom at vi kan oppnå resultater. – Det er også grunn til å gi honnør til alle de produsenter og deres engrosledd, som nå har satt ordningen med 2 promille trekk i skikkelig system. Dette gir resultater – i år kommer vi opp i 800.000 kr i produsentinnbetaling, noe som er meget bra.»

Jon Røine

Sakset fra Gartneryrket nr 3/1997, 14. februar

«1000 tonn løk kastet rett på dynga – Forbrukerrådet reagerer og prisen stiger, skrev Nationen 23 januar. Ole Festad Lund uttalte da at løken var dumpet fordi det var for mye løk på markedet.

Dagen etter fulgte de opp med en sak om at 1000 tonn løk var dumpet i skogen i Østfold – og med et intervju med «løkdumperen» Jon Røine, generalsekretær i Norsk Gartnerforbund. Også TV kastet seg på karusellen, og både TV2-nyhetene og Frokost-TV ga saken oppmerksomhet. Likedan radio med P4 og NRK med programposten Norgesglasset.»

Men oppstyret omkring at det ble kastet mye løk tidlig i sesongen - gjorde at styringsgruppen kom til erkjennelse om at dette måtte være et «nødtiltak», som ikke kunne gjentas senere. Reaksjonene fra forbrukersiden ga klare signaler om at slike tiltak fort kan komme til å skade løkproduzentenes omdømme – og eventuelt også landbruket som sådan sitt omdømme.

Derfor arrangerte styringsgruppen for løk møte for produsentene flere steder på Østlandet; Vestfold, Østfold, Oppland og Hedmark – og til slutt et oppsummeringsmøte på Gjennestad Gartnerskole.

På møtene var det enighet om at totalarealet med løk må tilpasses det som er det norske forbruket. Det ble sterkt oppfordret til at det ikke settes i gang noen produksjon dersom det ikke er laget en leveringsavtale med grossist.

Oppgavene for planlagt løkareal i 1997, som ble samlet inn av Landbrukets Priscentral, viste imidlertid ingen nedgang i forhold til 1996. På planleggingsmøte, arrangert av LPC i januar '97, ble det derfor tilrådd 10-15% reduksjon av det planlagte arealet.

Op produksjonsvolumet gikk ned med over 10 % - kom mer i takt med forbruket - og produsentprisen økte betydelig

Dårlige kålpriser – men ingen organisert «kålkasting»

Det var også store avlinger av hodekål i 1996 – det ble også her konstatert at det var ca 1000 tonn for mye kål på lager, i forhold til forbruket.

Styringsgruppen for kål vurderte tiltak, eventuelt også her å få produsentene til å destruere noe av lagerbeholdningene. Men det viste seg at responsen fra kålproduzentene var liten, og det ble ikke organisert noe utover anmodninger om å tilpasse de ukentlige leveransene etter det faktiske forbruket.

Produsentprisene ble dermed liggende langt under målpris hele leveringssesongen. Men LCPs tall for produksjonsplanleggingen for 1997 viste arealnedgang for høst- og vinterkål. Og i 1998 ble det stor prisoppgang; noteringsprisene lå godt over målpris hele leveringssesongen.

*

Arvid Laksesvela blir ansatt i NGF/produsentsamarbeidet

I 1997 hadde arbeidet med å administrere mange styringsgrupper på frilandssektoren - med telefonmøter og innspill til Økernmøtet - med produsentmøter rundt omkring i landet osv - fått et omfang som gjorde at det var vanskelig for bare en person på fulltid i NGFs sekretariat (Kjell Westrum) å rekke over alt.

Det var fortsatt en målsetting også å kunne innhente data for arealer og leveranser fra frilandsprodusentene - etter mønster av det som var kommet i gang for veksthusgrønnsaker og salatgrønnsaker på friland.

At dette skulle forsøkes satt i gang, var jo forutsatt av NGFs hovedstyre i vedtak som ble gjort i mars 1994. Men for frilandsgrønnsaker dreide det seg om mange forskjellige produksjoner og langt flere produsenter enn innen veksthus- og salatgrønnsaker på friland.

Sakset fra innlegg i Nationen, 15. januar 1997:

«Tilstander i kålproduksjonen som i 1930-årene?»

«Vi har i 1996 ca 1000 tonn for mye kål på lager blant landets ca 300 produsenter. Utsalgspris i butikk kr 4,96, produsentpris kr 1,36. Underskudd er et faktum.

Er det slik at enkelte av kålproduzentene har en annen og/eller viktigere hovedproduksjon eller arbeid utenom bruket og kun benytter kålproduksjon som forefallende arbeid for gårdsarbeidere eller til dyrefor dersom prisen blir for dårlig?»

Per Odd Gjestvang, 2857 Skreia

Sakset fra rundskriv til frilandsprodusenter, 9. juni 1997:

«Med bakgrunn i erfaring fra tidligere sesonger der vi til tider har hatt liten oversikt over produksjon og leveringsmengder ute hos produsentene, vil vi i år forsøke å hente inn oversikter over produksjon og leveringstidspunkter for en del av kulturene.

Til å bistå i dette arbeidet har vi engasjert Arvid Laksesvela fra Stokke, som de fleste kjenner fra tidligere, til å ta seg av oppfølgingen og innsamling av tallmateriale.

Sammen med Kjell Westrum vil han jobbe denne sesongen for å skaffe tilveie et best mulig grunnlag for vurderinger av leveringer og markedssituasjon.»

Pr 1997 var innbetaling av 2 promille fra produsentene kommet såpass i gang at NGF - sammen med forventet tilskudd fra Omsetningsrådet – vurderte det som økonomisk forsvarlig å ansette mer personell for å arbeide med produsentsamarbeidet for frilandskulturene. Dermed ble Arvid Laksesvela, grønnsakprodusent i Stokke i Vestfold, ansatt i halv stilling som konsulent i NGF.

Han hadde vært en «ildsjel» i styringsgruppen for gulrot, helt fra starten av i 1994, som representant for Produsentforeningen 1909 og Vestfold. Han var med på produsentmøter rundt om i landet som ble holdt for å samle oppslutning om produsentsamarbeidet – og ble etter hvert godt kjent med Kjell Westrum.

Gjennom arbeidet i gulrotgruppen hadde Laksesvela opparbeidet god innsikt i markedsforhold, og kjente mange produsenter. Han ønsket å trappe litt ned som produsent, og gikk til jobben innen produsentsamarbeidet - med hjemmekontor og hyppig oppmøte på Økernmøtene - med stor entusiasme.

Den første tiden fikk han i oppgave å forsøke å innhente produksjonsoppgaver direkte fra frilandsprodusentene. Det skulle innhentes oppgaver for produksjonsarealer og planer for ukesvise leveranser, samt oppgjørpriser.

Innsamling av oppgjørpriser hadde først blitt startet opp i 1995, men hadde ikke blitt prioritert det siste året.

Det viste seg nå at oppgaver over priser var mye lettere å innhente enn produksjonsoppgaver. Det var blitt sendt ut skjemaer for fire kulturer; gulrot, løk, purre og brokkoli – men svarprosenten var lav. Det hjalp heller ikke medurringer.

Etter en tid måtte sekretariatet innse at det ikke lot seg gjøre å få inn så mange oppgaver som var nødvendig - for på denne måten å få noe pålitelig bilde av produksjon/leveranser innen frilandskulturene.

Det startes med graveprøver

Men høsten 1997 tok styringsgruppen for gulrot initiativ til et tiltak som skulle vise seg å være veldig viktig for å stabilisere marked og priser – både på høsten og utover i lagringssesongen. Det oppstod «rykter» om store gulrotavlinger, og dette førte til at produsentprisen lå veldig langt under målpris.

Styringsgruppen gjennomførte da graveprøver rundt om i produksjonsdistriktene og laget avlingsprognoser – for å «berolige» markedet, dvs omsetningsleddet.

Dette tiltaket, sammen med at styringsgruppen gikk ut og anbefalte at ekstra stor gulrot «tas ut av markedet» - gjorde at gulrotprisen holdt seg noenlunde oppe hele leveringssesongen – selv om målpris ikke ble tatt ut.

Å foreta graveprøver tidlig på høsten - og å lage avlingsprognoser - ble i årene framover et viktig arbeid for styringsgruppene innen alle de store frilandskulturene.

Sakset fra Gartneryrket, 3. oktober 1997:

«Det har lenge vært rykter i gulrotmiljøet om store avlinger med påfølgende problemer i omsetningen. – Det var snakk om at prisen til produsent ville bli liggende under 2,00 kr pr kilo – langt under lønnsomhetsgrensen for produsentene. – Styringsgruppen for gulrot tok derfor tak i situasjonen. Det var nødvendig å undersøke avlingsnivået.

Avlingene ligger ca 20 % over nivået i 1996. Det betyr imidlertid ikke så mye da kvaliteten er så mye bedre enn vi er vant til, pga gode vekstforhold.

Styringsgruppen har gått ut til produsenter, pakkerier og omsettere og anbefalt at største rot som pakkes går ned fra 46 mm til 43 mm. Det vil gi et penere produkt i posene, og samtidig ta bort en del av eventuelt overskudd som legges inn på lager.»

Kjell Westrum

Sakset fra referat fra «samling for styringsgruppene i produsent-samarbeidet,» 27.-28. november 1997:

«Det må kunne slås fast at produsent-samarbeidet som sådan er blitt ytterligere innarbeidet. Styringsgruppene har fått god dialog med engrosleddene og godt gehør for sine synspunkter – bl.a. fordi tallmateriale og opplysninger ellers som gruppen gir, over tid har vist seg å være pålitelige.

– Det er i år blitt satt i verk markeds-tilpasningstiltak for en rekke av frilandskulturene, som har gitt meget gode resultater. Priser omkring målpris har blitt tatt ut, selv om det var store lager/store avlinger.»

Det at sekretariatet for produsentsamarbeidet var blitt styrket med ansettelse av Arvid Laksesvela – var nok i stor grad årsak til at styringsgruppen for gulrot kunne gjennomføre et såpass omfattende tiltak som graveprøver og beregning av avlingsnivå jo er.

Det ble også startet en ordning med at hver produsentorganisasjon utnevner en «produktansvarlig produsent» - og at det er denne som er medlem i de respektive styringsgruppene. Også dette må tilskrives at sekretariatet var blitt styrket.

Gartnerhallen opphører som tradisjonelt salgssamvirke

I 1997 skjedde det ting innen omsetningssystemet, som etter en stund skulle medføre full opplutning om produsentsamarbeidet - også fra Gartnerhallen som produsentorganisasjon og fra Nordgrønt/NKL.

Sommeren '97 mistet GH sin leveranseavtale med dagligvarekjeden Hakon-gruppen (senere ICA Norge). GH hadde også tidligere, litt etter litt, mistet innpass i dagligvarekjedene - og stod i stor mangel på faste leveranseavtaler for 1998 og framover.

Det ble derfor tatt opp forhandlinger med NorgesGruppen, som sammen med GH dannet et eget selskap for vareforsyning av frukt og grønnsaker – Bama skulle stå for selve omsetningen.

Gartnerhallen ville dermed opphøre som tradisjonelt salgssamvirke. Avtalen medførte jo at A.L. Gartnerhallen ikke lenger skulle ha direkte økonomisk virksomhet i frukt- og grøntmarkedet. I en overskrift i Nationen i desember 1997 står det at Gartnerhallen «gir opp omsetning og produksjon».

Denne overskriften var misvisende, i den forstand at A.L. Gartnerhallen skulle fortsette som en ren produsentorganisasjon - der medlemmene i Bama-Grønt etter hvert gikk inn i andelslaget som medlemmer. Produksjonsplanlegging for medlemmene ble en hovedoppgave for «nye» Gartnerhallen.

Men innen landbrukssamvirket ble det reagert sterkt på at Gartnerhallen hadde gitt opp å fortsette som tradisjonelt salgssamvirke.

Styreformann i Landbrukssamvirkets Felleskontor, Per Aas, uttalte at opplegget langt på vei innebærer at Gartnerhallen, eller det nye selskapet, antagelig ikke kan drive den formen for markedsregulering som Omsetningsloven forutsetter. Når en dagligvarekjede får aksjemajoritet og styringen, så bryter det med lovens forutsetninger.

Markedsreguleringen på grøntsektoren hadde jo fra 1995/96 vært begrenset til bare å gjelde for epler, jordbær og poteter. Reguleringen hadde slik sett ikke så stor betydning lenger, for grøntsektoren som sådan.

Men Gartnerhallen selv mente at en kunne fortsette med markedsreguleringen som før. Under jordbruksoppjøret i juni 1998 ble det imidlertid vedtatt at Omsetningsrådet skulle ta stilling til hvordan markedsreguleringen framover skulle administreres.

Inntil denne saksbehandlingen i Omsetningsrådet var ferdig, fortsatte GH med å ha ansvar for markedsreguleringen.

Sakset fra Nationen, 17. desember 1997:

«Gartnerhallen gir opp omsetning og produksjon»

«Gartnerhallen gir opp samvirkestyrt omsetning, videreføring og distribusjon av frukt og grønt. NorgesGruppen og Gartnerhallen danner et felles selskap for vareforsyning innenfor frukt og grønt; NOGA A/S. – Bama skal ta seg av distribusjonen av fersk frukt og grønnsaker gjennom et felleseid selskap, der NOGA skal eie 14 %.

Medlemsorganisasjonen blir ikke endret. Produsentorganisasjonen kommer i framtida til å være samlet av NorgesGruppen. Den vil bestå av medlemmene våre og de produsentene som leverer til Bama, sier *Knut Djønn*e i Gartnerhallen til Nationen.»

Produsentsamarbeidet har etablert seg som en «maktfaktor»

1997 ble det året da produsentsamarbeidet for alvor ble det som må kunne kalles en ikke ubetydelig «maktfaktor» på området markedstilpasning og prisdannelse/prissetting for de store grønnsakproduksjonene, samt poteter og epler. I løpet av 1996 hadde jo denne virksomheten oppnådd anerkjennelse innen landbruket som sådan - og hos myndighetenes. Denne posisjonen ble ytterligere befestet i 1997.

Den ambisiøse målsettingen om samordnet produksjonsplanlegging - som «Sjusjøengruppen» hadde skissert – var det ikke funnet noen løsning på. Men det var tross alt blitt etablert et visst inngrep i tilpasning av produksjonsplaner på veksthussektoren.

For frilandsproduktene, med mange flere - store og små - produsenter var det vanskeligere å få «alle med.» Men det var oppnådd resultater f eks med å få til reduserte løkarealer for 1998. Og innen gulrotproduksjonen var det gode resultater både med å tilpasse leveransene og å forbedre kvaliteten.

I forbindelse med at Omsetningsrådet hadde gitt økonomisk støtte til virksomheten i 1997, så ble det fra sekretariatet i Omsetningsrådet stilt spørsmål omkring organisasjonsmessig status for dette produsentsamarbeidet innenfor Norsk Gartnerforbund. Produsentutvalget var jo lagt «sovende», fordi utvalget ikke hadde representasjon fra to av de store produsentorganisasjonene.

De retningslinjene for Markedsutvalget som i sin tid var vedtatt, var ikke tilpasset den innretningen som virksomheten hadde fått - med at styringsgruppene nå stod for nær sagt all den praktiske virksomheten.

Men det skulle vise seg at i løpet av 1998, så falt den organisasjonsmessige delen mye mer på plass.

*

Produsentsamarbeidet videreutvikles. Registrering av tidligproduksjon

I 1998 ble produsentsamarbeidet utviklet enda et skritt videre – med at det ble satt i gang registrering av datoer for høsting av tidliggrønnsaker. Det ble utarbeidet lister for henholdsvis begynnende høsting og for når full høsting var ventet.

Registreringene ble gjort i Vestfold, Rogaland og på Sørlandet, der det ble holdt produsentmøter.

Tiltaket viste seg absolutt nyttig for å påvirke engrosleddene til å tilpasse importen til norske tilførsler i overgangsfasen til full markedsdekning med norsk produksjon. Disse registreringene ble dermed en årviss oppgave for produsentsamarbeidet – og etter hvert utvidet til flere produksjonsdistrikter.

I årene framover - så ble registrering av tidligproduksjon en meget viktig «aktivitet» i produsentsamarbeidet, sammen med graveprøvene for å lage avlingsprognoser for lagringsgrønnsakene.

*

Gartnerhallen og BamaGrønt «fusjonerer»

Gartnerhallen holdt ekstraordinært årsmøte i februar 1998 – for å behandle det som også ble kalt «fusjonsavtalen» mellom Norgesgruppen, Bama og Gartnerhallen. Årsmøtet vedtok enstemmig de avtalene som var gjort.

Dermed ble neste skritt å sammenslutte Gartnerhallen som produsentorganisasjon med Bama sin produsentorganisasjon; BamaGrønt. Den nye organisasjonen skulle ha navnet Gartnerhallen - dvs produsentene i BamaGrønt skulle bli medlemmer i «nye Gartnerhallen». Det måtte lages nye vedtekter for AL Gartnerhallen – for behandling både i BamaGrønt og i Gartnerhallen.

Sakset fra notat i NGFs sekretariat ang søknad til Omsetningsrådet, 26. september 1997:

«Produsentorganiseringen har rent organisatorisk ikke falt helt på plass enda, men det vil bli lagt vekt på arbeid med det organisatoriske framover. Herunder også å lage mer presise vedtekter for virksomheten».

AL Gartnerhallens overgangsstyre 1998-1999:

- Knut Djønne – leder - Gartnerhallen
- Johannes Dyste – nestleder BamaGrønt
- Clas Huseby - Gartnerhallen
- Erik Sørum – BamaGrønt
- Amund Nilsen - Gartnerhallen
- Knut Henriksen – BamaGrønt
- Svein Olsen – Gartnerhallen
- Gunnar Wiig – BamaGrønt

BamaGrønt hadde årsmøte i forkant av nytt ekstraordinært årsmøte i Gartnerhallen - som ble holdt 13. november 1998. Nye vedtekter ble vedtatt, men etter noe debatt hos Gartnerhallen. Den nye produsentorganisasjonen fikk et overgangsstyre, fram til neste årsmøte. Det var fire representanter fra hver av de tidligere organisasjonene.

Alle produsentorganisasjonene slutter opp om produsentsamarbeidet

Johannes Dyste var pr 1997 blitt leder i Bama-Grønt, og ble nestleder i «nye» Gartnerhallens overgangsstyre. Dyste hadde tidligere vært en drivende kraft i «Sjusjøengruppen» og var fram til 1994 leder av Markedsutvalget i Norsk Gartnerforbund. Han var selvsagt ivrig tilhenger av produsentsamarbeidet slik det nå - med betydelig suksess - ble praktisert gjennom styringsgruppens arbeid. Dyste fikk tidlig avklart at «nye» Gartnerhallen for fullt skulle delta i produsentsamarbeidet.

Men for å få oppslutning fra alle produsentorganisasjonene måtte også Nordgrønt bli med for fullt. NGFs Produsentutvalg var i praksis lagt «sovende» på grunn av manglete oppslutning fra alle produsentorganisasjonene sentralt. Utvalget hadde også en uklar rolle innen NGFs organisasjon.

I mars 1997 fattet NGFs hovedstyre vedtak om at Produsentutvalget skulle tilbys å knytte seg opp til NGFs grønnsakseksjon som konsultativt medlem. Dette fant lite gehør hos utvalget. All praktisk virksomhet foregikk i styringsgruppene – og det ble aldri slik at Produsentutvalget formelt gikk inn i en slik rolle.

Da Gartnerhallen og BamaGrønt ble «fusjonert» var det fortsatt skepsis hos sentralledelsen i GH mot å delta i produsentsamarbeidet på overordnet plan. Mye av grunnen til dette var nok at organiseringen var lagt inn under NGFs «paraply.»

Dermed kunne produsentorganisasjonene formelt sett bli «overstyrt» av NGF - mens hovedparten av medlemmene i produsentorganisasjonene antagelig ikke var NGF-medlemmer. Det hadde jo vist seg vanskelig, i særlig skala, å verve frilandsprodusenter som ordinære medlemmer av NGF.

At en ikke ville bli overstyrt var jo også Nordgrønt/NKL sin hovedbegrunnelse for å ikke være med i Produsentutvalget.

Men dersom det ble dannet en ny organisasjon, som formelt var uavhengig av Norsk Gartnerforbund, ville det stille seg annerledes. De formelle mulighetene for å bli overstyrt, ville falle bort.

At Omsetningsrådet hadde stilt spørsmål om organiseringen innen NGF, talte også for å gjøre noe med den overordnede organiseringen.

I samrådingene mellom produsentorganisasjonene, etter at GH og BamaGrønt var slått sammen, ble konklusjonen at produsentsamarbeidet hadde vist seg veldig nyttig – og at det absolutt måtte fortsette og utvikles videre. Men for å få mer «ryddige» forhold rent organisasjonsmessig, var det enighet om at det beste ville være å formelt sett danne en ny uavhengig organisasjon - som organisatorisk overbygning for arbeidet i styringsgruppene, mv.

Produsentsamarbeidet som sådan skulle fortsette som før – men en ny organisasjonsmessig overbygning måtte på plass.

Konsulentene som var ansatt i Norsk Gartnerforbund skulle kunne fortsette sitt arbeid; den nye organisasjonen skulle leie alle sekretariattjenester av NGF.

Grøntprodusentenes samarbeidsråd blir stiftet

Dermed ble *GrøntProdusentenes Samarbeidsråd (GPS)* stiftet, 10. desember 1998, ca fire uker etter at Gartnerhallen og BamaGrønt formelt var slått sammen til en produsentorganisasjon.

Møtet ble holdt i NGFs nye lokaler i Schweigaardsgate – og det ble vedtatt vedtekter for organisasjonen. Som i retningslinjene for Markedsutvalget som ble fastlagt i 1993 - ble formålet med organiseringen beskrevet som å samarbeide med omsetningsleddene for å tilpasse produksjonen og bidra til mest mulig markedsdekning med norske poteter, grønnsaker, frukt og bær. I justerte retningslinjer som ble fastlagt i stiftelsesmøtet 10.12.1998 heter det at:

«GPS skal arbeide med produksjons- og markedstilpasning for å bidra til størst mulig norsk markedsdekning av poteter, grønnsaker, frukt og bær. Dette arbeidet må skje i nært samarbeid med omsetningsleddene»

I stiftelsesmøtet ble det vedtatt at sekretariatet skal være i Norsk Gartnerforbund – og lagt til grunn at produsentsamarbeidet skulle fortsette som før, med personell ansatt i NGF.

Det ble slått fast i de nye retningslinjene at GPS består av 5 medlemmer og av representanter for henholdsvis A.L. Gartnerhallen, NF-Grønt, Nordgrønt og Produsentforeningen 1909.

Gartnerhallen skulle ha to representanter fordi «nye» Gartnerhallen ville få doblet sin markedsandel og representere langt flere produsenter enn hver av de øvrige produsentorganisasjonene. Det var full enighet om en slik sammensetning av GPS.

Det var ellers enighet om at vervet som leder skulle sirkulere mellom produsentorganisasjonene. Leder skulle velges med ett års funksjonstid.

Fra starten av var GH representert med leder i AL Gartnerhallen, Knut Djønnne - og Johannes Dyste; tidligere leder i BamaGrønt, nå nestleder i GHs overgangsstyre.

Videre arbeid - med ny overordnet organisering

I juni 1999 gikk Ole Festad Lund av som leder i NF-grønt, og gikk dermed også ut av GPS. Tor Graff var ny leder i NF-grønt, og gikk inn som nestleder, etter Johannes Dyste.

Knut Djønnne, fra Gartnerhallen, ble valgt til ny leder.

Ole Festad Lund ble takket for godt arbeid for produsentsamarbeidet, som leder av Markedsutvalget/Produsentutvalget og GPS.

Tor Solberg fra Produsentforeningen 1909 ga en spesiell honnør til den måten Festad Lund hadde holdt en saklig linje på - og tatt tak i de tingene en var enig om, for å bringe produsentsamarbeidet videre framover.

*

Utover i 1999 ble det holdt ganske hyppige møter i GPS – i alt seks ordinære møter og to telefonmøter.

Alle konsulentene som arbeidet med produsentsamarbeidet – Kjell Westrum, Arvid Laksesvela og Olav Syversen - deltok på møtene. Jon Røine hadde funksjon som sekretær og administrativ daglig leder for GPS.

At det nå var en organisatorisk overbygning med alle produsentorganisasjonene representert – gjorde at en mer kunne ta tak i organisering og sammensetning av styringsgruppene. Det ble konstatert at det var behov for en god del rokkeringer i de fleste styringsgruppene – det var skjedd mye det siste året innen tilknytning til omsetningsledd.

Innen Gartnerhallen ble det arbeidet med å oppnevne en «kulturansvarlig produsent» for hver

Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS) fra 10. desember 1998:

- Ole Festad Lund, NF-grønt – leder
- Johannes Dyste, Gartnerhallen – nestleder
- Knut Djønnne, Gartnerhallen
- Per Skjervold, Nordgrønt
- Tor Solberg, Produsentforeningen 1909

(Representant for Brdr. Raastad, som hadde vært med i Produsentutvalget, avstod fra å bli med i GPS)

Sakset fra referat fra konstituerende møte:

«GPS skal leie sekretariat av NGF, som skal stille de nødvendige personellressurser til disposisjon etter avtalte retningslinjer og i henhold til vedtatt budsjett.»

Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS) fra 8. juni 1999:

- Knut Djønnne, Gartnerhallen - leder
- Tor Graff, NF-grønt - nestleder
- Johannes Dyste, Gartnerhallen
- Per Skjervold, Nordgrønt
- Tor Solberg, Produsentforeningen 1909

Utsagn fra Johannes Dyste – representant for Gartnerhallen i GPS 10.12.98 – 03.07.00:

«Etter 1998 gikk produsentsamarbeidet på skinner.»

enkeltproduksjon av betydning innen GH. Denne skulle også bli Gartnerhallen sin representant i de respektive styringsgruppene. Det var enighet i GPS om at det måtte være en målsetting å få kulturanvarlige produsenter innen alle produsentorganisasjonene – og dette kom etter hvert på plass hos de fleste.

Gjennomgangen av styringsgruppene resulterte i at det sommeren 1999 ble det gjort endringer i sammensetningen av de aller fleste styringsgruppene. I mange av gruppene var det nå bare et fåtall medlemmer som hadde vært med helt fra starten i 1994.

GPS får internettsider/database

Sommeren 1998 var NGF på plass i nye lokaler i Schweigaardsgate 34, Oslo – og fikk på plass nytt datasystem, med tilgang til internett for alle medarbeidere. Dermed lå det til rette for å kunne lage en dataløsning som kunne gi styringsgruppene tilgang til data om priser, omsatte mengder, prognoser, osv.

Som sekretariat for GPS tok NGF på seg oppgaven med å lage internettsider der data fra Landbrukets Priscentral om noteringspriser, mottatte mengder - og etter hvert importpriser – ble lagt inn. LPC stilte meget velvillig data til disposisjon.

Oppgavene over leverte mengder var basert på innmeldingene til prismøtet på Økern Torghall, mens importprisene ble innhentet av GPS selv. Det ble laget oversikter for alle produksjonene det var stiftet styringsgrupper for.

Det tok litt tid å få dette på plass, men nettsidene var i drift først på sommeren år 2000. Dermed var det etablert en «database» til bruk i produsentsamarbeidet - selv om opplegget ikke ble det samme som det var tanker om først på 1990-tallet. Da ble det jo skissert en database for samordnet produksjonsplanlegging. Databasen som ble realisert på GPS sine internettsider - ble først og fremst et redskap for styringsgruppene i arbeidet med pristilrådingen.

Internettsidene ble etter hvert også en allment tilgjengelig og god statistikkbase, med sine løpende ukesvise oversikter over priser og omsatte mengder – etter hvert over flere år. Dette ble et godt supplement til Landbrukets Priscentral – senere Statens landbruksforvaltning sine offentlige oversikter.

*

Gartnerhallens rolle som markedsregulator vurderes

Som nevnt vakte det oppsikt innen landbrukssamvirket, bondeorganisasjonene og hos Landbruksdepartementet, at Gartnerhallen inngikk avtale med NorgesGruppen og overlot til Bama å stå for distribusjon og salg av produksjonen hos GH sine medlemmer. Oppfatningen hos alle disse var at markedsreguleringen på grøntsektoren ikke lenger kunne ligge hos Gartnerhallen.

Samme oppfatning hadde (selvsagt) Norges Frukt- og Grønnsaksgrossisters forbund.

GH hadde fått ny direktør (Gunnar Bakkeland) i 1997, som mente at en skulle kunne fortsette å stå for det som

Sakset fra Nationen, 3. februar 1998:

«Jeg kan bekrefte at vi ut ifra den nye situasjonen vil vurdere om Gartnerhallen fortsatt kan ha oppgaven som markedsregulator. Vi må ha en total gjennomgang av den nye situasjonen, sier avdelingsdirektør Håvard Elstrand i Omsetningsrådet til Nationen.

«Vi har ikke fattet noen avgjørelse om at de skal miste denne rollen – det må partene i jordbruksoppgjøret til syvende og sist bestemme, med Stortinget som siste instans. Hvis Gartnerhallen regulatorrolle avvikes, så må tilskuddsmidler frigjøres og stilles til rådighet for disposisjon for jordbruksavtalen, sier Elstrand.»

Sakset fra Konkurransetilsynets notat om samarbeid mellom NorgesGruppen, Gartnerhallen og Bamagruppen:

«Høringsuttalelse fra Norges Frukt- og Grønnsaksgrossister Forbund, 13. februar 1998:

«Det er derfor for oss helt uakseptabelt at den norske markedsreguleringen på grøntsektoren knyttes opp til en konstellasjon hvor forretningsmessige operatører inngår. Vi vil derfor anbefale at markedsreguleringen på den grønne sektor legges direkte inn under Omsetningsrådet eller opphører.»

var av markedsreguleringen. Men også hos de private grossistene var oppfatningen den at forutsetningene for GH som markedsregulator ikke lenger var til stede.

Konkurransetilsynet gjorde en vurdering av om avtalene og samarbeidet som var inngått kunne være i strid med fusjonsbestemmelsene i konkurranseloven.

Tilsynet kom fram til at samarbeidet ikke ville utgjøre noen vesentlig begrensning av konkurranse i de markedene det er snakk om. Det ble vist til at selv om det blir en stor aktør mindre i engrosmarkedet for friske grønnsaker, frukt og bær – så ville det fortsatt være en betydelig konkurranse.

Konkurransetilsynet mente også at dagligvarekjedenes styrke i forhold til grossistleddet ville være slik at Gartnerhallen/Bama i liten grad ville kunne utøve markedsrett. Samarbeidet ble vurdert til å være lovlig etter konkurranseloven.

I februar 1998 innkalte Omsetningsrådet Gartnerhallen «på teppet» - og senere, ved jordbruksoppgjøret, som ble vedtatt av Stortinget 18. juni 1998, fikk Omsetningsrådet ansvar for å gjennomgå den nye situasjonen og ta stilling til hvordan markedsreguleringen heretter skal administreres.

Omsetningsrådet gjennomførte dermed en omfattende saksutredning omkring rollen som markedsregulator. Da dette arbeidet var i gang tok NGFs generalsekretær Jon Røine, på vegne av GPS, kontakt med sekretariatet i Omsetningsrådet.

Det var da åpenbart at GH ikke lenger kunne være markedsregulator – og det fantes ikke noe annet produsentsamvirke som kunne overta den samme rollen. Alternativene var at Omsetningsrådet selv eventuelt overtok det praktiske arbeidet med reguleringen – eller at dette ble overlatt til en annen, nøytral aktør innenfor grøntnæringen.

Ut ifra dette framstod GPS – som sammenslutning av produsentorganisasjoner uten noen forretningsmessig virksomhet – som en god kandidat til å stå for administrering av markedsreguleringen.

Etter GPS sin kontakt med sekretariatet i Omsetningsrådets - så vedtok Rådets arbeidsutvalg at det skulle tas en nærmere vurdering av om GPS kunne lage et administrativt opplegg som tilfredsstillte kravene til uavhengighet og nøytralitet.

Omsetningsrådets sekretariat holdt møte med GPS høsten 1999. Her ble det klargjort at det var et krav at den personen som skulle håndtere markedsreguleringen måtte være ansatt i GPS. Det var også forutsatt at GPS som organisasjon måtte ha et uavhengig og nøytralt administrativt system. Det var dermed klart at GPS som organisasjon måtte få nye retningslinjer (vedtekter), der Omsetningsrådets krav om uavhengighet var innarbeidet.

Dermed ble Omsetningsrådets sekretariat forelagt skisse til nye vedtekter for GPS, og beskrivelse av administrativt opplegg for arbeid med markedsregulering.

Opplegget gikk ut på at arbeidet med regulering legges til en egen administrativ avdeling, benevnt som GPS Avsetningstiltak – og at det ansettes en egen person som står for denne virksomheten.

I tråd med ønskene fra Omsetningsrådet ble det også skissert at fruktlagerinspektøren, inntil nå ansatt i Gartnerhallen, blir ansatt i GPS; avdeling Avsetningstiltak.

Fruktlagerinspektøren hadde hatt en sentral rolle i Gartnerhallens arbeid med markedsregulering på fruktsektoren. Med at denne funksjonen ble videreført innenfor GPS, ville det bli kontinuitet i denne virksomheten. Kompetansen på området kunne bli utnyttet videre.

Omsetningsrådets vedtak om markedsreguleringen på grøntsektoren, 20. mars 2000;

«Med heimel i Stortinget si behandling av St prp nr 67 (1997-98) – jorbruksoppgjøret 1998, vedtek Omsetningsrådet at Gartnerhallen sitt ansvar for å administrere gjennomføringa av avsetningstiltaka i grøntsektoren vert ført over til Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS). Desse endringane vert iverksett frå 01.07.2000. Ansvaret for faglege tiltak og opplysningsarbeid vert overført til Omsetningsrådet.»

GPS får ansvaret for markedsreguleringen på grøntsektoren - og får nye vedtekter

Etter at dette var klarert, gjorde Omsetningsrådet vedtak om å overføre ansvaret for å administrere markedsreguleringen på grøntsektoren til GPS.

Markedsreguleringen var pr år 2000 blitt innskrenket til å gjelde bare epler og matpoteter - og det var bare behov for at en egnet instans kunne stå for å administrere det som måtte bli av avsetningstiltak for disse to produksjonene.

En tid etter vedtaket i Omsetningsrådet ble det holdt ekstraordinært årsmøte i GPS, 3. juni 2000 - for å vedta nye vedtekter. Det ble nå tatt inn i vedtektene at: «styret kan ansette daglig leder og/eller gjøre avtale om å sette bort sekretariatsfunksjonene.» Det ble også tatt inn at GPS ikke skal drive næringsvirksomhet.

Med dette ble de formelle kravene om nøytralitet som Omsetningsrådet hadde stilt, oppfylt.

Fruktlagerinspektøren ansettes i GPS

Som arbeidsgiver ble GPS registrert i Enhetsregisteret, fra 7. august 2000.

Fruktlagerinspektøren, - Jan Belt - som hittil hadde vært ansatt i Gartnerhallen, ble ansatt i GPS fra 1. juli 2000. Kontorsted ble hjemstedet Lundegrend, sør for Bergen – ikke så langt Hardanger og fruktproduksjonsmiljøene der.

Han fikk en delt funksjon – til sammen i 75 % stilling – som fruktlagerinspektør og som ansvarlig i GPS Avsetningstiltak. Hans arbeid skulle være adskilt fra GPS sitt løpende arbeid med markedstilpasning, pristilråding mv. Alle kostnader med hans virksomhet skulle dekkes gjennom Omsetningsrådet, av de midlene som hvert år avsettes over jordbruksavtalen som omsetningsavgift på hagebrukssektoren.

De andre konsulentene i NGF som arbeidet med produsentsamarbeidet - Olav Syversen, Kjell Westrum og Arvid Laksessvela - ble også etter hvert ansatt i GPS.

GPS har fått offisiell landbrukspolitisk posisjon

Endelig godkjenning av GPS som forvaltningsorgan for markedsreguleringen ble gjort av Omsetningsrådets Arbeidsutvalg, 24. august 2000. Det var først nå at alle formaliteter omkring GPS som organisasjon og arbeidsgiver, var fullt på plass.

At GPS fikk ansvaret for markedsreguleringen – gjorde at GPS nå fikk en offisiell landbrukspolitisk posisjon - og status som forvaltningsorgan innen grøntsektoren.

Posisjonen gjorde at organisasjonen ganske fort fikk annerkjennelse som aktør i forskjellige landbrukspolitiske-/landbruksfaglige sammenhenger.

Hos landbruksmyndighetene ble GPS satt på høringslisten i de fleste landbrukspolitiske saker innenfor grøntsektoren.

I 2000 ble det bestemt at Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker (OFG) skulle organiseres som en stiftelse, og GPS ble sommeren 2000 invitert til å være med i stiftelsen. Det ble vedtatt å skyte inn en andel på 20.000 kr. Thor Graff (NF-grønt) ble oppnevnt som representant til OGF-styret, med Per Skjervold (Nordgrønt) som varamedlem.

Pressemelding fra Statens landbruksforvaltning, 25. august 2000;

«Grøntprodusentenes Samarbeidsråd – nytt forvaltningsorgan i grøntsektoren.»

«Omsetningsrådet sitt arbeidsutvalg godkjende 24. august Grøntprodusentenes Samarbeidsråd (GPS) som forvaltningsorgan for enkelte ordninger etter tidligere markedsregulator Gartnerhallen. GPS vil få ansvaret for administrasjonen av ordningene med tilskott til reguleringslagring og fabrikklevering av eple. Dersom det vert aktuelt med billigsalg av eple eller tiltak overfor matpotet, finansiert gjennom omsetningsavgift, vil det vere GPS som administrerer denne ordninga, også.»

Og sommeren 2001 ble GPS tilbudt en plass i representantskapet for Landbrukets næringsmiddelforskning (Matforsk). Dermed ble GPS representert også her, med Thor Graff som medlem og Ola Langvassbråten (Produsentforeningen 1909) som vara.

GPS og næringspolitikk

Da GPS ble stiftet i desember 1998 ble det i møtereferatet poengtert at næringspolitikk skulle holdes utenfor virksomheten – dette skulle tilligge andre organer.

Den tiden virksomheten formelt sett var en del av NGFs arbeid - var det praktisert at rent næringspolitiske spørsmål som kunne berøre Produsentutvalgets arbeid, skulle tas opp innad i Norsk Gartnerforbund gjennom NGFs grønnsakseksjon.

I januar 1999 ble det holdt møte der den videre dialog mellom GPS og NGF v/grønnsakseksjonen ble diskutert. Det var her enighet at det ville være nyttig med felles møter, når saker med næringspolitisk preg har betydning for GPS.

Men da administrasjon av markedsreguleringen ble overlatt til GPS, så fikk organisasjonen en landbrukspolitisk posisjon. Om GPS ville, så kunne dette være basis for å engasjere seg mer direkte mht næringspolitiske spørsmål.

Det kunne f.eks. ligge til rette for en utvikling i retning av at organisasjonen kunne få en viss rolle i forhold til jordbruksforhandlingene – og også ha tyngde i en god del forskjellige næringspolitiske spørsmål, dersom GPS engasjerte seg.

I november 2000 ble det imidlertid konkludert med at det i prinsippet ikke var aktuelt å forandre på GPS sin arbeidsmåte på dette området. Næringspolitikk skulle fortsatt kanaliseres gjennom landbrukets andre organisasjoner.

Og i årene framover kanaliserte GPS saker av næringspolitisk karakter gjennom NGF. GPS stod på landbruksmyndighetenes høringsliste i mange saker – og med sekretariat i NGF var det naturlig med en viss samordning av saksbehandlingen og høringsuttalelsene.

Når GPS ikke ga egen uttalelse, så kom organisasjonens synspunkter ofte med i NGF sine uttalelser.

Sakset fra GPS' møtereferat, 22. november 2000:

Det har vært enighet om at GPS ikke skulle utvikle seg til en ny næringspolitisk organisasjon – men at en skal framføre eventuelle slike synspunkter gjennom NGF og de øvrige faglagene. Det er viktig at GPS holder fast ved denne arbeidsformen, selv om det i en del tilfelle vil være en balansegang. Det er en kjensgjerning at en del spørsmål ligger i grenseland mellom markedsstilpasning og næringspolitikk.

Det ble i diskusjonen understreket at det er nødvendig med en åpen og god dialog mellom GPS og NGF. Samtidig er det klart at GPS sitt ansvar innenfor området markedsregulering - gjør at GPS også i noen grad får en viss næringspolitisk funksjon.

Konklusjon: Rollefordelingen mellom GPS og bl.a. NGF på det næringspolitiske område ligger fast.»

Vedlegg 1

Resultater av produsentsamarbeidet

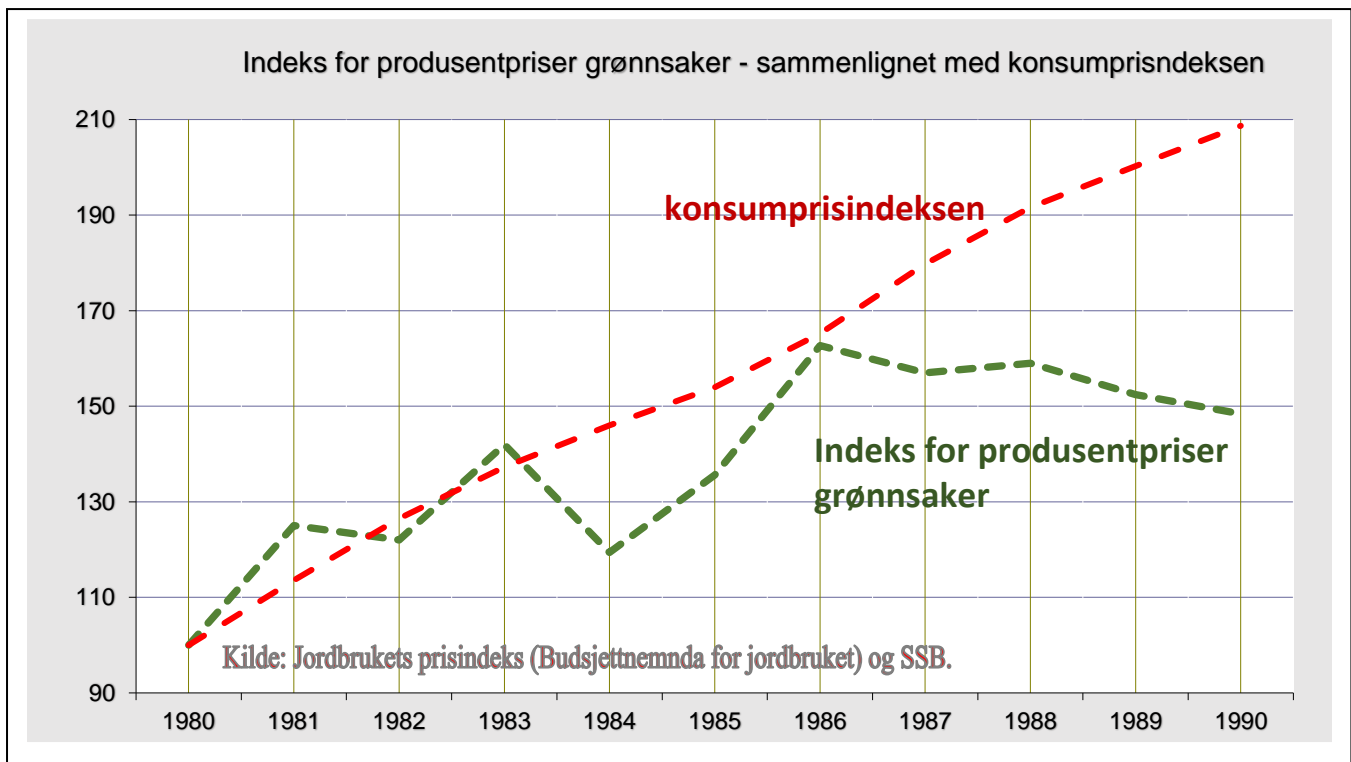
Målsettingene med produsentsamarbeidet fra starten av var kort sagt å snu den negative utviklingen med synkende lønnsomhet i grønnsakproduksjonen. I Sjusjøengruppens dokument fra 1991 heter det bl.a. at:

«Grønnsakproduksjonen har de siste årene hatt synkende lønnsomhet. I enkelte produksjoner er økonomien nå sågar under lønnsomhetsgrensen. Dette kan ikke fortsette! ..Vi opplever at prisene er presset til under det nivå de kan selges for på EF-markedet.»

Og bakgrunnen for arbeidet som Jæren gartnerlag startet - med styringsgrupper av produsenter med ulik tilknytning til omsetningsledd, og egen innrapportering av leveranser med prisansbefaling overfor Økernmøtet – var akkurat den samme.

Den reelle nedgangen i produsentprisene - dvs prisutviklingen sett i forhold til generell kostnadsøkning (konsumprisindeksen) - som vist i innledningen med statistikk fra Landbrukets Priscentral - var gjennom 1980-tallet stor, særlig for tomater.

Dette bildet går også tydelig fram av tall fra Jordbrukets prisindeks, som utarbeides av Norsk institutt for bioøkonomi på vegne av Budsjettnemnda for jordbruket. (Graf nedenfor)



Når det så ses på pris- og kostnadsutviklingen på 1990-tallet, så blir bildet at trenden med synkende realpriser blir snudd, fra og med 1996-97.

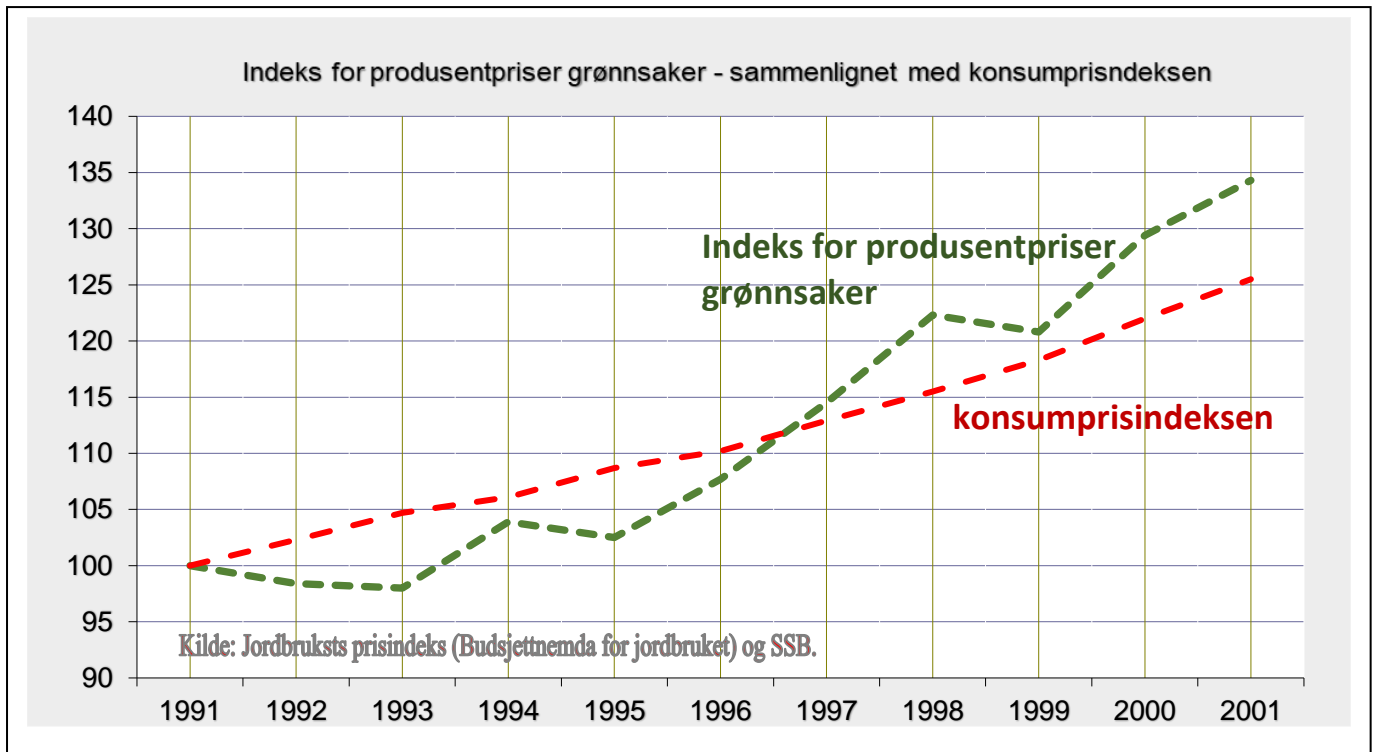
Og mot slutten av 1990-årene øker realprisene, samlet sett, for grønnsakproduksjonen.

Prisdata fra Landbrukets Priscentral viser at det er noe variasjon i denne utviklingen for de enkelte produksjonene. Men for de fleste store vareslagene er det en reell prisoppgang - eller at produsentprisen stort sett har fulgt kostnadsutviklingen.

Utvikling for realpriser på viktige grønnsakproduksjoner - indeks

Beregnet etter oppgaver fra Landbrukets Priscentral og Budsjettnemnda for jordbruket

| | 1990/91 | 1994/95 | 1999/00 |
|---------------|---------|---------|---------|
| Tomater | 100 | 100 | 99 |
| Slangeagurker | 100 | 97 | 93 |
| Hvitkål | 100 | 105 | 104 |
| Blomkål | 100 | 105 | 130 |
| Kinakål | 100 | 108 | 121 |
| Kepaløk | 100 | 91 | 110 |
| Gulrot | 100 | 93 | 105 |
| Knollselleri | 100 | 107 | 112 |
| Purre | 100 | 90 | 88 |



Samlet ble altså lønnsomheten i grønnsakproduksjonen bedre i løpet av 1990-årene.

Produsentsamarbeidet har nok i stor grad bidratt til denne utviklingen.

Andre ting som har hatt betydning er at inflasjonen – dvs kostnadsstigningen – avtok utover på 1990-tallet og ble betydelig lavere enn på 1980-tallet. I siste del av 1990-tallet ble det også i jordbruksforhandlingene gitt det som må kalles gode tillegg i målprisene. Sammen med produsentsamarbeidet bidro nok dette til økte realpriser.

*

Formålet med produsentsamarbeidet – som ble nedfelt i retningslinjene for NGFs markedsutvalg, og i senere retningslinjer/vedtekter – var også å bidra til en størst mulig norsk markedsdekning av poteter, grønnsaker, frukt og bær, med kvalitetsvarer.

Men når det gjelder utviklingen av norsk produksjon i forhold til import, så steg importen gjennom hele 1980- og 90-tallet – mens norsk produksjon ikke økte særlig. Norsk produksjon tapte dermed markedsandel gjennom hele denne perioden.

Fra midten av 2000-tallet har imidlertid norsk grønnsakproduksjon «matchet» importen» - dvs norsk produksjon tapte ikke lenger markedsandel.

Vedlegg 2

Personomtale:

Jon Røine (1944-2013) – var generalsekretær i Norsk Gartnerforbund 1988-2009.

Han var den som drev fram produsentsamarbeidet innen NGF, etter Sjusjøengruppens «mal» for organisering.

Han var oppvokst i produsentmiljø i Nedre Eiker, utenfor Drammen. Da han ble ansatt som administrasjonssjef i NGF i 1985, kom han fra stilling som organisasjonssjef i Senterpartiet.

Han tok over som generalsekretær i NGF fra 1988 – og stod etter hvert bak det som må kalles et omfattende næringspolitisk arbeid for å få landbrukspolitisk annerkjennelse av produsentsamarbeidet.

Dette ble godt oppnådd – først da det ble gitt støtte til virksomheten over jordbruksavtalen, og enda mer da GPS fikk tildelt administrering av markedsreguleringen og status som forvaltningsorgan innen grøntsektoren.

Johannes (Johs) Dyste (1950-) – grønnsakprodusent i Kolbu på Toten - var en drivende kraft i «Sjusjøengruppen» og innen NGFs markedsutvalg, som formann, mv, 1991-1994.

Han la ned et stort arbeid for å realisere Sjusjøengruppens intensjon med å samle grøntprodusentene på tvers av omsetningsledd.

Dystes innsats innen Markedsutvalget - og hans senere rolle som leder i BamaGrønt da Gartnerhallen opphørte som tradisjonelt salgssamvirke - må anses som avgjørende for at Grøntprodusentenes samarbeidsråd kunne bli dannet. Han var også en av AL Gartnerhallens representanter i GPS fra 1998 til 2000.

Ole Festad Lund (1950-) – potet- og grønnsakprodusent, Lena på Toten - var leder i NGFs markedsutvalg/NGFs produsentutvalg 1994-1998 og første leder i GPS 1998-1999.

Festad Lund representerte NF-grønt – og ble medlem av NGFs markedsutvalg fra oktober 1992, da dette utvalget ble omorganisert med medlemmer fra produsentorganisasjonene.

Det var Festad Lund som ledet arbeidet med å få etablert system med styringsgrupper for frilandsgrønnsaker og frukt – og la ned en stor innsats med å informere i produsentmiljøene rundt om i landet.

Dette arbeidet må sies å ha vært avgjørende for oppslutningen om produsentsamarbeidet og styringsgruppene. Da GPS ble stiftet i 1998, var styringsgruppens virksomhet godt innarbeidet; virksomheten hadde funnet sin form.

Magne Haga (1939-2018) var tomat- og agurkprodusent i Tananger på Jæren. Som formann i Jæren gartnerlag tok han initiativ til at det dagen før «Økernmøtet» ble holdt drøftelser mellom tomatprodusentene i Rogaland, med grunnlag i innhentet info om varetilførsler og markedsutsikter. Ut ifra det ble det gitt en prisanbefaling til Økernmøtet.

Dette var dette opplegget som ble videreutviklet i 1992, da «agurkmodellen» for produsentsamarbeid kom i stand - og som dannet mønster, da det litt senere ble etablert styringsgrupper for frilandsgrønnsaker.

Magne Haga var således en «gründer» for produsentsamarbeidet, og var i mange år meget aktiv i den landsomfattende styringsgruppen for tomater, da den kom i gang fra 1993.

Hagas initiativ fikk det som må kalles uvurderlig betydning – det ble et «startskudd» for utvikling av produsentsamarbeid i den formen som etter hvert ble etablert.

Olav Syversen (1941-2012) – ble ansatt som vekstkonsulent i Norsk Gartnerforbund i mars 1992. Han hadde bl.a. bakgrunn som konsulent for veksthusgrønnsaker i Gartnerhallen Stavanger, og før det som salgskonsulent i LOG.

Det var Syversen som utviklet produsentsamarbeidet på veksthussektoren, med landsomfattende styringsgrupper for ulike grønnsakproduksjoner.

Utsagn fra Johannes Dyste:

«Det hadde ikke eksistert noe GPS uten Jon Røine.»

Han hadde inngående kjennskap til veksthusnæringen, kjente mange produsenter og var meget dyktig i å «få folk med seg.»

Oppslutningen om arbeidet på veksthussektoren ble meget stor. Syversen fikk også etablert styringsgrupper for salatgrønnsaker på friland – som også samlet god oppslutning.

Opplegget med styringsgrupper for veksthusgrønnsaker og salatgrønnsaker på friland, var det som dannet mønster og banet veien for styringsgruppene for frilandsgrønnsaker, poteter og epler.

Systemet ble selve «grunnstammen» i GPS sin virksomhet. Og her var Syversen «gründeren» – som videreutviklet det arbeidet som var blitt startet av Jæren gartnerlag/Magne Haga.

Den gode oppslutningen om produsentsamarbeidet på veksthussektoren gjorde at NGF v/Olav Syversen fikk samlet inn nær sagt 100 % fullstendige oversikter over produksjonsarealer og produksjonsmengder for tomater og agurker. Oversiktene var mer fullstendige enn den statistikken som Landbrukets Pricentral produserte – og LPC gikk over til å benytte NGF/Syversen sine areal- og produksjonstall, som offisiell statistikk på området.

Kjell Westrum (1941-2014) ble ansatt som konsulent i Norsk Gartnerforbund høsten 1992, med oppgave å følge opp NGFs markedsutvalg, som hadde blitt nedsatt året før. Han var hagebrukskandidat fra Norges Landbrukshøgskole og hadde før vært ansatt som konsulent i Norsk Planteskolelag (1974 -1990). Han hadde ikke inngående kjennskap til grønnsaksektoren, men skaffet seg fort den nødvendige innsikt.

Westrum la fra starten av ned en stor arbeidsinnsats for NGFs markedstutvalg – og da arbeidet med å lage styringsgrupper for frilandsgrønnsakene og poteter startet opp i 1994, gikk han inn for dette med stor entusiasme.

Sammen med Ole Festad Lund fikk han på ganske kort tid bygget opp dette systemet på frilandssektoren.

Han var i årene 1993 til 1997 det som må kalles enmanns-sekretariat for NGFs Markedsutvalg/ Produsentutvalg; iverksetter og administrator av styringsgruppene for frilandsproduksjoner sin virksomhet. Det var da grunnlaget ble lagt for den brede anerkjennelsen av produsentsamarbeidet, som etter hvert kom.

Kjell Westrum sin store entusiasme og arbeidsinnsats for å «få til» samarbeidet innenfor frilandsproduksjonene – hadde avgjørende betydning for at dette kom i stand på en så god måte som det gjorde. Etter at GPS ble dannet var han den daglig «drivende kraft» - og stod for kontinuitet og videre utvikling av virksomheten.

Arvid Laksesvela (1959-), grønnsakprodusent i Stokke i Vestfold – ble ivrig tilhenger av arbeidet i styringsgruppene, da han i 1994 kom med i gruppen for gulrot. Han engasjerte seg stort og ble med på reiser for å organisere rundt om i landet – men også for å holde kurs om dyrkingsteknikk og kvalitet. Han forfektet at en viktig oppgave for produsentsamarbeidet var å forbedre produktkvaliteten.

Da han ønsket å trappe litt ned som produsent, ble han i 1997 - ut ifra det store engasjementet han hadde vist - ansatt i NGF for å arbeide med produsentsamarbeidet. Først i 50 % stilling, men etter en tid på fulltid.

Samarbeidet med Kjell Westrum ble straks veldig godt. Produsentsamarbeidet kunne videreutvikles med nye aktiviteter, som avlingsprognoser om høsten, prognoser for tidligproduksjon, mv.

Som ansatt i NGF, og senere i GPS, la han ned et nitidig arbeid med til enhver tid å følge opp styringsgruppene for frilandsproduksjonene. Han deltok hver uke på Økernmøtene - og da GPS fikk egne nettsider for produksjonsmengder og prisdata var det Arvid som stod for ajourføring og videreutvikling av denne databasen.

Arvid Laksesvela – med sitt store engasjement, kunnskaper om både produksjonsteknikk og marked – evne til kommunikasjon og sans for nøyaktighet – må tildeles en stor del av æren for at produsentsamarbeidet kunne bli utviklet slik det ble – fram til GPS ble dannet, og tiden etter det.

DEL II

BAKGRUNNSSTOFF - SUPPLEMENT TIL DEL I

Generelt bakgrunnsstoff

Rammebetingelsene for grøntsektoren

Sammenlignet med andre produksjoner innen norsk landbruk, så har grønnsak-, potet-, frukt- og bærproduksjon - samt blomster og planteskoleproduksjon – operert i et marked som har vært forholdsvis uregulert fra myndighetenes side.

Men en viktig regulering – som ellers i landbruket - har vært importvern. Mest i form av importforbud og importkvoter - siden 1930-tallet og fram til ny, global handelsavtale (GATT/WTO-avtalen) trådte i kraft fra 1995. Da ble alt importvern av betydning for hele landbruket lagt om til tollbeskyttelse.

Innenfor importvernet, og noen få reguleringer ellers i jordbruksavtalen, har prisdannelsen på produktene og økonomien i næringen vært basert på tilbud og etterspørsel.

Mot slutten av 1980-tallet oppstod det stor usikkerhet innen gartneri-/hagebruksnæringen om framtidig importvern og andre politisk gitte rammebetingelser.

Det var da åpenbart at forhandlingene innen GATT (Generalavtalen om toll og handel) ville føre til endringer i importreguleringen.

Det ville også bli innført internasjonale bestemmelser om begrensninger i statlig støtte til jordbruket, som kunne få store konsekvenser for mange ordninger i jordbruksavtalen.

Spørsmålet om Norge skulle bli EU-medlem hadde også blitt tatt opp – og Norge søkte i 1992 om medlemskap i EU. Om Norge trådte inn i EU, ville det bety full frihandel med landbruksvarer – etter en periode med overgangsordninger.

Og forut for EU-forhandlingene var EØS-avtalen forhandlet fram. Her ble landbruket i prinsippet holdt utenfor, men gartneri-/hagebruksprodukter ble noe berørt.

Situasjonen med stor usikkerhet omkring importvernet og ordninger i jordbruksavtalen, var et viktig «bakteppe» for Sjusjøengruppen, da de la fram sine forslag i 1991.

Med liberaliserte importregler – eventuelt helt fri import som følge av EU-medlemskap - og med innenlands overproduksjon - ble det ansett å være et «akutt» behov for bedre produksjonsplanlegging/ markedstilpasning.

Importvernet historisk sett

Jordbruksavtalen 1958

I årene etter 2.verdenskrig var det begrenset import av gartneri-/hagebruksprodukter, på grunn av valutarestriksjoner. Men utover 1950-tallet økte importen. Tollsatsen i henhold til GATT-avtalen fra 1947 ga ikke lenger særlig beskyttelse – og det ble utredet løsninger. Det ble «landet på» en løsning med kvantumsbasert og prisbetinget importregulering – som ble utformet etter fra mønster fra Sveits.

Så ble det ved jordbruksforhandlingene i 1958 innført en §4 i jordbruksavtalen, som omfattet importbestemmelser for gartneri/- og hagebruksproduktene mv – dvs for poteter, grønnsaker, frukt og bær og levende planter og plantedeler. Reglene ble gitt med hjemmel i lov om midlertidig importforbud 1. juni 1934.

Det ble fastsatt reguleringsperioder for de ulike produktene. I reguleringsperioden var det i prinsippet lukket for import, men når norsk produksjon ikke kunne dekke markedet tilstrekkelig, skulle det åpnes for import. Primært skulle importen reguleres gjennom jordbruksavtalens normalpriser (avtalepriser) for ulike vareslag. Når norsk pris (noteringspris, fastsatt av Landbrukets Prisentral) to uker på rad ble notert over øvre prisgrense, ble det utløst «prisbetinget» fri import. Øvre prisgrense lå 12 % over normalprisen. Fri import ble kansellert når norsk pris ble notert under øvre prisgrense.

Det kunne også åpnes for suppleringsimport av et bestemt kvantum, eller fri import en tidsperiode, uten notering over øvre prisgrense - når det var underdekning i markedet. For de vareslagene som ikke hadde normalpris i jordbruksavtalen, ble import bestemt på denne måten. Det var Landbruksdepartementets Importråd som ga forslag til Landbruksdepartementet om denne kvotebaserte importen for spiselige produkter.

For levende planter og plantedeler var det Importsentralen for gartneriartikler som administrerte importreguleringen. Den var opprettet under 2. verdenskrig for å stå for fordeling av valuta til import av levende planter mv. Valutarestriksjoner varte helt til 1958. Og fra 1958 fikk Importsentralen utvidede oppgaver i og med at prisregulert import i henhold til jordbruksavtalen ikke omfattet ikke-spiselige hagebruksprodukter.

Handelsavtalen med EF – 1973

Norges handelsavtale med EF i 1973 resulterte i at flere vareslag av grønnsaker/frukt/bær fikk forkortet reguleringsperiodene noe, i forhold til det som var bestemt i jordbruksavtalen. Det ble også gitt tollreduksjoner og tollfrie kvoter til de daværende EF-landene.

En del ikke-spiselige produkter fikk sterkt redusert importvern, eller ikke lenger noe vern. For trær, busker og stauder, ble det gitt fri import for de aller fleste vareslagene. For blomstrende potteplanter fikk EF en importkvote – og for grønne potteplanter en periode med fri import.

Men importvernet for de spiselige produktene ble ikke vesentlig svekket gjennom handelsavtalen med EF, 1973.

EØS-avtalen 1994

«EØS-avtalen», som ble satt i kraft fra 1. januar 1994 – er en omfattende folkerettslig avtale mellom EU og tre land innen EFTA (Det europeiske frihandelsforbund). Landbruk er i prinsippet holdt utenfor, men Norges forhandlinger med EU resulterte i at importvernet igjen ble svekket for ikke-spiselige produkter; potteplanter og snittblomster. Disse endringene kom som tillegg til handelsavtalen med EF av 1973.

EØS-avtalen inneholdt dessuten en pasus om å føre forhandlinger med EU (artikkel 19) - med to års mellomrom - om liberalisering av handelen med landbruksvarer. Slike jevnlig forhandlinger ville sannsynligvis berøre produkter innen grøntsektoren, i hver forhandlingsrunde.

*

Det var uavklart om Norge ville bli fullt medlem av EU, fram til folkeavstemmingen i november 1994. Først da ble det avgjort at Norge – i hovedsak - kunne beholde et forholdsvis sterkt importvern, gjennom ny GATT-avtale. GATT ble fra 1995 innlemmet i WTO; Verdens handelsorganisasjon.

Nytt importvern – GATT/WTO-avtalen 1994

Importvernet for grøntsektoren - som i det alt vesentlige ble fastlagt ved jordbruksavtalen i 1958 – hadde i det store og hele «stått seg» i over 35 år - da det fra 1. januar 1995 i henhold til ny GATT/WTO- avtale, ble innført tollvern til erstatning for den tidligere ordning med avstengningsperioder og strengt regulert suppleringsimport.

Tollbeskyttelse var i prinsippet en stor forandring – det kunne nå importeres fritt hele tiden, mot å betale den fastsatte tollsats.

Det ble innført tollsats i de reguleringsperiodene som var bestemt i jordbruksavtalen/handelsavtalen med EF. Tollsatsene ble satt slik at de skulle kompensere for registrerte prisforskjeller mellom norsk vare (produsentpriser) og importvare (cif-priser) for ulike vareslag, i perioden 1986- 1988.

Regulering gjennom prismekanisme ble beholdt – de tidligere normalprisene for grønnsaker og frukt ble omdefinert til målpriser med (fortsatt) en øvre prisgrense; pluss 12 % på målprisen.

Ved overskridelse av øvre prisgrense ble det nå gitt nedsatt tollsats – en sats som skulle gi importpris som tilsvarte norsk målpris. Også tollnedsettelse for varer uten målpris skulle innrettes slik at importpris + toll = vanlig norsk prisnivå.

GATT/WTO-avtalen inneholdt bestemmelse om en nedtrapping av de nye innførte tollsatsene med i gjennomsnitt 36 % i løpet av 6 år. Den daværende Ap-regjeringen (1990-1996) bestemte imidlertid at hele denne reduksjonen i Norges tollsatser skulle gjennomføres pr 1. juli 1995. Det medførte reduksjon av tollsatsene for grønnsaker og frukt/bær med 20-25 % - og for blomster og levende planter med 36 %.

*

Importvernet fra 1958 hadde jo vært meget solid – og importvern gjennom toll kunne i prinsippet ikke bli like sterkt. Men nivået på de tollsatsene som ble innført og reglene for nedsatt toll - viste seg i årene straks etter 1995 å fortsatt gi en stort sett tilfredsstillende importbeskyttelse for poteter, grønnsaker og frukt/bær – selv etter at regjeringen hadde gjennomført en raskere tollnedtrapping enn det som var bestemt i GATT/WTO-avtalen.

Styringsgruppene i produsentsamarbeidet som kom i gang i 1994, fikk dermed ikke veldig store endringer i arbeidsbetingelsene da nytt importvern kom på plass fra 1995. Importreguleringen ble liberalisert, men tollsatsene ga i det aller vesentlige bra beskyttelse.

Dersom det i 1994 hadde blitt norsk EU-medlemskap, så hadde arbeidssituasjonen for styringsgruppene blitt en god del annerledes.

For grønnsaker og frukt/bær ble det igjennom tolltariffen fastsatt en «kronetoll», dvs faste satser i kr og øre som ikke endres i takt med inflasjon/økende priser på importvarene. Det lå derfor «innebygd» i dette systemet at importbeskyttelsen gradvis vil bli forholdsvis redusert når/hvis importprisene øker. For blomster og planter/plantedeler ble det innført prosenttoll. Dermed ville ikke tollbeskyttelsen for disse produktene «automatisk» bli svekket når importprisene øker.

I henhold til GATT/WTO-avtalen var det anledning for Norge å praktisere prosenttoll også for grønnsaker og frukt/bær. Men de første årene etter 1995 var dette i liten grad noe diskusjonstema, da importprisene inntil da ikke hadde økt særlig mye.

Avtalen medførte også at de minst utviklede landene (MUL-land) ble gitt 0-toll på landbruksvarer. Dette berørte den norske grønnsakproduksjonen lite. Men etter noen få år ble det bygget opp en produksjon av snittblomster i noen av disse landene, som etter hvert fikk betydelige konsekvenser for norsk snittblomstproduksjon.

Jordbruksavtalen utenom importvernet

Ved jordbruksavtalen 1958, da importregulering for gartneri-/hagebruksprodukter kom inn i avtalen – var det ingen andre tiltak som var spesielt innrettet mot grøntsektoren.

Ut på 1960-tallet kom det egne midler over jordbruksavtalen til reguleringsanlegg for frukt/bær og grønnsaker, dvs midler i tillegg til «2%-avgiften» på grønnsaker og frukt/bær som ble innført under 2. verdenskrig. Da ble det også innført en ordning med «Produksjons- og salgsfremmende tiltak for produkter av frukt og hagebær.» Denne ordningen ble utvidet til å omfatte levende planter og plantedeler ved jordbruksavtalen 1970. «Tilskott til avl av settepoteter» kom også med i avtalen fra 1970 - samt «tilskott til regnskapslag, forsøksringer og forskning».

Dette var tiltak som må betegnes som «kollektive ordninger», uten direkte inntektsvirkning for produsentene. Det var også tilfelle for ordningen som kom i 1974 med at en andel av medlemsavgiften til folketrygden betales gjennom jordbruksavtalen – og en ordning med tilskudd til fruktlager som ble innført i 1976.

En ordning med direkte inntektsvirkning ble innført i 1971; «Prisnedskrivning av olje til veksthus» - senere omgjort til investeringstilskudd til energisparetiltak i veksthus. Denne ordningen opphørte i 1991.

I 1971 (tilleggsavtalen) ble det også innført «Emballasjetilskudd til tomater, agurker, epler og pærer.» Fra 1973 kom hodekål og blomkål med i denne ordningen – og etter hvert slangeagurk, purre, kinakål, plommer, jordbær og kirsebær.

Denne ordningen hadde direkte inntektsvirkning – og flere ordninger med utbetaling direkte til produsent ble innført i løpet av den påfølgende 10-årsperioden.

Fra 1975 ble «Arealtilskudd til poteter og grønnsaker i Nord-Norge» innført (fra 1980 også for jordbær) – og i 1981 kom det flere tiltak for tomater og slangeagurk, samt en ny ordning med «produksjonstillegg for salgsproduksjon av planteprodukter». Dette tiltaket omfattet både veksthus- og frilandsproduksjon; både spiselige og ikke-spiselige produkter.

I 1981 ble det også vedtatt at omsetningsavgift for grønnsaker og frukt/bær skulle tas over jordbruksavtalen – og avtaleposten «Kollektiv dekning av omsetningsavgift for frukt, bær og grønnsaker» ble innført. Det skulle årlig bevilges et beløp som tilsvarte det som tidligere hadde blitt oppkrevd av Omsetningsrådet, hos omsetningsledd og produsenter.

Ved jordbruksavtalen 1987 kom det så nye endringer i ordningene for hagebrukssektoren. Ordningene med emballasjetilskudd, produkttillegg for tomater og agurker, frakttilskudd for tomater og ordninger for frukt ble slått sammen til «Distrikts- og kvalitetstilskudd for frukt, bær og grønnsaker».

Arealtilskudd for poteter og grønnsaker i Nord-Norge ble fra 1993 også lagt inn under denne ordningen.

I 1993 opphørte tiltaket med salgsproduksjon for planteprodukter – det ble nå innført et «Arealtilskudd for grønnsaker, frukt og bær».

De frilandsgrønnsakene som tidligere var omfattet av distrikts- og kvalitetstilskudd, ble lagt inn under denne nye ordningen. Alle slags frilandsgrønnsaker og alle slags frukt/bær var dermed omfattet her. Det ble også prydplanteproduksjon på friland.

Tiltak i jordbruksavtalen for grøntsektoren ble således bygget ut, i løpet 1980-tallet og i første del av 1990-årene. Og disse ordningene kan vel muligens – i noen grad – ses på som et svar fra avtalepartene i jordbruksavtalen på den resolusjonen som kom fra årsmøtet i Norsk Grønnsakdyrkerlag i 1976.

Det var ordninger som ga en direkte inntektsvirkning – men som bare i liten grad kunne kompensere for den negative utviklingen i produktprisene, som var på denne tiden.

*

GATT/WTO-avtalen berørte også tilskuddsordninger i jordbruksavtalen – i og med at det ble bestemt at produksjonsavhengige støtteordninger skulle reduseres. (Gul støtte). Støtteordninger som var uavhengig av produksjonsvolum (arealstøtte, mv) var unntatt fra dette. (Grønn støtte).

Men den tilskuddsordningen på grøntsektoren som var produksjonsavhengig - distrikts- og kvalitetstilskudd for grønnsaker, frukt og bær - ble fra Norges side ikke notifisert til WTO som gul støtte. Målprisene på grøntsektoren ble også holdt utenfor definisjonen av gul støtte.

Og fordi arealtilskudd for grønnsaker og frukt/bær var grønn støtte – ble grøntsektoren «holdt skadesløs» i forhold til bestemmelsen om å redusere tilskuddsordningene.

Markedsregulering

Markedsregulering på grøntsektoren kom i stand etter at det ble innført 2% omsetningsavgift på frukt og grønnsaker under 2. verdenskrig. Fra 1960-tallet ble det i tillegg til disse midlene også gitt bevilgninger over jordbruksavtalen. Og fra 1982 ble all offentlig finansiering av markedsregulering tatt over jordbruksavtalen.

Omsetningsloven og Omsetningsrådet – historikk

Jordbrukskrisen (som følge av overproduksjon, både internasjonalt og nasjonalt) i slutten av 1920-årene, gjorde at Stortinget i 1930 vedtok det som ble kalt Omsetningsloven. («*Millombels lov til å fremja umsetnaden av jordbruksvaror*»).

Loven var en avgiftslov som ga adgang til å legge avgift på landbruksprodukter. Midlene skulle brukes til å løse problemer i omsetningen, og dermed gi bedre økonomi for produsentene.

Et omsetningsråd ble oppnevnt for å forvalte de innkomne avgiftene; iverksette tiltak innen omsetningen.

Paragraf 1 i loven lyder: «Til gjennom samyrke å fremja umsetnaden av flesk, mjølk, smør og ost skal det skipas eit umsetningsråd på 6 medlemmer.»

Ut ifra denne formuleringen i lovteksten, så la Omsetningsrådet til grunn at tiltak med medhold i loven skulle iverksettes gjennom landbrukets samvirkeorganisasjoner. Det var organisasjonene innen salgssamvirke som fikk status som markedsregulatorer. Og i Omsetningsrådet var landbrukets representanter i stort flertall.

At samvirket fikk «monopol» på markedsreguleringen skulle skape en langvarig strid mellom Omsetningsrådet/landbrukssamvirket og de private grossistene som handlet med landbruksvarer.

De private hevdet at samvirket fikk klare konkurransemessige fordeler gjennom å alene stå for markedsreguleringen. Ikke minst kom denne striden til uttrykk på grøntsektoren da salgssamvirket Gartnerhallen ble markedsregulator.

Frukt og grønnsaker ble under 2. verdenskrig ble tatt med i Omsetningsloven - og det ble innført omsetningsavgift på 2%. Da det etter krigen, i 1946, ble vedtatt å opprettholde avgiften, så gikk de private grøntgrossistene hardt ut mot dette. De hevdet at forvaltning av omsetningsavgiften midler ga Gartnerhallen store konkurransemessige fordeler.

Det ble gitt ut et «motstandsskrift» som het «2%-avgiften». Og i 1950 reiste Grønnsakgrossistenes Landsforening og Potetgrossistenes Landsforbund (gjennom Norges Handelsstands Forbund) spørsmål om hvordan Omsetningslovens § 1 skulle tolkes. Grønnsakgrossistene hevdet at uttrykket «gjennom samyrke å fremja umsetnaden» måtte forstås i en videre sammenheng – nemlig et samarbeid mellom organer som leverer og forhandler landbrukets produkter. Myndighetene innhentet en juridisk vurdering av dette, som konkluderte med at det ville være rom for en slik tolkning av loven. Men Omsetningsrådets fortolkning/praksis ble ikke endret.

I 1959 eskalerte konflikten mellom de private og Gartnerhallen. De private organisasjoner oppfordret sine medlemmer til å bryte all forretningsforbindelse med Gartnerhallen. Bakgrunnen var stor overproduksjon av epler, som førte til stor innmelding i GH, som jo hadde mottakplikt.

De private mistet dermed en vesentlig del av sine fruktleverandører – og hevdet at Gartnerhallens rolle som markedsregulator og forvalter av omsetningsavgiften midler ville føre til en klar monopolstilling for GH. Saken ble tatt opp i Stortinget, og i 1961 ble det oppnevnt et offentlig utvalg – «Elstadutvalget» - som skulle vurdere engrosomsetningen av frukt. Et krav fra de private grossistene var at Gartnerhallens virksomhet måtte bli delt i to – et førstehåndsutbud og en engrosvirksomhet.

Førstehåndsutbudet skulle selge på like vilkår til de private og til GHs eget engrossalg.

Elstadutvalget fant ikke tungtveiende grunner til å foreslå dette – men pekte bare på at det bør lages mer samarbeid mellom Gartnerhallen og de private. Og flertallet i utvalget mente at boikotten av GH måtte bli opphevet. I 1962 gjorde de private dette – og det ble opprettet et samarbeidsråd med GH, som skulle befatte seg med tilrådingar om markedstiltak.

Markedsreguleringen på grøntsektoren

Da det ble omsetningsavgiftsmidler til rådighet på grøntsektoren etter krigen, ble det nedsatt et utvalg som utredet hva midlene skulle brukes til.

Sakset fra publikasjonen «Striden mellom Gartnerhallen og grossistene», utgitt av Norges Fruktgrossisters Forbund, 1961:

«Striden mellom Gartnerhallen og grossistene har vakt oppsikt og bekymring og er blitt samtaleemne langt utover kretsen av dem det går ut over..

..Vi hylder fullt ut den sunne, frie konkurranse som middel til målet – høyst mulig kvalitet til rimelige priser. Vi hylder også konkurranse på like vilkår. Derfor kan vi ikke finne oss i at Gartnerhallen ved hjelp av 2 %-avgiften og andre midler streber etter å etablere en monopolstilling i engrosomsetningen av norsk og importert frukt og grønnsaker.

Det må ikke skje, fordi det vil skade så vel produsentenes, bransjens og forbrukernes interesser i det lange løp. Grossistene har gjennom utallige forhandlinger søkt å finne frem til et samarbeidsgrunnlag så lenge Gartnerhallen har eksistert. Det har ikke lyktes, og striden går videre.»

Det var først og fremst reklame- og opplysningsarbeid og tilskudd til lagerhus (reguleringsanlegg) som omsetningsavgiftsmidlene gikk til.

I tillegg til disse midlene kom det – fra først på 1960-tallet – penger over jordbruksavtalen (kraftforavgiftsmidler) til reguleringsanlegg for grønnsaker, frukt og bær, og til sorterings- og lageranlegg for poteter.

Kraftforavgiftsmidler til avsetningstiltak /markedsregulering kom med i jordbruksavtalen i 1958 - og fra starten av var det jordbruksproduktene melk, kjøtt, egg og fjørfeslakt som ble tildelt midler.

Men fra 1970 kom frukt og bær med i denne ordningen - dvs det kunne brukes penger på markedsregulering utenom finansiering av reguleringsanlegg. Og i 1974 kom også grønnsaker med.

Bevilgningen da var på 12 millioner kroner, men fra 1980 ble det i jordbruksavtalen gitt en samlebevilgning for hele jordbruket på 128 millioner.

Da ble det etter hvert brukt mye mer midler på grøntsektoren enn før – til tiltak som regulering gjennom oppkjøp, prisnedskrivning, billigsalg, eksport, mv. Først på 1990-tallet ble det brukt nærmere 30 millioner kroner pr år.

*

Men markedsreguleringen på grøntsektoren kunne i liten grad avhjelpe at markedssituasjonen på 1980 og 1990-tallet - med klar overproduksjon av mange grønnsakslag – førte til prisnedgang og lite lønnsom, ja til dels ulønnsom produksjon.

Og det var misnøye med Gartnerhallen som markedsregulator. Det kom bl.a. klart til uttrykk da agurkprodusentene - gjennom styringsgruppen for agurker i 1992 – gikk til det skritt å organisere eksport av agurker, utenom markedsreguleringsystemet. Sjusjøengruppens forslag til produsentorganisering inneholdt også at organisasjonen skulle kunne engasjere seg i markedsregulering, bl.a. gjennom eksport.

De private grossistenes ankepunkt til Gartnerhallens virksomhet som markedsregulator; at dette ga GH en betydelig konkurransefordel – spilte nok også inn på at det var negative holdninger til markedsreguleringen blant store grupper av produsenter. Det var jo en kjensgjerning at GH fikk en ikke ubetydelig godtgjørelse for administrering av markedsreguleringen.

Men det som denne kritikken tok liten «høyde for» var at Gartnerhallen som salgssamvirke hadde mottaksplikt. Dette kunne fort medføre en konkurransemessig ulempe.

Innstilling fra et utvalg som utredet hvilke tiltak omsetningsavgiften for hagebruks- og gartneriprodukter skulle brukes til:

- 1) Reklame og opplysningsarbeid for økt bruk av norske grønnsaker og frukt
- 2) Produksjons- og markedsundersøkelser
- 3) Rettledningsarbeid i forbindelse med sortering og pakking av grønnsaker og frukt
- 4) Tilskudd til bygging av lagerhus og kjølelagre
- 5) Tilskudd i forbindelse med konservering i markedsregulerende hensikt

Sakset fra notat av 12. november 1992 av Johannes Dyste:

«Regulering av markedet må skje helt og fullt på produsentenes regning uten offentlig hjelp eller inngripen.

.. «I 1990 ble det brukt 28,89 millioner kroner til markedsregulering. Ca 18 millioner ble brukt på frukt og bær og ca 4,5 millioner på grønnsaker. For å administrere tiltakene ble det brukt 6,67 millioner kroner, dvs 23 % av de totale midlene!

.. «Omsetningsloven skaper todeling i grøntsektoren og et spenningsfylt forhold mellom produsenter som leverer til GH på den ene siden og de som leverer til private grossister på den andre siden. .. Og siden GH kun har 25 % av førstehånds-omsetningen er forutsetningen ikke til stede for å løse de oppgaver som er intensjonen med Omsetningsloven. Den todeling som skapes er til hinder for en optimal utvikling av den grønne sektor.»

*

I november 1993 la en arbeidsgruppe under Næringslovutvalget fram en rapport om omsetningssystemet for jordbruksvarer, med forslag til forenklinger. Her ble det foreslått å ta grøntsektoren ut av jordbruksavtalens markedsregulering.

Det ble vist til at det pågår arbeid i regi av Norsk Gartnerforbund for å opprette et markedsutvalg som skal erstatte Gartnerhallens markedsreguleringsrolle.

Dette forslaget ble tatt opp i Stortinget i februar 1994 - under behandling av årsmelding fra Omsetningsrådet – der et flertall ba regjeringen å vurdere nærmere om grøntsektoren skal tas ut av Omsetningsloven.

Norsk Gartnerforbund reagerte på dette - først med å korrigere Næringslovutvalgets beskrivelse av Markedsutvalgets arbeid. Etterpå med å nedsette et internt utvalg (kalt «Fuglerudutvalget») som skulle se på næringspolitiske utfordringer på hagebrukssiden – herunder framtidig situasjon for næringen dersom markedsreguleringen på sektoren skulle bli tatt bort.

Våren 1995 la dette interne utvalget fram forslag om endring i Omsetningsloven – som gikk ut at det ble bestemt i loven at salgssamvirket ikke lenger skulle være enerådende markedsregulator. Reguleringen skulle skje i et samarbeid mellom alle markedsaktørene.

Begrunnelsen for en slik lovendring var at næringen dermed kunne unngå et politisk vedtak om å utelukke grøntsektoren helt. Med å likestille samvirket og de private ville salgssamvirket ikke lenger ha de påståtte konkurransefordelene med å være markedsregulator. Og dermed ville argumentasjonen om at markedsreguleringen burde fjernes på grunn av konkurransevridning, ikke lenger være til stede.

Men forslaget ble selvsagt ikke særlig godt mottatt hos Gartnerhallen og i samvirkemiljøet ellers. I realiteten var jo dette et forslag som kunne «blåse nytt liv i» den gamle striden mellom samvirket og de private grossistene.

Det kom oppslag i landbrukspressen, 19. og 21. april 1995 – og det ble fremmet kritikk innad i Norsk Gartnerforbund. Kritikken gikk først og fremst ut på saksbehandlingen innen organisasjonen – det hadde ikke vært noen formell organisasjonsmessig behandling av forslaget fra det interne utvalget. Det kom oppslag i media før det hadde blitt orientert innad om forslaget.

Dermed ble det på NGFs årsmøte i august 1995 en debatt om dette utspillet, med utgangspunkt i at det var blitt hevdet fra ulike hold at en er «lei av å samarbeide med NGF» - at NGF «ikke er nøytral i omsetningsspørsmål», at NGF «ikke gjør jobben sin» og at «NGFs standpunkter ikke er entydige.»

På dette tidspunktet var det imidlertid bestemt i jordbruksoppgjøret 1995 at markedsreguleringen på grøntsektoren skulle fortsette, men reduseres til å bare omfatte epler/pærer, poteter og jordbær. Betydningen av reguleringen var dermed sterkt redusert, og striden mellom samvirket og private grossister ble mer eller mindre bilagt.

Sakset fra notat fra Næringslovutvalgets arbeidsgruppe, avgitt november 1993.

«For tiden pågår et arbeid i regi av Norsk Gartnerforbund for å opprette et såkalt markedsutvalg. Tanken er at markedsutvalget skal erstatte Omsetningsrådets funksjon og Gartnerhallens markedsregulerings-rolle. Arbeidet er fortsatt i startfasen.»

Sakset fra brev fra NGF til Næringslovutvalget, av 2. februar 1994:

«Denne beskrivelsen av Markedsutvalgets arbeid og planer er helt misvisende og bidrar bare til å skade det som er Markedsutvalgets oppgaver og planer.

.. Norsk Gartnerforbund ber om at denne beskrivelsen tas ut eller korrigeres før ytterligere eksemplarer av innstillingen distribueres.»

Sakset fra Gartneryrket, 19. mai 1995:

Skuffet over NGF

«Arbeidet med produsentutvalget og samarbeid på tvers av grossisttilhørighet har vært viktig. Men jeg må uttrykke min skuffelse over den alvorlige dreining som NGF har gjort i forhold til holdningen til Gartnerhallens rolle i markedsregulerings-sammenheng. Dette er så alvorlig at jeg må vurdere mitt medlemskap i NGF, hevdet Clas Huseby på årsmøtet i Gartnerhallen.»

Og da Grønprodusentenes samarbeidsråd noen år senere ble tildelt ansvaret for markedsreguleringen, så var det satt sluttstrek for striden om markedsreguleringen på grøntsektoren.

----- 0 -----

Bakgrunnsstoff om organisasjonene som spilte en rolle fram til at GPS ble stiftet

En god del av organisasjonene innen grøntsektoren – produsentenes organisasjoner og omsetningsorganisasjoner – engasjerte seg med synspunkter til skissen som Sjusjøen-gruppen la fram i 1991, og som Norsk Gartnerforbund arbeidet videre med.

Produsentforeningen

Produsentforeningen kom til å spille en meget viktig rolle i den innledende fasen av produsentorganiseringen - som endte opp med dannelsen av Grønprodusentenes samarbeidsråd. Organisasjonsskisse som Sjusjøengruppen la fram i sitt dokument, i 1991, lignet mye på det som var lagt fram som nytt organisasjonsmønster for Produsentforeningen Norge.

*

Produsentforeningen som ble stiftet i 1909 hadde fra starten av navnet «*Gartnernes og Hagebrukernes Produsentforening.*» Formålsparagrafen var:

«Foreningens formål er å ivareta handelsgartneres og handelshagebrukernes faglige og økonomiske interesser, særlig når det gjelder torg- og omsetningsforhold».

Organisasjonen hadde medlemmer fra Østlandet/Oslo-regionen. Fra 1974 var navnet; «*Produsentforeningen for Gartneri og Hagebruk.*»

Etter hvert ble Produsentforeningen en sentral organisasjon innen markeds spørsmål for produsenter som leverte til private omsetningsledd. De private grossistene kom i strid med Gartnerhallen om markedsreguleringen m.m. etter annen verdenskrig, og produsentene på den private siden «bakket opp» sine omsetningsledd.

Da Økern Torg i Oslo fra slutten av 1950-tallet ble etablert som nytt engrostorg for hagebruksprodukter, mv. - stod Produsentforeningen bak at det ble dannet et andelslag; «A/L Økern Torghall» - som bygde hall over en del av torget.

Økern Torg/Økern Torghall utviklet seg til å bli landets sentrale engrostorg for poteter, grønnsaker, frukt, bær og blomster.

Etter hvert – fra 1970-tallet – fikk «prismøtet» på Økern Torghall («Økernmøtet») en viktig innflytelse på prisdannelsen for grønnsaker og frukt/bær.

På 1970-tallet, og framover, engasjerte foreningen seg mye i næringspolitikk – og en viktig sak ble lobbyvirksomhet i forbindelse med de offentlige utredningene om potetomsetningen (NOU 1978:8) og om omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær (NOU 1983:55).

En så det som en klar fare at disse utredningene kunne ende opp med at samvirket v/Gartnerhallen skulle få «monopol» innen omsetning av grønnsaker, frukt og bær.

Den landsomfattende «*Produsentforeningen Norge*» ble dannet bl.a. for å få mer «tyngde» i dette næringspolitiske arbeidet.

Torvald Vaage hadde blitt ansatt som direktør for Økern Torghall i 1973, og som sekretær for Produsentforeningen. Han kom fra stilling som fylkesgartner i Vestfold - og ble det som må kalles

Sakset fra brosjyre utgitt av Produsentforeningen, 1974:

«Produsentforeningen har vært – og er – et talerør for de «frie produsenter», dvs de som ikke er medlem av Gartnerhallen.»

«Produsentforeningen vil:

- Arbeide for at produsenter som omsetter gjennom private omsetningsledd stilles likt med produsenter som omsetter gjennom jordbrukets samvirkeorganisasjoner, når det gjelder midler til markedsregulering
- Arbeide for likeverdige konkurranseforhold mellom landbrukssamvirket og private omsetningsledd.»

Produsentforeningens «drivende kraft». Engasjementet - ikke minst i næringspolitikk - var stort, fra starten av.

Produsentforeningen Norge

Fra omkring 1970 ble det arbeidet innen den daværende Gartneres og Hagebrukernes Produsentforening for å opprette en landsomfattende organisasjon.

Det ble først dannet lokale produsentforeninger i områder utenom det sentrale Østlandsområdet - som Rogaland, Trøndelag, Sogn, Hedmark, Toten og Telemark.

Så ble det i mars 1977 stiftet en landsomfattende forening «*Produsentforeningen for gartneri, hagebruk og jordbruk.*» (PF Norge), som overbygning av distriktsforeningene.

I tillegg til distriktsforeningene kunne det opptas direkte medlemmer med gartneri/hagebruk/jordbruk som yrke. Sammenslutninger, kommisjonærer og grossister med omsetning av norske grøntvarer kunne bli støttemedlemmer.

Den daværende *Produsentforeningen for gartneri og hagebruk* gikk inn i PF Norge som lokal organisasjon for det sentrale østlandsdistriktet. Fra 1979 ble navnet her endret til «*Produsentforeningen av 1909 for gartneri, hagebruk og jordbruk.*»

*

Da Markedsordningen for poteter trådte i kraft i 1982, så mente Produsentforeningen Norge at for å oppfylle oppgavene innen «potetordningen» - måtte det etableres et best mulig samarbeid mellom produsent og engrosledd.

Det skulle nå lages arealavtaler for poteter og gjøres beholdningsundersøkelser - og dette måtte gjøres i samarbeid mellom grossist og produsent.

For å få et best mulig samarbeid, så gikk Produsentforeningen Norge inn for at det skulle lages sammenslutninger i produsentlag av produsenter som leverer til samme grossist. Den daglige administrasjonen av produsentlagene – sekretariatsfunksjonen – skulle engrosleddet stå for.

Og ved representantmøtet i 1982 ble det vedtatt å arbeide for at det dannes produsentlag hos alle grossister som ble godkjent innenfor Markedsordningen for poteter. Produsentlagene skulle tilknyttes Produsentforeningen Norge sine distriktslag - eller direkte til PF Norge der det ikke fantes distriktslag.

På denne tiden var det usikkerhet omkring hvilke følger «Bratberg II»- utredningen kunne få for omsetningsforholdene for grønnsaker, frukt og bær.

PF Norge sin intensjon var at når produsentlagene ble tilknyttet foreningen, kunne foreningen bli en slagkraftig organisasjon som arbeidet for disse produsentene sin stilling i markedet.

Etter noen år kom produsentlagene i stort flertall som distriktsorganisasjoner. I 1989 var det 22 produsentlag og tre distriktsforeninger som var tilsluttet PF Norge.

*

I mars 1990 ble Johannes Dyste valgt til leder av Produsentforeningen Norge. Da ble det satt i gang et arbeid med å lage nye vedtekter for organisasjonen – som ble vedtatt 19. mars 1991.

Det ble nå fastlagt at produsentringer, med tilsluttede produsentlag skulle utgjøre organisasjonen.

En produsentring ble definert som en sammenslutning av minst tre produsentlag under en engrosbedrift med en samlet omsetning på 24 millioner kroner.

Produsentene ble definert som medlem av produsentlag når de hadde leveringsavtale med en engrosbedrift. Produsentlaget måtte være tilsluttet en produsentring.

Det var pr 1990 fire produsentringer – sammenslutninger av produsentlag under en privat engrosbedrift – som tilfredsstilte kravet om 24 millioner i omsetning hos engrosbedriften.

Disse var Bama-Grønt (Bama-ring), Nordgrønt (NKL-ring), Norgesfrukt produsentorganisasjon (NF-ring) og Brdr. Raastad produsentring. (Begrepet «produsentring» ble etter hvert erstattet av betegnelsen «produsentorganisasjon»).

Produsentforeningen av 1909 ble definert som en samling for enkeltstående produsentlag og for direkte medlemmer som ikke er tilsluttet noe produsentlag.

Styret i PF Norge skulle nå bestå av formannen i de enkelte produsentringene – samt at PF av 1909 - som samling for produsenter uten fast leveringsavtale - skulle ha styreplass.

De tidligere distriktslagene, bortsett fra Produsentforeningen av 1909, hadde dermed ikke lenger noen plass i organisasjonsmønsteret.

De nye vedtektene fastla et arbeidsprogram som definerte at PF Norge sine hovedoppgaver skulle være arbeid med *produksjonsplanlegging, markedstilpasning, kvalitet og forbruk*.

Dette var en stor omlegging av virksomheten, slik den hadde vært hittil. Det ville være arbeidskrevende å følge opp arbeidsprogrammet. Det ble aktuelt å styrke sekretariatet for å kunne gjennomføre de vedtatte arbeidsoppgavene.

Torvald Vaage hadde som nevnt siden ansettelsen i 1973 hatt funksjon som sekretær for Produsentforeningen. Og da Produsentforeningen Norge ble startet i 1977, ble sekretærfunksjonen utvidet til også å omfatte den sentrale driften av denne organisasjonen.

Torvald Vaage var et «enmanns-sekretariat», og nye, omfattende oppgaver ville ganske fort føre til betydelig underbemanning i sekretariatet.

*

«Sjusjøengruppen» ble som nevnt dannet etter et møte innen forsøksringene 18.-20. januar 1991 – og denne gruppens forslag om en landsdekkende organisasjon, var i utstrakt grad basert på nye vedtektene for PF Norge, som ble vedtatt i mars 1991.

Så da Norsk Gartnerforbund, senere i 1991, besluttet å arbeide videre med Sjusjøengruppens forslag – så gikk denne virksomheten i en viss utstrekning ut på å arbeide med en produsentorganisering som hadde sitt opphav hos Produsentforeningen Norge.

Utover i 1991, så avventet dermed PF Norge utviklingen innen NGFs markedsutvalg, som ble nedsatt høsten 1991. Å gjennomføre det nye arbeidsprogrammet, ble satt på vent.

I PF Norge sitt hovedstyremøte 31. mars 1992 ble det vedtatt å gå inn for å legge ned organisasjonen - fordi en; «*slutter seg til Sjusjøenutvalgets konklusjoner og støtter NGF som den samlede organisasjonen for norske frukt- og grønnsakprodusenter.*»

Representantmøtet i april 1992 sluttet seg til dette. Og sluttvedtak ble gjort av representantmøtet 1993, 29. mars, med én stemme imot.

Produsentforeningen av 1909

Da Produsentforeningen Norge ble nedlagt, så fortsatte den produsentforeningen som var dannet i 1909 sin virksomhet, stort sett som før.

*Sakset fra notat til styret
Produsentforeningen Norge, 20. mars
1991:*

«Det nye arbeidsprogrammet er et veiskille for foreningen. Fram til dato har det vært opp til styre, utvalg, medlemsmøter og årsmøter å fastsette det løpende arbeidsprogrammet.

.. For foreningen vil den vedtatte omleggingen til nye oppgaver og nytt stort arbeidsprogram bety mye, særlig for sekretariatet. I alle år er det nærmest vært «arbeidet på overtid» uten økonomisk godtgjørelse. Slik kan det ikke lenger være ut ifra de nye vedtektene/arbeidsprogram.»

Torvald Vaage

*Sakset fra referat representantmøtet 29.
mars 1993:*

«..Torvald Vaage ble takket for godt samarbeide gjennom alle de 16 år Produsentforeningen Norge har vært i funksjon, og for det engasjementet og den innsats han har ytet og yter til beste for grøntnæringen.. Nestformannen avsluttet Seansen med å rette en spesiell takk og blomster til Johs Dyste for et stort engasjement, og ønsket ham og Markedsutvalget lykke til videre.»

Det nye var representasjon i NGFs markedsutvalg - som overbyggende produsentorganisasjon for produsenter som ikke hadde fast leveringsavtale med store grossister. Medlemsmassen var som før fra Østlandsområdet.

Fra 1979 ble årstallet 1909 tatt med i navnet, for å skille mellom den «gamle» produsentforeningen og den nye, landsomfattende organisasjonen; Produsentforeningen Norge.

*

Etter at Norsk Gartnerforbunds markedsutvalg hadde arbeidet en tid (i 1994), oppstod det som nevnt en diskusjon innen PF 1909 om markedsutvalgets arbeid. Innen medlemsmassen var det skepsis til Markedsutvalgets målsettinger om å samle inn produksjonsplaner i en database. Men Produsentforeningen forble medlem av Markedsutvalget – mye fordi utvalgets arbeid etter noe tid ble konsentrert omkring styringsgrupper for de ulike grønnsaksproduksjonene.

Disse styringsgruppene virksomhet ble i utstrakt grad konsentrert om pristilrådinger. Og dette var Produsentforeningen av 1909 sin «hjemmebane». Prismøtene på Økern var jo i sin tid startet av Økern Torghall; derigjennom av Produsentforeningen.

«Prismøtet» - markeds møtet på Økern Torghall

På 1990- tallet hadde det som ble kalt «prismøtet» eller «markeds møtet» på Økern Torghall fått det som må kalles en sentral rolle når det gjelder prisdannelse/prisfastsetting for norske grønnsaker, frukt og bær.

«Økernmøtet» ble startet opp under «oljekrisen» på 1970-tallet.

Stortinget bevilget i april 1974 en særskilt støtte til produsentene av veksthusgrønnsaker (tomat, agurk og salat) i form av en prissikringsordning, fram til 1. juli 1974.

Denne skulle sikre at jordbruksavtalens normalpris skulle utbetales til produsentene. Dersom noteringsprisen lå under normalpris, skulle staten dekke differansen. Gartnerhallen skulle hver uke, etter rådføring med Økern Torghall, fastsette størrelsen av tilskuddet basert på mottatt varemengde.

Økern Torghall/Produsentforeningen v/daglig leder av torghallen, Torvald Vaage, etablerte da et opplegg med at kommisjonærer og grossister utenom Gartnerhallen skulle innrapportere mottatte mengder, lagerbeholdning og ventet leveranse for kommende uke til Økern Torghall - slik at dette kunne framlegges for GH i et møte hver fredag morgen.

På disse møtene ble også «Økernpris» - som pr definisjon var en pris fra kommisjonær/produsent til grossist – også diskutert. Erfaringene var at å anbefale en slik pris for kommende uke - vurdert ut ifra ventet

Sakset Økern Torghalls notat om pris- og markedsopplysningstjenesten, innsamling av leveringsoppgaver m.m., datert 4. februar 1981:

AL Økern Torghall og Produsentforeningen har fra 1973 i fellesskap bygget ut en omfattende pris- og markedsopplysnings-tjeneste. Det er blitt bevilget tilskudd fra Omsetningsrådet til dette arbeidet.

Formålet med arbeidet er:

- å komme fram til best mulig samsvar mellom tilbud og etterspørsel av de viktigste grøntvarene i alle situasjoner. En er i grøntsektoren meget avhengig av tilbud og etterspørsel ved prisfastsettelse.
- å legge grunnlaget for stabile og riktige priser over tid og mellom distrikter.
- å muliggjøre prisgradering etter kvalitet på varer og tjenester.

*

Den løpende pris- og markedstjeneste bygger på den etablerte innmeldingsordning – ukentlige leveringsoppgaver. Ordningen omfatter for tiden 11 produsenter som omsetter sine varer på Økern Torg og 53 kommisjonærer og grossister spredt over hele Sør-Norge, t.o.m. Levangerområdet.

*

På prismøtet fredager kl 08.30 deltar representanter fra produsentene og de ulike ledd i engrosomsetningen, normalt 20-30 deltakere. Etter prismøtet blir leveringsoppgavene og prisanbefalinger for kommende uke sendt til ca 300 produsenter og ca 65 engrosforhandlere, fordelt over hele landet, samt til en del andre interesserte.

Torvald Vaage

varetilgang, m.v. - kunne virke stabiliserende på marked og priser. Det ble større forutsigbarhet for både produsenter og omsetningsledd.

Ordningen med prisstøtte over jordbruksavtalen varte bare fram til 1. juli 1974. Men ut ifra de positive erfaringene, så fortsatte tallinnhenting og møter hver fredag på Gartnerhallen. Det ble innhentet leveringsoppgaver for flere og flere vareslag.

Det var både grossister/kommisjonærer, inklusive Gartnerhallen, og produsenter som deltok på møtene. Våren 1975 ble møtene flyttet til Økern Torghall.

Innhenting av tall var det jo Økern Torghall som stod for, det var derfor rimelig at «prismøtet» også ble avholdt der.

Det ble startet en tjeneste med ukentlige markedsmeldinger, som medlemmene av Produsentforeningen/Økern Torghall kunne abonnere på, og som ellers kunne kjøpes av interesserte.

I 1974 ble inngått avtale med Gartnerhallen om dekning av kostnader med Økern Torghall sin tallinnhenting. Avtalen gikk også ut på samarbeid om markedsregulering. Det var midler fra omsetningsavgiften på grønnsaker, frukt og bær, som på denne måten ble tilført Økern Torghall sitt arbeid.

Med dette var «Økernmøtet» og arbeidet tilknyttet denne virksomheten, akseptert som et viktig element i landbrukspolitikken på hagebrukssektoren.

Gartnerhallen trakk seg ut av samarbeidet våren 1977. Men støtten til Økern Torghall/Produsentforeningen sitt arbeid fortsatte med at Omsetningsrådet ga en direkte bevilgning, uten å «gå veien om» Gartnerhallen. Dermed var GH ikke med på «Økernmøtene» i noen år, og tall fra Gartnerhallens varemottak kom ikke med på markedsmeldingene.

Bakgrunnen for at Gartnerhallen sa opp samarbeidsavtalen med A/L Økern Torghall var nok at Produsentforeningen Norge hadde blitt dannet - for å forsterke foreningens næringspolitiske arbeid, dvs motarbeide samvirkemessig omsetning på hagebrukssektoren.

Men etter en stund deltok GH på Markedsmøtene igjen, og markedsmeldingene omfattet igjen GH sine varemengder. Midt på 1980-tallet ble møtet flyttet til torsdag morgen.

Kritikk av Økernmøtet

Utover på 1980-tallet oppstod det blant produsentene en viss «mistillit» til prismøtene på Økern. Det var generelt overproduksjon av de fleste grønnsakslagene, og synkende realpriser.

At det var for stort utbud i forhold til etterspørselen – og at det ikke så sjelden var dårlig varekvalitet – var selvsagt en primær årsak til dette.

Det var ellers ganske vanlig med betydelig «sprik» mellom det som var anbefalt pris fra Økern-møtet og det som ble utbetalt pris til produsent.

Blant produsentene oppstod det dermed kritikk mot prisanbefalingene; at tilrådingene ikke «traff markedet» godt nok - dvs den anbefalte prisen kunne være lavere enn det som til enhver tid faktisk kunne bli tatt ut i markedet.

Det var en utbredt oppfatning at leveringsoppgavene fra omsetterne ikke bestandig var gode nok. Det ble hevdet at leveransetallene kunne bli «blåst opp» - med resultat at anbefalt pris ikke utnyttet markedet godt nok.

Det ble også tatt opp at produsentene var for dårlig representert i prismøtene – at kommisjonærer/grossister var for dominerende.

Sakset fra Produsentforeningen Norge sin årsmelding 1991:

«Det har vært mye kritikk mot prismøtene det siste året, mest fordi det er blitt for stort gap mellom anbefalt pris og oppnådd midlere engrospris Økern. Det har vært arbeidet meget for å forsøke å forbedre prismøtene, men uten at dette arbeidet har lyktes i særlig stor grad.»

Det var denne kritikken av Økernmøtet som i hovedsak var bakgrunnen for at det i Jæren gartnerlag ble startet arbeid med å innhente leveringsoppgaver for veksthusgrønnsaker m.m., direkte fra produsentene.

Og det var dette opplegget som etter hvert skulle bli et mønster for nær sagt hele det produsentsamarbeidet - som ble drevet systematisk av Norsk Gartnerforbund fra 1992 og som resulterte i opprettelsen av Grøntprodusentenes samarbeidsråd.

Økernmøtet og konkurranselovgivningen

Pris- og konkurranselovgivningen har tradisjonelt hatt et unntak for prissamarbeid m.v. for produsenter og deres organisasjoner innen primærnæringene landbruk og fiske. Da Økernmøtet startet opp, var dette unntaket fastsatt i 1963 - i en forskrift til Prisloven av 1953.

Økernmøtet ble omfattet av dette unntaket.

Markedskunnskap var jo viktig for de anbefalingene som møtet skulle avgi – og at kommisjonærer/grossister deltok på møtene, ble godtatt av Prisdirektoratet. Kommisjonærer ble definert som «produsenteide omsettere» - og det ble akseptert at «kommisjonæransvarlig person» hos grossister kunne delta.

Pristilrådingene, mv, ble etter hvert ansett som viktig for å stabilisere markedet, og oppnå jordbruksavtalens målpris. Økernmøtet oppnådde dermed å få en ikke ubetydelig landbrukspolitisk rolle. Det må antas at dette spilte inn når Prisdirektoratet gjorde sine vurderinger av virksomheten.

I 1993 ble det vedtatt ny, egen Konkurranselov som avløste Prisloven av 1953. Det ble nå tatt inn en egen paragraf som omhandlet unntak for jordbruks- skogbruks- og fiskeriprodukter. Dette for å klargjøre unntaket, og at det var et ledd i gjennomføringen av gjeldende landbruks- og fiskeripolitikk. Ny konkurranselov medførte ingen praktiske forskjeller for gjennomføring av Økernmøtet. Unntaket for produsenter i primærnæringene var bare blitt forsterket.

*

I 2003 ble Konkurranseloven revidert, og det nye lovverket ble satt i kraft fra 1. mai 2004. Nå ble mulighetene for unntak fra loven innskjerpet. I selve loven ble det bare henvist til at det ved egne forskrifter skal fastsettes de unntak som er nødvendige for å gjennomføre landbruks- og fiskeripolitikken.

Da lovforslaget var til behandling i Stortinget agerte Norsk Gartnerforbund overfor familie-, kultur- og administrasjonskomiteen. NGF mente at forslaget kunne føre til svekkelse av grunnlaget for produsentsamarbeid innen grøntsektoren - fordi den foreslåtte lovtteksten pekte på at det bare skulle være unntak for de tiltak som er nødvendige for å gjennomføre landbrukspolitikken.

NGF fryktet for at Økernmøtet – den nåværende ordningen med at kommisjonærer/grossister var deltagere på møtet – skulle bli rammet av lovendringen.

Det ble pekt på at informasjonsutveksling med omsetningsledd i Økernmøtet er av stor betydning for at produsentsamarbeid - på tvers av tilknytning til omsetningsledd – skal ha vesentlig innflytelse på prisdannelsen; dvs å ta ut jordbruksavtalen målpris.

NGFs synspunkter fikk et betydelig gjennomslag hos komiteen. Det var flertall for at det skulle legges til rette for videreføring av samarbeidet «pris, produktkvalitet, etc». Komiteen la til grunn at det skulle det fastsettes «det regelverk som er nødvendig i denne sammenheng».

Sakset fra Innstilling fra Familie-, kultur- og administrasjonskomiteen til konkurranseloven av 12. 02.2004

Grøntsektoren

.. «Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, vil også vise til at det ikke lenger er noen markedsregulator i grøntsektoren, og at det således er få reguleringer knyttet til samarbeidstiltak innen denne delen av landbruksnæringen. Komiteen understreker at betydningen av en videreføring av samarbeidet om pris, produktkvalitet etc innen denne sektoren, som er nødvendige for å oppnå de landbrukspolitiske målsettingene for grøntnæringen. Det legges til grunn at landbruksmyndighetene, i samråd med jordbrukets organisasjoner, fastsetter det regelverk som er nødvendig i denne sammenheng.»

Men det endelige regelverket fikk en utforming som gjorde at sammensetningen av Økernmøtet måtte endres.

*

Landbruksdepartementet fastsatte 30. juni 2004 «Forskrift om samarbeid om produksjon og omsetning av visse hagebruks- og gartneriprodukter mv.»

I høringsnotatet ble det slått fast at GPS sin virksomhet fullt ut var omfattet av unntaket i konkurranseloven – og likeså Norsk Gartnerforbund sine aktiviteter med at ulike produsentutvalg har fastsatt tilrådspriser for blomster o. a. ikke-spiselige produkter.

Men Landbruksdepartementet fant at prismøtene på Økern Torghall, med nåværende deltagelse av kommisjonærer/grossister, ikke kunne omfattes av forskrift om unntak fra konkurranseloven. Men departementet fant at 100 % produsenteide kommisjonærer kan være omfattet av forskriften.

Dermed ble Økernmøtene fra og med 1. mai 2004 gjennomført uten deltagelse av grossister, dvs fra den dato ny konkurranselov ble satt i kraft.

Det var enda ikke detaljerte regler for unntak for primærnæringene, men Konkurransetilsynet hadde i brev til Økern Torghall meddelt at Økernmøtet ikke kunne fortsette i samme form som før.

Dette ble senere bekreftet gjennom arbeidet med forskrift til loven, som ble satt i kraft fra 30. juni 2004.

Både Norsk Gartnerforbund og Grøntprodusentenes Samarbeidsråd ga høringsuttalelse til forskriften og argumenterte for at Økernmøtet måtte fortsette med deltagelse også fra kommisjonærer/grossister. GPS anførte at «det er helt nødvendig å ha tilgang til den informasjon som omsettere på kommisjonær/grossistnivå sitter på, for at produsentene skal få mulighet til å ta ut de priser som jordbruksavtalen legger opp til.»

Og som nevnt hadde NGF fått et visst gjennomslag hos Stortingets familie-, kultur- og administrasjonskomite. Men Landbruksdepartementet holdt fast avgjørelsen om at samarbeid på grossistnivå faller utenfor unntaket fra konkurranseloven.

Konkurransetilsynet slo også, noe senere, fast at «vertikalt samarbeid mellom produsentene og grossistene, og horisontalt samarbeid mellom grossistene som følger av Økernmøtet» vil være i strid med loven.

*

Den første tiden med Økernmøte uten grossistene var erfaringene at møtet ikke lenger hadde samme oversikt som før av markedet, inklusive importforhold. Dermed tok Økern Torghall på nytt, sommeren 2004, opp arbeid overfor Konkurransetilsynet for om mulig få godkjent at grossister likevel kunne delta.

Det førte ikke frem. Konkurransetilsynets konklusjon var at grossistenes deltagelse på møtet var ulovlig. Dersom det skulle gjøres unntak på grunn av landbrukspolitiske forhold, så måtte det avgjøres av landbruksmyndighetene. Og Landbruksdepartementet hadde som nevnt vært helt klar på at grossister ikke kunne delta.

Sakset fra Landbruksdepartementets høringsnotat av 26. mars 2004, om «Forskrift om samarbeid om produksjon og omsetning av visse landbruksprodukter.»

Om GPS:

«Aktiviteten inne GPS er i hovedsak rettet mot å framskaffe informasjon for å oppnå de betingelser som er gitt i jordbruksavtalen.

– GPS er viktig for at produsentene skal ha mulighet for å oppnå en samlet markedsrett som innebærer at de landbrukspolitiske målsettinger for sektoren kan nås.»

Om Økern Torghall og «Økernmøtet»:

«Økern Torghall avholder hver torsdag møte mellom ulike produsenter og kommisjonærer/grossister. I disse møtene diskuteres tilførsler og priser. Møtene har 12-25 deltagere, deriblant de tre største grossistene; Bama, Coop og Norgesfrukt.

- «Med torsdagsmøtene oppnås en informasjonsutveksling på tvers av omsetningsledd, som igjen bidrar til en relativt stabil varetilførsel til markedet. Gjennom informasjonen som utveksles kan det settes en felles pris for markedet som kan være bedre tilpasset målprisen enn hva som kan være tilfelle med mer individuell prising fra de ulike markedsaktørene.»

«Aktiviteten knyttet til Økern Torghall omfatter også grossister, og faller følgelig utenfor det som forskrift om samarbeid om produksjon og omsetning av visse landbruksprodukter skal omfatte»

Norsk Gartnerforbund tok også på nytt opp spørsmålet om unntak for Økernmøtet, overfor Moderniseringsdepartementet, som konkurranseloven nå sorterte under.

Departementet fastslo imidlertid, i brev til NGF av 30. september 2005, at det framgår klart av forskriften om unntak for samarbeid mv innen landbruk og fiske at unntaket bare gjelder for primærprodusenter og deres organisasjoner. Det ble slått fast at det ikke var aktuelt å arbeide videre med å utvide unntakene fra konkurranseloven til å omfatte omsetningsledd som ikke er produsenter eller produsentorganisasjoner.

*

Over tid endret nok erfaringene med Økernmøte uten grossister seg noe. Styringsgruppene måtte legge mer vekt på selv å innhente all nødvendig markedsinformasjon. Og det viste seg at prisanbefalingene, etter hvert, ble fulgt minst like godt som før.

Gartnerhallen

I 1941 ble Gartnerhallen (Gartnernes og Hagebrukets Salgslag) et landsomfattende salgssamvirke.

Under 2. verdenskrig – i 1943 - ble det innført 2 % omsetningsavgift på førstehåndsomsetning på frukt og grønnsaker. Gartnerhallen fikk, som samvirkeorganisasjon, ansvaret for å forvalte disse midlene. Etter krigen fortsatte denne ordningen, med at Stortinget i 1946 vedtok at Omsetningsloven skulle omfatte «hagebruks- og gartneriprodukt.»

Som nevnt i avsnittet om markedsregulering, så gikk de private grossistene sterkt imot at avgiftsordningen skulle fortsette, og med Gartnerhallen som markedsregulator. Det ble hevdet at dette ga Gartnerhallen betydelig fordeler, og det utviklet seg et til dels sterkt motsetningsforhold mellom GH og private grossister. De private fikk etter hvert delta i markedsreguleringstiltakene pga Gartnerhallens forholdsvis lave markedsandel.

Ordningen med oppkreving av 2 % avgift ble opphevet i forbindelse med jordbruksforhandlingene i 1981. I stedet ble det innført en bevilgning i jordbruksavtalen som skulle tilsvare 2 % av førstehåndsverdien for de tidligere avgiftspliktige produktene.

Men dette dempet ikke i særlig grad kritikken fra de private grossistene - om at Gartnerhallen hadde konkurransefordeler som markedsregulator, med å bli tilført store offentlige midler for denne virksomheten.

*

Posisjonen som markedsregulator og nær tilknytning til samvirkebevegelsen som sådan, ga Gartnerhallen en sentral næringspolitisk posisjon - fra 1940-tallet og framover. GH fikk plass i Omsetningsrådet og i Landbrukets Sentralforbund (nåværende Norsk Landbrukssamvirke) da dette ble startet straks etter 2. verdenskrig.

Posisjonen gjorde at innspill fra GH til Norges Bondelag om jordbruksforhandlingene, veide tungt. Og representasjon i offentlige utvalg som behandlet viktige omsetningsmessige- og næringspolitiske spørsmål på gartneri-/hagebrukssektoren, var selvsagt.

Gartnerhallen fikk imidlertid aldri den dominerende stillingen i omsetningen som en markedsregulator ideelt sett bør ha. Markedsandelen innen førstehåndsomsetningen var synkende på 1980- og 1990-tallet. Pr 1991 var GHs markedsandel 29 % for poteter, 24 % for grønnsaker og 21 % for frukt og bær. (Ifølge Landbrukssamvirkets Felleskontor, 1992).

*

I 1975 inngikk Gartnerhallen og Banan-Matthisen (Bama) en avtale om å danne et felles distribusjons- og salgsselskap, som skulle ha navnet «Gama». Andelslaget Gartnerhallen skulle ha ansvaret for norsk produksjon og de norske produsenter som var leverandører til GH og Bama.

Alt salg skulle ligge hos Gama, som skulle opptre som kommisjonær for GH.

Landbrukssamvirket Gartnerhallen AL skulle dermed ikke lenger selv stå for salg til sine enkelte kunder. Dette var brudd med den tradisjonelle modellen for salgssamvirke innen norsk landbruk. Gama skulle være et ansvarlig handelsselskap med GH som 60 % eier og Banan-Matthisen med 40 %. Gartnerhallen skulle fortsette med markedsreguleringen.

Det var imidlertid skepsis til konstellasjonen hos landbrukets hovedorganisasjoner, Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag - og sammenslutningen samvirkeorganisasjonene; Landbrukets Sentralforbund.

Det ble bl.a. pekt på at en så sterk kobling for samvirket til et privat firma ville begrense samvirkeorganisasjonens suverenitet. Produsentene kunne miste noe av herredømmet over omsetningen av sine produkter.

Bakgrunnen for Gama-avtalen var selvsagt at Gartnerhallen ikke hadde noen dominerende markedsposisjon – og ville gjennom avtalen oppnå større oppslutning. Markedsandelen, GH pluss Bama, ville blitt 50-60 %. Og det ville bli betydelige rasjonaliseringsgevinster.

Men etter at ekstraordinært årsmøte i Gartnerhallen hadde kritisert styret for framgangsmåten når avtalen ble inngått, ble det valgt nytt styre.

Årsmøtet satte bl.a. som et krav at avtalen skulle gi klar hjemmel for Gartnerhallens fortsatte forvaltning av jordbruksavtalemidler – dvs midlene fra omsetningsavgiften i hagebrukssektoren.

Da nye styret tok opp dette, og andre spørsmål omkring avtalen, så trakk Banan-Matthisen fra avtalen. Begrunnelsen var at Gartnerhallens årsmøte ikke hadde sluttet fullt opp om avtalen slik den var inngått, men stilt spørsmål omkring den og foreslått endringer. Det var i strid med Banan-Matthisen sine forutsetninger.

*

Men at Gartnerhallen selv ikke lenger skulle stå for salg til de enkelte kundene, men bare være en produsentorganisasjon, ble til realitet da det i 1997 ble inngått avtale med Bama om å stå for salget. Dette hadde en slående likhet med Gama-avtalen, fra 1970-tallet.

Ut ifra avtalen med Bama, så opererte ikke Gartnerhallen lenger direkte i markedet, og var opphørt som tradisjonelt salgssamvirke.

Konsekvensen var at Omsetningsrådet bestemte at GH ikke lenger kunne fortsette å drive markedsreguleringen; være markedsregulator. Omsetningsrådet vedtok også at Gartnerhallen måtte betale tilbake tilskuddsmidler til reguleringsanlegg, som ikke var avskrevet da funksjonen som markedsregulator opphørte.

*

Gartnerhallens sentrale ledelse sin holdning til NGFs arbeid med produsentorganisering og videreføring av Sjusjøengruppens forslag - er beskrevet i del I.

Det var først etter sammenslåing med BamaGrønt i 1998, som ren produsentorganisasjon, at GH kom med i en overordnet organisering av produsentsamarbeidet.

Norges Frukt- og Grønnsakgrossisters Forbund (NFGF)

Da Sjusjøengruppen la fram sin skisse for produsentorganisering – og Norsk Gartnerforbund tok opp videre arbeid med forslagene – så engasjerte Frukt- og Grønnsakgrossistenes interesseorganisasjon seg etter hvert som pådriver for NGFs arbeid.

Det var i 1991 at Norges Fruktgrossisters Forbund og Grønnsak- og Potetgrossistenes Landsforbund ble slått sammen til NFGF. Tidligere – alt i 1960 – hadde Grønnsakgrossistenes Landsforening og Potetgrossistenes Landsforbund gått sammen.

De store, dominerende, private omsetningsleddene, Bama, Norgesfrukt, mv, var selvsagt medlemmer av NFGF, men ikke NKL; forbrukersamvirket.

Men NKLS holdning til saker Grossistforbundet arbeidet med – bl.a. næringspolitiske spørsmål omkring Gartnerhallens stilling i markedet - rolle som markedsregulator, mv – kunne være sammenfallende med NFGF sine synspunkter.

Som nevnt i avsnittet om markedsreguleringen, så var det, helt fra årene etter annen verdenskrig, en stor næringspolitisk «kampsak» for grossistorganisasjonene - at private skulle stilles på «like fot» med salgssamvirket innen reguleringsordningen.

I 1970- og 1980-årene ble det lagt ned mye næringspolitisk arbeid i forbindelse med de offentlige utredningene om omsetningssystemene for henholdsvis poteter og grønnsaker, frukt og bær. («Bratberg I»

og «Bratberg II»). Det lyktes å få oppnevnt en ekstra representant til utvalget som arbeidet med potetomsetningen, som representant for privat omsetning. («Bratberg I»).

Og da regjeringen våren 1981 la fram forslag om markedsordning for poteter - som Stortinget sluttet seg til - ble det fastlagt at private skulle delta i potetomsetningen på lik linje med Gartnerhallen, i strid med det som var innstillingen fra flertallet i «Bratberg I».

I «Bratberg II»-utredningen var privat omsetning representert bl.a med direktør i Bama, Leif O. Ruud, og en egen fraksjon satte fram mindretallsforslag. Som nevnt ble det ingen oppfølging fra regjeringens side av denne utredningen (Willoch-regjeringen) – ut over at den ble sendt til høring.

I dette næringspolitiske arbeidet hadde NFGF samarbeid med Produsentforeningen. Dette var jo nesten selvsagt; en viktig grunn til at Produsentforeningen Norge ble stiftet på slutten av 1970-tallet, var jo å skape mer organisert tyngde (større antall produsenter) bak et næringspolitisk arbeid.

*

I 1993 tok NFGF to ganger initiativ overfor NGF angående produsentsamarbeidet. Først med støtteerklæring til produsentorganisering etter Sjusjøengruppens «mal» - og litt senere med oppfordring til å få fortgang i arbeidet med produksjonsplanlegging, med henvisning til den organiseringen som var satt i verk for veksthusgrønnsaker.

Bakgrunnen for dette kan nok ha vært at Sjusjøengruppen skisserte markedstilpasning også gjennom eksport, fabrikklevering, mv – som produsentstyrte tiltak utenom den ordinære markedsreguleringen. Det ble jo også gjennomført «privat» eksport av agurker, finansiert direkte av produsentene, da «agurkmodellen» kom i gang.

Grossistorganisasjonen kunne nok se på dette som «alternativ markedsregulering» - som ikke ville gi konkurransemessig fordel til noen aktør i engrosmarkedet.

Produsentorganisasjoner tilknyttet private engrosledd

Som nevnt under avsnittet om Produsentforeningen, så arbeidet foreningen fra tidlig på 1980-tallet for at det skulle dannes produsentlag av de produsentene som var leverandører til samme grossist. Produsentlagene skulle tilknyttes Produsentforeningen Norge sine distriktslag eller som direkte medlemmer i områder uten distriktslag.

Utover på 1980-tallet ble det dannet flere og flere produsentlag, av leverandørene til private grossister. Det var grossistene som stod for selve organiseringen, og holdt sekretariat.

I 1987 ble det etablert en overbygning for de distriktsvise produsentlagene med leveranse til grossisten Bama; Bama-Grønt, som også var inndelt i regioner.

Tidligere, i 1983, hadde produsenter med leveranse til NKL blitt samlet i organisasjonen «S-grønt.» I 1985 ble navnet endret til Nordgrønt, og det ble dannet lokale «ringer», på linje med lokale produsentlag hos andre grossister.

I 1993 ble Nordgrønt organisert som et andelslag med begrenset ansvar - Nordgrønt BA - og i regioner, i tillegg til ringer.

Leverandørene til Norgesfrukt - som var den tredje store grønt-grossisten på 1980- og 1990-tallet - ble organiserte i produsentlag og overordnet produsentorganisasjon; NF-grønt, omtrent samtidig med organiseringen hos Bama og NKL.

Grossistfirmaet Brdr. Raastad, som hadde stor potetomsetning, dannet også flere produsentlag fra 1983-84. Men her ble det ikke laget riktig den samme organisatoriske overbygningen av produsentlagene som hos de tre største private grossistene.

Disse overordnede produsentorganisasjonene hos de store private grossistene ble benevnt som «produsentringer». Men etter hvert ble den vanlige betegnelsen «produsentorganisasjoner» – da forstått som sammenslutninger av produsenter med leveranser til de store private grossistene.

Innen grøntsektoren var det fra før av salgssamvirket Gartnerhallen som først og fremst kunne betegnes som produsentorganisasjon. Hovedforskjellen mellom GH og de «nye» produsentorganisasjonene var at Gartnerhallen også tok hånd om selve salget av produktene.

Da det på våren 1991 ble vedtatt nye vedtekter for Produsentforeningen Norge, så var det representanter for produsentringene (produsentorganisasjonene) som skulle utgjøre PF Norge sitt styre.

Og som før nevnt ble Produsentforeningen 1909 her definert som en «samling for enkeltstående produsentlag og for direkte medlemmer som ikke er tilsluttet et produsentlag.»

I denne organisasjonsmessige sammenhengen ble dermed PF av 1909 – som produsentorganisasjon - likestilt med de organisasjonene som var tilknyttet de store private grossistene.

*

Da Sjusjøengruppen senere i 1991 la fram sin skisse for produsentorganisering, var det som nevnt PF Norge sin nye organisasjonsmodell som ble lagt til grunn. Og da NGFs markedsutvalg kom i arbeid fra høsten 1991 - så ble det i de retningslinjene for utvalget som etter hvert ble laget - slått fast at produsentorganisasjonens engrosledd måtte ha en årlig omsetning på 24 millioner kroner for at organisasjonen kunne være representert i Markedsutvalget.

Da Grønnsakprodusentenes Samarbeidsråd (GPS) ble dannet i 1998 - så var formuleringene i de første retningslinjene for virksomheten at organisasjonen skulle bestå av representanter fra «produsentgrupperinger» som produserer poteter, grønnsaker, frukt og bær, for norske omsetningsledd. I egen paragraf ble det fastslått at representantene skulle være fra henholdsvis Gartnerhallen, NF-grønt, Nordgrønt og Produsentforeningen av 1909. Bama-grønt hadde da blitt slått sammen med Gartnerhallen, slik at GH skulle ha to representanter i GPS, og de andre organisasjonene en representant.

Dermed var det som i utgangspunktet var ny organisasjonsmodell for Produsentforeningen Norge - blitt til en organisatorisk samling av i prinsippet alle norske produsentorganisasjoner/produsenter av poteter, grønnsaker og frukt/bær med leveranse til norske omsetningsledd.

Norsk Gartnerforbund

At «Sjusjøengruppen» valgte å gå til Norsk Gartnerforbund (NGF) med sin skisse for ny produsentorganisering – var fordi NGF som organisasjon var nøytral i omsetningsspørsmål. Og når Gartnerforbundet for fullt gikk inn for å arbeide videre med Sjusjøengruppens forslag, så var nok litt av bakgrunnen for dette at NGF fra gammelt av hadde arbeidet for å samle alle gartneri-/hagebruksprodusentene i en organisasjon; en særorganisasjon for disse produsentene.

Dette var nedfelt i NGF sine vedtekter. En organisering av grønnsakprodusentene etter Sjusjøenutvalgets mal under «NGFs vinger» ville potensielt gi NGF sterkere posisjon som spesialorganisasjon for hagebruksprodusentene.

At Gartnerhallen var representert i «Sjusjøengruppen» - dvs at både leverandører til landbrukssamvirket og til private grossistledd hadde gått sammen her – var nok også i stor grad bakgrunnen for at NGF tok på seg å arbeide videre med det utgangspunktet som gruppen hadde lagt fram.

*

NGF ble stiftet i 1910 som Norsk Gartnerforening. Omorganisering til Norsk Gartnerforbund skjedde i 1970. På landsplan ble NGF opp gjennom årene dominerende som særorganisasjon for gartneri-/og hagebruksprodusenter.

Fra starten var det handelsgartnere/handelsgartnerier som dominerte innen organisasjonen. Dette var i stor grad bedrifter som drev handel, også med innkjøpte varer, og salg direkte til forbruker.

Det var først etter omorganiseringen i 1970 - da Norsk Grønnsakdyrkerlag ble dannet som et «landslag» tilknyttet NGF - at grønnsakprodusentene fikk en bredere plass innen organisasjonen.

Frukt- og bær dyrkerne kom ikke med i NGF på samme måte som blomster- og grønnsakprodusentene. Organisasjonen Norsk Fruktdyrkerlag som ble stiftet i 1949, hadde kontor felleskap med Norsk Gartnerforening, men var aldri rent organisasjonsmessig tilknyttet NGF. Og i 1968 gikk frukt- og bær dyrkerne inn i Norges Bondelag, som etter det opprettet et frukt- og bærutvalg.

Fra 1970 bestod NGFs organisasjon av følgende landslag: Norsk Blomsterdyrkerlag (NBL), Norsk Grønnsakdyrkerlag (NGL), Norsk Planteskolelag (NPL) og Norsk Unggartnerlag (NUGL). Det var egne

lokallag for grønnsakdyrkerne i de store produksjonsdistriktene. I distrikter med felles lokallag for alle produksjonsgrener, var det også mange grønnsakprodusenter med.

Denne organisasjonsoppbyggingen varte fram til 1977, da det ble gjort en ny omorganisering. Det viste seg at oppsplittingen i landslag ikke fungerte så godt. Særlig var det ikke så lett å samle grønnsakprodusentene i én organisasjon, slik en hadde tenkt seg.

Situasjonen i 1977 var også at det oppstod splittelse innen Grønnsakdyrkerlaget. Det ble holdt avstemming blant medlemmene om en eventuell tilslutning til Norges Bondelag, som alternativ til organiseringen i eget Grønnsakdyrkerlag innen Norsk Gartnerforbund.

Styret i NGL hadde ført forhandlinger om opprettelse av et eget grønnsakutvalg innen Bondelaget - og det viste seg å være flertall blant medlemmene i NGL for å satse på en slik organisering.

Omorganiseringen av NGF i 1977 medførte at landslagene NGL og NBL ble omgjort til fagutvalg under NGFs hovedstyre, og arbeidet på disse sektorene fortsatte stort sett som før.

Men fordi det innen Grønnsakdyrkerlaget var blitt flertall for å slutte opp om Bondelaget og et eget fagutvalg der – ble det en viss avgang av «grønnsakmedlemmer» hos NGF.

Selv om mange grønnsakprodusenter fortsatte som NGF-medlemmer – kan det vel sies at NGF etter dette ble litt organisasjonsmessig svekket på denne sektoren.

Norsk Gartnerforening/Norsk Gartnerforbund forholdt seg som nevnt nøytral i omsetningsspørsmål. Det var samarbeid med Gartnerhallen i ulike næringspolitiske saker som ikke omhandlet omsetning – og likeså med Produsentforeningen, Bondelaget og Småbrukarlaget.

Norges Bondelag

Norges Bondelag – organisasjonen som sammen med Norsk Bonde- og Småbrukarlag må kalles bøndernes hovedorganisasjoner – stilte seg altså negativ til Sjusjøengruppens arbeid. En mente det absolutt ikke var behov for noen ny organisasjon innen landbruket, som skulle arbeide med spørsmål som var godt ivarettatt av de eksisterende organisasjonene.

Bondelagets vedtekter inneholder bestemmelse om å arbeide for full tilslutning til de økonomiske samvirkeorganisasjonene i landbruket – dvs Gartnerhallen som salgssamvirke på grøntsektoren.

Oppfatningen var dermed at omsetningsspørsmål måtte løses gjennom oppslutning om samvirket, som jo hadde rollen som markedsregulator i henhold til praktiseringen av Omsetningsloven.

Ut ifra dette var det innen ledelsen av Bondelaget selvsagt full «oppbakking» av salgssamvirket.

Gartnerhallens sentrale ledelse hadde jo straks etter at Sjusjøengruppens arbeid hadde blitt kjent - gått ut i pressen med at GH ikke kunne se behov for noen ny organisering/ny produsentorganisasjon.

Men blant medlemmene både i Bondelaget og Gartnerhallen var det nok en god del delte oppfatninger. Dette kom til uttrykk bl.a. gjennom oppslag og leserinnlegg i landbrukspressen.

*

Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag, som landbrukets hovedorganisasjoner for alle produksjonsgrener, har forhandlingsretten med staten om jordbruksavtalen.

Slik samler disse organisasjonene også hagebruksprodusenter som medlemmer. Medlemmene i en særorganisasjon som Norsk Gartnerforbund, Produsentforeningen mv, hadde dermed meget ofte også medlemskap i en av hovedorganisasjonene, særlig Bondelaget.

Men fram til 1980-tallet var hagebruksproduksjonen lite inne i jordbruksforhandlingene/ jordbruksavtalen - bortsett fra at importvernet for disse produktene var blitt fastsatt i jordbruksavtalen i 1958.

Og da det ut på 1980 og 90-tallet var synkende lønnsomhet i grønnsakproduksjonen, oppstod en oppfatning av at Bondelaget/Småbrukarlaget tilsynelatende ikke prioriterte grønnsaksektoren så mye i jordbruksforhandlingene. Frukt- og bærprodusentene hadde fra 1969 sitt eget fagutvalg i Bondelaget – og grønnsakdyrkerne fikk eget utvalg i 1977. I 1979 ble dette utvalget slått sammen med Bondelagets potetutvalg.

Grøntsektoren fikk nok noe mer plass i jordbruksforhandlingene utover 1980-tallet, men tiltakene kunne på ingen måte hindre betydelig nedgang i lønnsomhet innen grønnsakproduksjonen. Normalprisene for grønnsaker og frukt ble økt jevnlig – men overproduksjonen gjorde at det oppstod stort sprik mellom markedsprisene og jordbruksavtalens normalpris. Avtaleprisene kunne ikke tas ut i markedet. Tilskuddsordninger som ble etablert kunne på ingen måte kompensere for stagnasjon og realnedgang i oppnådde priser.

Hos produsentene som leverte til private grossister gjorde det seg gjeldende en viss misnøye med at det innen Norges Bondelag tilsynelatende var produsenter med samvirketiknytning som ble prioritert med hensyn til tillitsverv. Når 70-75 % av grønnsakprodusentene jo omsatte sine produkter utenom samvirket, så berørte dette en majoritet av produsentene.

Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Bonde- og Småbrukarlags arbeid innen hagebruket var først og fremst på frukt- og bærsektoren. På Vestlandet var det mange frukt- og bærprodusenter som var medlemmer, og Småbrukarlaget hadde et eget Hagebruksutvalg.

NB&SL har ikke vedtektsfestet noe om tilslutning til samvirkeorganisasjonene i landbruket. Dermed var det ingen særlige reaksjoner fra sentralt hold i Småbrukarlaget - da det pågikk en debatt om Sjusjøengruppens arbeid og Norsk Gartnerforbunds virksomhet med produsentsamarbeid og produksjonstilpasning med basis i Sjusjøengruppens utspill.

Da det kom i sving styringsgrupper innen produsentsamarbeidet, så omfattet dette de dominerende vareslagene av grønnsaker. Men etter et par år (1996) ble det dannet styringsgruppe for epler - dermed var frukt- og bærsektoren, og mange medlemmer av Bonde- og Småbrukarlaget, med for fullt i produsentsamarbeidet.

Annet bakgrunnsstoff

Supplement til omtale i Del I

Produksjonsplanlegging på grønnsaksektoren

Da «Sjusjøengruppen» la fram sitt forslag til «produsentorganisering for å bedre stabiliteten med produksjon, marked og priser» - så var produksjons- og markedstilpasning hovedpunktet i det som ble skissert som arbeidsprogram.

Det ble framhevet at som hjelpemiddel i dette arbeidet ville det være aktuelt å opprette en database. Dette var i tråd med det som en arbeidsgruppe innen Norsk Gartnerforbund hadde foreslått – som en effektivisering av det arbeidet som hadde foregått med innsamling av produksjonsplaner og produksjonstilrådinger ut ifra samlede planer for de forskjellige vareslagene.

Det gamle systemet fanget bare delvis opp den totale produksjonen.

Produksjonsplanlegging fra gammelt av

Etter annen verdenskrig - da det ble stor overproduksjon av grønnsaker – startet Gartnerhallen opp med registrering av arealer hos medlemmene. Ut ifra dette ble det gitt tilråding om å tilpasse arealene av de forskjellige grønnsakslagene, etter hva som var forventet av etterspørsel.

Produsentforeningen (Gartnernes og Hagebrukernes Produsentforening) begynte også med å innhente produksjonsoppgaver fra medlemmene - og det kom i gang et opplegg med at oppgavene fra GH og fra Produsentforeningen ble sammenstilt, av Landbrukets Prisentral. Så ble det gitt tilråding ut ifra en mer samlet arealstatistikk, for hele landet.

Men Produsentforeningen hadde vanskeligheter med å få inn oppgaver. Eksempelvis var svarprosenten i 50-60 % i 1963, mens den på samme tid hos Gartnerhallen var 80-90 %. Grunnlaget for tilrådingene var således mangelfullt. Midt på 1960-tallet overtok Landbrukets Prisentral (LPC) innhenting av oppgaver fra produsenter/grossister utenom Gartnerhallen o.a. samvirkeorganisasjoner. Og etter hvert ble svarprosenten på den private siden noe bedre.

Men oppfølging av produksjonsundersøkelsene var det samme. Oppgavene som var samlet inn ble sammenstilt og det ble holdt møte mellom organisasjonene – der det ble gitt tilrådinger.

Anbefalingene ble publisert i Gartneryrket o. a. fagtidsskrifter. Så var det opp til de enkelte produsenter/grossister å tilpasse produksjonen ut ifra det som var tilrådd.

I 1979 erklærte Gartnerhallen at deres produksjonsundersøkelser heretter skulle diskuteres bare på lokalplanet i distriktene og avdelingene innenfor GH. Begrunnelsen for dette var at produsentene har reagert høyst forskjellig på anbefalingene som er gitt. Det ble hevdet at offentliggjøring har ført til spekulasjoner som har hatt uheldige virkninger i markedet. (Det forekom jo at noen produsenter utnyttet tilrådingene til å øke produksjonen, i stedet for å redusere – i den tro at andre ville redusere).

Dermed var det i noen år bare oppgaver innsamlet av LPC som ble offentliggjort, og som det ble gitt offentlige tilrådinger ut ifra. Men fra 1982 ble Gartnerhallens oppgaver igjen tilgjengelig utenom GH-systemet. LPC kunne da sette sammen sine tall fra private grossister og produsenter, med GH sine tall.

Norsk Gartnerforbund tok da initiativ til å holde åpne produsentmøter for å diskutere de totale produksjonsplanene – og tilrådingene ble bredt offentliggjort.

Fra 1983 for veksthusgrønnsaker - og fra 1984 for frilandsgrønnsakene - arrangerte NGF åpne produsentmøter for å drøfte produksjonsplanene.

Men produksjonstilrådingene kunne ikke hindre at produksjonspresset utover i 1980-årene gjorde seg mer og mer gjeldende, innen de fleste grønnsakkulturene.

Krav om mer «sturt» produksjonsplanlegging – forslag om database

Situasjonen ved inngangen til 1990-tallet var at realprisene innen mange av de store grønnsakproduksjonene var halvert i løpet av siste 10-året. Dette førte naturligvis til mer og mer debatt innen produsentmiljøene om tiltak for å snu utviklingen – særlig om tiltak for å tilpasse produksjonen bedre. Bedre produksjonsplanlegging, bedre tilpasning til markedet – ble mer og mer ansett som nøkkelen til å snu utviklingen med fallende realpriser.

Etter hvert ble det mange som etterlyste mer samarbeid mellom produsenter og engrosledd, for å tilpasse produksjonen. Det ble hevdet at mer samarbeid/samkjøring mellom produksjon og omsetning omtrent var «eneste veien å gå» for å få bedre markedstilpasning. For mange virket det som mer og mer usannsynlig at produsentene alene kunne få satt i verk noen mer effektiv produksjonsplanlegging.

Høsten 1990 nedsatte Norsk Gartnerforbund en arbeidsgruppe som skulle utrede forbedringer av opplegget for produksjonsplanlegging og produksjonstilråding på grønnsaksektoren.

Formann i Bamas produsentorganisasjon (BamaGrønt) - Helge Todnem, hadde vært veldig aktiv i debatten om bedre produksjonstilpasning, og hadde bl.a. overfor Norsk Gartnerforbund ment at det måtte arbeides for en felles registrering av planlagt produksjon i en database. Han ble med i arbeidsgruppen – sammen med Vidar Jørgensen.

Fra Landbrukets Prisentral deltok konsulent Are Meinich Bache. Johannes Dyste, formann i Produsentforeningen Norge, var også med på møter i gruppen.

Gruppen var da samstemt om at det mest aktuelle tiltaket ville være å etablere en sentral database for produksjonsplanlegging og markedstilpasning. Etersom Landbruket Prisentral var den instansen som utførte det eksisterende arbeidet med samlede produksjons- og markedsoversikter – ble det lagt opp til at LPC skulle drive databasen.

LPC laget et oppsett for hvilke eksakte data som skulle innrapporteres til basen, og NGF-utvalget skisserte at det skulle kunne settes i gang et prøveopplegg høsten 1991, med registreringer for veksthusgrønnsakene.

Økonomi angående databasen ble også diskutert. LPC opplyste at et prøveopplegg kunne settes i gang innenfor Prisentralens nåværende budsjett, men at det for senere drift ville bli behov for ekstra finansiering.

Det ble NGFs Markedsutvalg, som arbeidet fra høsten 1991, som arbeidet videre med å få realisert en database. Det viste seg at disse planene, slik de opprinnelig var, ikke lot seg realisere. Men da Grøntprodusentenes samarbeidsråd ble stiftet i 1998, kom det etter hvert i gang en GPS-database med

registrering av oppnådde priser og omsatte varemengder. Dette var tall fra Statens landbruksforvaltning, som Landbrukets Priscentral ble en del av fra år 2000.

*

Sett i ettertid ville nok forslaget om database og den samordningen på engrosleddnivå en her hadde sett for seg – antagelig vært i strid med konkurranselovgivningen. (Konf den nye konkurranseloven fra 2004). All form for samordning måtte ha foregått på produsentnivå.

Opplegget med produsentmøter, der Landbruket Priscentral sine innsamlede produksjonsoppgaver ble lagt fram for diskusjon og tilrådinger, ble opprettholdt fram til 1999. Etter at LPC fra år 2000 ble en del av Statens landbruksforvaltning, ble denne arbeidsoppgaven ble ikke lenger prioritert.

Finansieringen av produsentsamarbeidet

Som nevnt i del I var det Norsk Gartnerforbund som med organisasjonens ordinære inntekter finansierte Markedsutvalget/Produsentutvalget sin virksomhet, som startet i 1991.

Etter hvert kom det i gang finansiering med 2 promille-trekk hos engrosleddet, men det tok tid å få dette på plass. For året 1995 utgjorde f eks dette trekket bare ca 50 % av kostnadene.

Det ble da trukket 2 promille hos Norgesfrukt, Brdr Raastad og Bama, og hos en del av Produsentforeningen av 1909 sine produsentlag. Noen enkeltprodusenter betalte også inn, herunder noen få med leveranse til Gartnerhallen.

NKL (Coop) var på dette tidspunktet behjelpelig med å sende ut bankgiroblanketter, slik at Nordgrøntprodusentene selv kunne foreta innbetalinger. Men det var ganske begrenset hva som kom av innbetalinger.

NGFs hovedstyre la i januar 1995 til grunn at arbeidet måtte bli selvfinansiert i løpet av 1995, men dette tok adskillig lengre tid.

Støtte fra Omsetningsrådet til konsulentvirksomhet

Bruken av omsetningsavgiften på hagebrukssektoren hadde - helt siden avgiften ble innført etter andre verdenskrig - omfattet «faglige tiltak», herunder støtte til rådgivning (konsulentvirksomhet) med innvirkning på markedsforholdene i bred forstand.

Midlene ble først og fremst brukt til opplysnings-/reklametiltak gjennom Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker – men faglige tiltak utgjorde en ikke ubetydelig andel.

Det var først og fremst støtte til markedsregulator (Gartnerhallen) sin konsulentvirksomhet pengene ble brukt til, men etter hvert ble det også gitt støtte til konsulenter ansatt i Norsk Gartnerforbund. NGF fikk ved inngangen til 1990-årene støtte til to konsulenter. Men det var Gartnerhallens konsulenter som fikk det aller meste av «kaka».

Da NGFs arbeid med markedsspørsmål fikk form av produsentsamarbeid med styringsgrupper for ulike grønnsakproduksjoner, så var det åpenbart at denne virksomheten i stor grad kunne defineres som arbeid innenfor formålet for bruk av omsetnings-avgiften.

Det ble dermed – fra 1994 - diskutert innen NGF og Produsentutvalget å søke støtte fra Omsetningsrådet; av midlene fra omsetningsavgiften (fra 1982 over jordbruksavtalen) til faglige tiltak.

*

Bruk av omsetningsavgiften (kollektiv dekning av omsetningsavgift over jordbruksavtalen) for grøntsektoren pr 1994:

- Opplysningsvirksomhet 11,7 mill kr (77 %) (Opplysningskontoret for frukt og grønnsaker)
- Faglige tiltak (herunder tilskudd til konsulenter) 3,2 mill kr (21 %)
- Prisnoteringer og leveringsoppgaver (LPC/Økern) 0,4 mill kr (2 %)

(Fra 1970-tallet var det kommet egne bevilgninger over jordbruksavtalen til reguleringsanlegg og regulering med billigsalg/fabrikklevering/eksport, mv)

I «kjølvannet av» at en arbeidsgruppe under Næringslovutvalget - høsten 1993 - hadde lagt fram forslag til reform av markedsreguleringen innen jordbruket, og herunder at markedsreguleringen på grøntsektoren burde opphøre - så ble det et politisk søkelys på at landbrukssamvirket som markedsregulator kunne ha konkurransemessige fordeler av dette.

Ved jordbruksforhandlingene i 1995 ble det så vedtatt at det skulle legges opp til «konkurransemessig likhet mellom landbrukssamvirket og andre markedsaktører».

Det ble nedsatt en arbeidsgruppe for å vurdere dette nærmere. Her mente representanter fra Administrasjonsdepartementet og Finansdepartementet at Gartnerhallens konsulenttjeneste – som jo hadde finansiering fra jordbruksavtalens post for omsetningsavgift på grøntsektoren – kunne vurderes som konkurransevridende.

Også representantene fra Landbruksdepartementet vurderte det som viktig at konsulenttjenesten på grøntsektoren ikke måtte virke konkurransevridende mellom ulike omsetningsledd.

I forlengelse av dette - så understreket flertallet i Stortingets næringskomite, under behandlingen av jordbruksoppgjøret 1996, at midlene til konsulenttjeneste skulle omdisponeres til mest mulig nytte for hele grøntsektoren.

Her spilte nok også den langvarige lobbyvirksomheten fra de private grossistenes side en rolle. Fra gammelt av hadde jo de privates organisasjoner – og enkeltfirmaer – hevdet at samvirket hadde store konkurransefordeler gjennom markedsreguleringen, og herunder støtte til konsulenter.

*

I april 1996 søkte Norsk Gartnerforbund om støtte fra Omsetningsrådet med 600.000 kr, til virksomheten med produsentsamarbeidet. Dette beløpet var i størrelsesorden det som NGF hadde måttet egenfinansiere siste året.

Søknaden ble sendt med bakgrunn i at virksomheten med produsentsamarbeid for bedre markedstilpassning så åpenbart lå innenfor bruken av omsetningsavgiften på hagebrukssektoren - og at det var satt politisk søkelys på bruken av midlene til konsulenter i Gartnerhallen. Det «lå i kortene» foran jordbruksoppgjøret i 1996 at det ville bli reist politisk krav om mer «nøytral» bruk av omsetningsavgifts-midlene.

Et argument for støtte av omsetningsavgiftsmidler var også at markedsreguleringen på grøntsektoren var blitt sterkt redusert ved jordbruksoppgjøret i 1995.

Men søknaden fra april om et grunntilskudd fikk avslag, da den ble behandlet 6. juni 1996.

Omsetningsrådet vurderte likevel at effekten av arbeidet var positiv. Og rådet vedtok å utrede «behovet og mulighetene for støtte til dette arbeidet, bl.a. hvordan retningslinjene evt må tilpasses.» Dette var helt i tråd med det som ble politisk uttalt da Stortingets næringskomite behandlet jordbruksoppgjøret 1996.

Fra Innst S nr 287 (1995-1996) om jordbruksoppgjøret – næringskomiteens innstilling:

«Flertallet* viser til at frukt- og grøntsektoren er annerledes enn for de fleste andre jordbruksprodukter ved at samvirkebedriften (Gartnerhallen) ikke har en dominerende markedsandel. I denne sektoren finnes et antall private aktører som i praksis er likeverdige aktører i forhold til samvirkebedriften.

- Flertallet ber på denne bakgrunn om at midler til konsulenttjenesten for grøntsektoren omdisponeres slik at midlene gis en best mulig utnyttelse for hele grøntsektoren.

- Flertallet ber derfor om at Regjeringen gir Omsetningsrådet i oppdrag å utarbeide et nytt regelverk i samarbeid med aktørene på grøntsektoren.»

Fra St prop nr 72 (1995-1996) om jordbruksoppgjøret 1996: (juni 1996)

«Omsetningsrådets sekretariat får i oppdrag å utrede dagens ordning med en konsulenttjeneste knyttet til markedsregulator, der en mer nøytral organisering vurderes. Det forutsettes videre at støtteren på tilskuddet til denne tjenesten vurderes i forhold til mulige konkurransevridende effekter.»

Hovedgrunnen til Omsetningsrådets avslag i juni 1996 var at det ble søkt for sent til å kunne komme med i disponeringen av «kollektiv dekning av omsetningsavgift» for 1996. Men Omsetningsrådet vedtok at NGF for året 1997 ville få økt tilskudd til konsulenter, gjennom at tilskuddet til Gartnerhallens konsulenter blir redusert.

Men en grunn til at det ble avslag, kan også tenkes å være at Gartnerhallen i uttalelse om søknaden til Omsetningsrådet, mente at NGFs arbeid falt utenfor regelverket for omsetningsavgiften.

Omlegging av støtten til konsulentvirksomhet

Etter jordbruksoppgjøret 1996 startet Omsetningsrådet, i tråd med vedtakene i stortinget, en full utredning om konsulenttjenesten på grøntsektoren og støtte fra Omsetningsavgiftens midler.

Ut ifra det politiske vedtaket - måtte det lages nytt regelverk for bruk av midlene fra jordbruksavtalens post for kollektiv omsetningsavgift, dvs for de midlene som tidligere ble brukt til å finansiere konsulentstillinger.

Sekretariatet i Omsetningsrådet gjennomførte møter med Gartnerhallen, Norsk Gartnerforbund, NKL/Nordgrønt og Frukt og Grønnsakgrossistenes Forbund.

Etter hvert ble det vedtatt nye regler, som fikk betegnelsen «Retningslinjer for tilskot til produsentretta rådgjeving i grøntsektoren». Disse ble vedtatt 5. juni 1997 og gjeldende fra og med budsjettåret 1998. Det skulle nå ikke lenger gis tilskudd til konsulentstillinger, men til konkrete rådgivningstiltak.

*

Som nevnt var Norsk Gartnerforbunds arbeid med produsentsamarbeid for bedre markedstilpasning på dette tidspunktet i stor grad finansiert innenfor den ordinære driften av organisasjonen.

Ordningen med 2 promille-trekk i oppgjør til produsent, var bare delvis «oppe å gå». Av utgifter til produsentsamarbeidet i 1995 var 38 % finansiert av andre midler enn 2 promille-trekk og tilskudd til konsulentstilling.

Så etter jordbruksoppgjøret 1996 søkte NGF på nytt om støtte, nå om et grunntilskudd på 900.000 samt tilskudd til konsulenter. Det var fortsatt de gamle reglene for støtte til konsulentstillinger i Gartnerhallen og i NGF som var gjeldende.

Omsetningsrådets sekretariat innstilte på avslag angående grunntilskudd, fordi «slik støtte kan ikke gjevast verken i eksisterande retningslinjer for konsulenttjenesta, interne retningslinjer for faglige tiltak, eller i vedtaket om framtidig rådgivingstjeneste».

Ved endelig behandling i Omsetningsrådet ble Norsk Gartnerforbund likevel tildelt et grunntilskudd på kr 200.000 for 1997 - til videreutvikling av produsentsamarbeidet. Det var også én stemme i Omsetningsrådets møte for å gi støtte med 900.000 kr.

*

Da NGF høsten 1997 på nytt søkte om midler fra Omsetningsrådet, var det de nye reglene for tilskudd til produsentrettet rådgiving i grøntsektoren, som var gjeldende ved søknadsbehandlingen.

De nye reglene var innrettet slik at det skulle gis støtte til «rådgivningsaktiviteter» og ikke til konsulentstillinger. Og rådgivningen skulle være fullt tilgjengelig for alle interesserte.

Formålet med ny ordning var definert til å være tiltak for

Sakset fra uttalelse fra Gartnerhallen til Omsetningsrådet ang søknad fra NGF om støtte til arbeidet med produsentsamarbeid, datert 13. mai 1996:

«Erfaringene vi har med kulturklubbene og styringsgruppene er så langt litt variable. For tomater og agurker synes vi denne organiseringen har vært positiv.

For frilandsvarene er vi mer usikker på betydningen. Vi tror det kan virke positivt i forhold til faglig dyktiggjøring. Vi er mer skeptiske når det gjelder det markedsmessige engasjementet.

Vår vurdering er at saken ligger utenfor de rammer som Omsetningsloven gir for bruk av tilskuddsmidler og regler for markedsregulering på den grønne sektor.»

«å bedre produktkvaliteten og til produsentretta informasjon om markedsforholda, tilrådingar om leveransar m.m. med sikte på å tilpassa produksjonen til marknaden.

De nye retningslinjene var ganske «skreddersydd» for å gi støtte til NGFs arbeid med produksjons- og markedstilpasning.

Det skulle gis støtte til tre forskjellige former for tiltak;

- Kvalitetsarbeid
- Markedsinformasjon, herunder innsamling og bearbeidelse av volumtall og priser, utarbeidelse av prognoser og tilrådingar om produksjonsvolum
- Støtte til motivasjonstiltak overfor butikkpersonale

Foruten søknaden fra NGF, og søknad fra Gartnerhallen, kom det inn søknader fra grossister som NKL og Bama, samt fra flere av landbrukets forsøksringer. Søknadsbeløpet var langt større enn det som var til rådighet av midler fra omsetningsavgiften, men alle fikk tildelt noe midler.

NGF søkte om en støtte på i alt 1,42 millioner kroner, basert på planer for videreutvikling av virksomheten i 1998, og ble tildelt 600.000 kr.

Ved behandling av søknaden stilte Omsetningsrådet en del spørsmål om den formelle organiseringen av produsentsamarbeidet. Det ble etterlyst nærmere vedtekter for organiseringen, bl.a. en klargjøring av Produsentutvalgets plass i NGFs organisasjon.

Omsetningsrådet stilte også krav om at senere søknader måtte baseres på et mer detaljert og «aktivitetsbasert budsjett».

*

Merknaden fra flertallet i Stortingets næringskomite, under behandlingen av jordbruksoppgjøret 1996 – ble det som må kalles et «landbrukspolitisk gjennomslag» og anerkjennelse for NGF sitt arbeid med produksjons- og markedstilpasning.

Flertallet bestod av Arbeiderpartiet, Høyre og Fremskrittspartiet.

Det nye regelverket for støtte fra omsetningsavgiften til rådgivningstiltak - var et konkret resultat av denne anerkjennelsen – som et par-tre år senere skulle vise seg veldig viktig da Gartnerhallen endret organisasjonsform og ikke kunne fortsette i rollen markedsregulator.

Grøntprodusentenes samarbeidsråd, som arbeidet da var organisert under, fikk som kjent tildelt administreringen av markedsreguleringen på grøntsektoren fra august 2000.

*

Da NGF søkte om tilskudd for 1999, ble organiseringen av virksomheten mer klargjort i tråd med det som Omsetningsrådet hadde anført ved behandlingen av søknaden for 1998.

Budsjettet ble satt opp på en ny måte - der aktivitetene var inndelt i henholdsvis produksjonsplanlegging – løpende markedstilpasning – produktkvalitet – og videreutvikling av produsentsamarbeidet. Det ble søkt om en støtte på 1,5 millioner kroner, ut ifra vurdering av totale kostnader og forventet inntekt fra 2 promille-avgift.

Omsetningsrådet godkjente arbeidet med produksjonsplanlegging og løpende markedstilpasning som tilskuddsberettiget. Arbeid med kvalitet og videreutvikling av produsentsamarbeidet ble ikke prioritert for støtte, eller vurdert å falle utenfor regelverket, som organisasjonsarbeid. Det ble bevilget en støtte på 600.000 kr for 1999, som for 1998.

Det etableres et fast, årlig beløp i støtte til Grøntprodusentens samarbeidsråd

Etter at Grøntprodusentenes samarbeidsråd (GPS) var stiftet i desember 1998 – så var det GPS som organisasjon som høsten 1999 søkte Omsetningsrådet om støtte for år 2000.

Det ble nå søkt om et beløp på 600.000 for arbeidet med grønnsaker, og et beløp 300.000 kroner til produsentrettet rådgivning for poteter – fordi Omsetningsrådet hadde overtatt arbeidsoppgaver som hadde

Sakset fra LPC sin vurdering av NGFs søknad om støtte til produsent-samarbeid i 1997, etter nytt regelverk:

«Arbeidet som Olav Syversen utfører er meget bra. LPC har valgt å bruke NGFs data i prognosearbeid på veksthussektoren.»

«Arbeidet med frilandsgrønnsaker er mye vanskeligere enn for veksthusprodukter. .. Om det medfører vesentlige forbedringer overfor produsenter eller i kvalitet er en mer skeptisk til.»

vært knyttet til Markedsordningen for poteter, herunder fordeling av midler som kunne brukes til produsentrettet rådgivning for poteter.

Omsetningsrådet innvilget 600.000 kr til arbeidet med grønnsaker og 90.000 kr til arbeidet med poteter. Det ble ikke gitt støtte til arbeid med avlingsprognoser (graveprøver) for potet, heller ikke til tidsbruk i telefonmøter og «Økernmøter.» GPS klaget på dette vedtaket til Landbruksdepartementet, men fikk ikke gjennomslag.

For 2001 søkte GPS om 900.000 kroner til arbeidet på grønnsaksektoren, og 160.000 kr for potetsektoren. Nå hadde Statens landbruksforvaltning (SFL) overtatt sekretariatsoppgaver for Omsetningsrådet, slik at søknaden ble stilet til SFL.

Det ble innvilget 900.000 til arbeidet med grønnsaker, og 100.000 kr til virksomheten for poteter. Til arbeidet på grønnsaksektoren ble søknaden således fullt ut imøtekommet. Innstillingen fra sekretariatet var på 700.000 kr, men etter forslag fra Ole Festad Lund i Omsetningsrådets bevilgningsmøte, var Omsetningsrådet enstemmig om å innfri søknaden fullt ut. Ole Festad Lund møtte i Omsetningsrådet som representant for Norske Potetindustrier.

For 2002 ble GPS tildelt 600.000 kr til produsentsamarbeidet innen grønnsaker, og 110.000 kr for arbeidet med poteter. Siden falt de spesielle bevilgningene til produsentrettet rådgivning for poteter bort – mens det ble «innarbeidet» en årlig støtte til GPS på 600.000 kr.

GPS var nå etablert som en landbrukspolitisk aktør. Arbeidet gjennom styringsgrupper på tvers av grossistledd med produksjons- og markedstilpasning, var akseptert som et viktig landbrukspolitisk tiltak. Og ansvaret for å administrere markedsreguleringen befestet selvsagt denne posisjonen.

Finansiering fra Norsk Gartnerforbund og med «2-promille-trekk»

Det tok sin tid å få egenfinansiering av produsentsamarbeidet til å fungere – med at alle produsentgrupperinger innbetalte 2-promille-avgiften fullt ut.

BamaGrønt hadde alt i desember 1993 gjort vedtak om å innføre føre 2-promilletrekket, og dette ble fra da av gjennomført. I 1995 utgjorde innbetalingene fra BamaGrønt godt over 50 % av det som kom inn av avgiftstrekk. Innbetalingene i alt kom da opp i 680.000 kroner.

Men både i 1995 og 1996 måtte NGF finansiere produsentsamarbeidet med henholdsvis 525.000 og 605.000 kroner av NGFs egne, ordinære inntekter. Også i årene før hadde NGF brukt en god del egne midler på virksomheten.

Det som pr 1996-1997 gjorde at produsentsamarbeidet kunne fortsette - var støtten fra Omsetningsrådet, fra og med 1997.

Avgiftsinnbetalingen (2-promilletrekket) steg til 950.000 kr i 1996 – og økte gradvis de neste årene. Men helt fram til 2001/2002 var det ingen 100 % oppslutning om finansieringen – særlig var det manglende innbetalinger fra Nordgrønt-produsentene.

Fra og med 2002 ble det imidlertid etablert et fast trekkssystem hos Coop/Nordgrønt – og inntekten fra avgifter kom opp i 2,1 millioner kroner. Sammen med at Omsetningsrådet fortsatte med å gi årlig støtte på 600.000 kr, så viste GPS sitt regnskap dette året et lite overskudd. I 2003 økte avgiftsinnbetalingen ytterligere, til 2,5 millioner kroner. GPS sin økonomi var dermed godt i balanse, fra da av.

Sakset fra referat fra møte i GPS, 22. august 2001:

«GPS drøftet også innbetaling av 2 promille-avgiften fra de forskjellige produsent-grupperingene. Dette fungerer nå tilfredsstillende for alle, unntatt innenfor Nordgrøntsystemet. Her er dessverre innbetalingene alt for lave i forhold til markedsandelen.

Vedtak: GPS henstiller til Nordgrønt-produsentene om at deres innbetaling av 2 promille til GPS må bringes i orden i løpet av inneværende år. Hvis dette ikke skjer må det få konsekvenser for Nordgrønt-produsentenes deltagelse i styringsgrupper og produsentsamarbeidet som sådan.»

Mer om «Bratberg II» - NOU 1983: 55; Omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær

Som nevnt i del I – så resulterte denne offentlige utredningen om omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær ikke i noen nye offentlige tiltak på området.

Utvalgets mandat var å fremme forslag om tiltak for å sikre tilstrekkelige forsyninger av grønnsaker, frukt og bær. Tiltakene skulle ta sikte på å sikre produsentene stabilitet og sikkerhet inntektsmessig og avsetningsmessig – og sikre forbrukerne jevn og sikker forsyning av produkter med god kvalitet.

Det skulle særlig legges vekt på ordninger for å sikre og tilpasse produksjonsvolumet – gjennomføre en sikker markedsregulering – se på forbrukersubsidier/kompensasjon for merverdiavgift, og å begrense mulighetene for unndragelse av skatt og merverdiavgift.

Utvalget var sammensatt stort sett med de samme personer/organisasjoner som utgjorde «Bratberg I» - som la fram forslag angående potetproduksjon og potetomsetning i 1978.

Denne utredningen dannet grunnlaget for at «Markedsordningen for poteter» ble innført i 1981.

«Bratberg II» var delt i sine

konklusjoner. Flertallet gikk inn for at det etableres en markedsordning for

grønnsaker, frukt og bær – i likhet med det som var etablert på potetsektoren.

I første omgang med de største produksjonene, der det har vært mest problemer med markedstilpasningen. Men det ble anført at ordningen måtte kunne utvides med også andre produkter, om det viser seg behov.

De viktigste elementene i ordningen ble skissert slik:

- *Arealregistrering hos produsentene* av de mest sentrale produktene på grøntsektoren, hos Omsetningsrådet eller den det bemyndiger. Dette foreslås som en frivillig ordning, men med mål om at 70-80 prosent av førstehåndsomsetningen blir registrert på denne måten. Tilskuddsordninger på sektoren bør kunne knyttes opp til arealregistreringen, som et grunntilskudd for grøntproduksjon, som kan differensieres etter kvalitetskriterier.
- *Mer effektiv markedsregulering* – gjennom en landsomfattende markedsorganisering - med forpliktende samarbeid mellom markedsreguleringsaktører og myndigheter. Innen jordbrukspolitikken er det nedfelt (Stortingsmelding nr 26, 1980-81, om markedspolitikken for jordbruksvarene) at markedsregulering skal være en integrert del av landbrukspolitikken – og utøves at ett landsomfattende organ gjennom landbrukssamvirket. Ut ifra dette ville det være klart at landbrukssamvirket gjennom Gartnerhallen skulle stå for gjennomføringen av markedsreguleringen på grøntsektoren.
- *Prisordning*. Systemet som var blitt innført for poteter burde etableres også for grønnsaker, frukt og bær. Gartnerhallen har som markedsregulator ansvaret for å ta ut jordbruksavtalens avtalepriser i markedet, og må som følge av dette også få ansvar for å fastsette ukentlige priser. Og prisene må settes slik at de som et veid gjennomsnitt for året ikke overstiger jordbruksavtalens gjennomsnittspris.

Sammensetning av Landbruksdepartementets utvalg for å vurdere omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær:

- Fylkeslandbrukssjef Tor M. Bratberg, Hamar, formann
- Bonde Ole Gramstad, Gran
- Bonde Søren Høibø, Bø i Telemark
- Overassistent Rakel Klæboe, Etne/Småbruker Oddrun Pettersen, Stange
- Førstekonsulent Arnulf Leirpoll, Oslo – avløst i 1980 av førstekonsulent Steinar Hauge
- Organisasjonssjef i Gartnerhallen, Martin Nodenes, Bærum
- Administrerende direktør Leif Frode Onarheim, Asker
- Sekretær Evy Buverud, Skedsmo – avløst i 1979 av sekretær Stein Reegård
- Administrerende direktør Leif U. Ruud, Oslo
- Dosent Per Ove Røkholt, Ås
- Disponent i NKL, Tor Teian, Oslo
- Bonde Anne Vik, Kvæfjord

Flertallet (hovedfraksjonen) bestod av Bratberg, Hvamstad, Pettersen, Nodenes, Vik og Røkholt.

Medlemmene Høibø, Teian, Onarheim og Ruud avga en egen innstilling. Diise slo fast at det omsetningssystemet en har i dag gir en tilfredsstillende sikkerhet for forsyning av grønnsaker, frukt og bær. Produksjonstilpasning og markedsregulering kan gjennomføres uten endringer i dagens omsetningssystem.

Denne fraksjonen gikk inn for at det opprettes et markedsråd for gjensidig utveksling av priser og produksjonsdata. I dette markedsrådet skulle samtlige berørte parter være representert. Produsentene skulle på frivillig basis registrere seg hos rådet, gjennom godkjente grossister, og innrapportere planlagt areal/planlagt produksjon. Det skulle lages produksjonsprognoser – som offentliggjøres og drøftes med sikte på justeringer i forhold til markedsbehovet.

Markedsrådet skulle også sørge for en fast innmeldingsordning for aktuell produksjon gjennom hele sesongen. Rådet ville dermed kunne ha meget god løpende oversikt over markedet – og så langt praktisk mulig kunne styre tilbud og etterspørsel.

En oppgave skulle også være å bestemme markedsreguleringstiltak – og påse at samtlige deltakere, Gartnerhallen og godkjente grossister forplikter seg til å løse situasjonen best mulig.

Disse medlemmene gikk også inn for at det opprettes et «Frukt og grønnsakråd» - for å få til en samlet og koordinert innsats med forbrukeropplysning. Det nåværende Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) og Frukt – og grønnsakbransjens opplysningskontor (FOGO) skulle gå sammen med representanter for ernæringsekspertise for å danne dette nye organet for forbrukerkontakt.

I tillegg til uttalelsen fra Høibø, Teian, Onarheim og Ruud, hadde medlemmene Steinar Hauge og Stein Reegård (representanter fra henholdsvis Forbruker- og administrasjons-departementet og fra LO) en særuttalelse.

Denne gikk ut på at dagens markedsordning har fungert rimelig bra, ut ifra et forbruker-, pris- og konkurransesynspunkt. Men fra et forbrukersynspunkt ville det likevel være fordelaktig med en friere import av grønnsaker.

*

Flertallet i dette utvalget gikk altså inn for at landbrukssamvirket v/Gartnerhallen skulle bli klart styrket. Forslaget kunne tolkes slik at ordningen med arealregistrering av 70-80 % av produksjonen og Gartnerhallen som enerådende markedsregulator – i noen situasjoner ville gi GH «styringsrett» over 70-80 % av produksjonen.

Også forslaget om prisordning, med GH som «prissetter», og ny ordning med at oppnådd gjennomsnittspris for året ikke skulle overstige jordbruksavtalens normalpris, var å bryte klart med tidligere prissystem. Gartnerhallen ville også med dette klart styrke sin posisjon.

Kilder til både del I og del II:

Som kildemateriale er brukt NGF og GPS sine arkiver.

Videre har Gartnerhallen (v/Clas Huseby/Per Olav Skutle/Arve Gladheim) og Produsentforeningen (v/Sveinung Bjerkem/Ragnar Swift) stilt arkivmateriale til disposisjon.

Videre er brukt stoff fra aviser/tidsskrifter som Nationen, Dagens Næringsliv, Bondebladet og Gartneryrket – og publikasjoner fra storting/regjering; innstillinger fra stortingets komiteer, stortingsproposisjoner, mv.

Samtaler med:

Johannes Dyste, Ole Festad Lund, Magne Haga, Arvid Laksesvela, Clas Huseby, Arne Gillund, Bjarne Kjøs, Dagfinn Sørheim, Tor Solberg, Lars Alhaug, Lasse Erdal, Jens Strøm – har også vært et verdifullt grunnlag.

Dessuten kan nevnes publikasjoner som:

- «100 år med Produsentforeningen» - ved Arne Vik og Torvald Vaage – jubileumsskrift 2009
- «Kort tilbakeblikk på organisering og organisasjonsarbeid på de grønne sektor» av Haakon Edv. Rundhovde, 1991
- NOU 1983:55 Omsetningssystemet for grønnsaker, frukt og bær
- Sverre Lie, Landbruksforlaget 1980: «Omsetningsrådet gjennom 50 år»
- Svein Sandberg og Tor Teian, Snøfugl forlag 1999: «Den grønne verden»

FORSLAG TIL PRODUSENTORGANISERING FOR Å BEDRE STABILITETEN MED PRODUKSJON, MARKED OG PRISER

1. Innledning

Grønnsakproduksjonen har de siste åra hatt synkende lønnsomhet. I enkelte produksjoner er økonomien nå sågar under lønnsomhetsgrensa. Dette kan ikke fortsette! Det må finnes måter å samarbeide på, slik at både produsenter og omsettere får igjen en riktig pris for arbeid og omkostninger som blir lagt ned i ulike produksjoner.

Dette var i korthet utgangspunktet for et møte på Sjusjøen den 18.-20. januar 1991 som ble arrangert av Hedmark og Jeløy forsøksring. Ca 60 produsenter deltok. Utenom Hedmark og Jeløy, deltok også produsenter fra GAFA (Vestfold), Toten, Lier og Trøndelag. I tillegg deltok representanter fra noen av grossistene.

På grunnlag av diskusjonen om ovennevnte tema, nedsatte møtet et utvalg for å arbeide videre med spørsmålet. Utvalget fikk følgende sammensetning:

- Hans T. Fosaas, Vestfold (produsent, NKL)
- Bjarne Kjøs, Hedmark (produsent, GH)
- Johs. Dyste, Toten (produsent Bama)
- Arne Gillund, ringleder, Hedmark forsøksring

Møtet ga følgende uttalelse om det videre arbeid:

«Det nedsettes et utvalg for å vurdere, og å gi innspill til et framtidig samarbeid mellom produsenter og grossister/omsetningsledd. Utvalget er å betrakte som et «interimsutvalg». Det får i oppgave å utrede mandatet for det videre arbeid, og å vurdere måter å oppnevne et endelig utvalg, bestående av representanter fra ulike produsentlag.

Møtet konkretiserer noen av de spørsmål det skal arbeides med:

Koordinering av produksjonsplanlegging grossistene imellom. Felles markedsføring, eksport, mv., herunder muligheten av en felles logo for de grossister som måtte være med i samarbeidet»

2. Kort beskrivelse av dagens situasjon

Landbrukets rammevilkår er under endring. Samtidig opplever vi overproduksjon av stadig flere jordbruksprodukter. På den grønne sektor har produksjonspress og overproduksjon økt særlig mye de siste år. Svært mange i omsetningen av grøntvarer har også ført til et uoversiktlig marked med en dårlig tilpasset produksjon og svært lave priser som resultat. Vi opplever sågar at for enkelte produkter er prisene presset under det nivå som de kan selges for på EF-markedet.

På detaljstilleddet i omsetningen har det de siste årene blitt en stadig økt konsentrasjon, dvs få og store innkjøpsenheter med tilsvarende markedsrett. Dette har ført til pressede priser og synkende kvalitet!

Til tross for ernæringsmeldingens målsetting om økt forbruk av grønnsaker, opplever vi at forbruket stagnerer/redueres, mens substituttprodukter som snacks og sjokolade o.l. har et økende salg.

Norsk landbrukspolitik er også i endring, både som følge av internasjonalisering (EØS, GATT) og endrede innenlandske forhold. Grøntnæringa må etter hvert innstille seg på et mer liberalt importvern, som vil gi oss økt konkurranse fra utenlandsk produksjon og mulig tap av markedsandeler.

For å motvirke de negative elementene i dette kreves ei samlet grøntnæring, hvor det samarbeides om produksjonsplanlegging og regulering av markedet. Intensivt kvalitetsarbeid, med f eks bruk av en egen kvalitetslogo – produktutvikling og bedret kunnskap om eventuelle eksportmarked. (Både for eksportproduksjon og reguleringseksport).

Det er i dag mange ulike produsentorganisasjoner innen den grønnes sektor. Konsekvensene av dette er at produsentene bruker betydelige ressurser for å holde liv i disse. Dette er økonomisk lite effektivt! Organisasjonene arbeider delvis parallelt, og delvis motarbeider de hverandre. Dette er derfor også politisk/næringspolitisk lite effektivt.

Det er vår oppfatning at skal næringa stå best mulig rustet til å møte framtida, er en effektiv bruk av ressursene på alle plan nødvendig. Dette forutsetter et bredt og forpliktende samarbeid både produsentene og engrosleddene imellom!

3. Forslag til organisering av en landsomfattende produsentorganisasjon

«GRØNTNÆRINGENS PRODUSENTFORENING» - Er en produsentstyrt organisasjon, med sekretariat i Oslo, i nær tilknytning til Økern sentralt i forhold til omsetningen av grønt.

Formål:

Å arbeide for en produksjonsplanlegging som er best mulig i samsvar med markedets behov, samt å arbeide for en styrket kvalitet og en sterkere markedsføring av de grønne varene. For å oppnå denne målsettingen forutsettes det at det skal samarbeides med produsenter, grossister, myndigheter og landbrukets organisasjoner, samt andre det er naturlig å samarbeide med

Medlemskap:

Alle grøntprodusenter som er medlem av et produsentlag med leveringsavtale av hele sin produksjon til en engrosbedrift for poteter, grønnsaker, frukt/bær er medlemmer av organisasjonen.

Vi tenker oss følgende oppbygning av organisasjonen:

1. Hovedkontor: Styringsgruppe og sekretariat
2. Ring: BAMA-ring – GH-ring – NF-ring – NKL-ring – Uavhengig ring
3. Produsentlag:
4. Enkeltmedlem:

Styringsgruppa: Denne er sammensatt av en valgt representant fra hver produsentring/grossistering. Formannen velges internt i gruppa. Styringsgruppa leder det daglige arbeid gjennom et sekretariat bestående av 12 personer

Produsentring/grossistring: Grossisteringene/produsentringene er en sammenslutning av minst 3 produsentlag under en engrosbedrift, med en samlet årsomsetning av norske varer på minst 24 millioner kroner. Det forutsettes at det etableres en uavhengig produsentring som samlering for produsentlag som er tilsluttet engrosbedrifter som ikke tilfredsstiller kravet til «egen produsentring». (Denne uavhengige produsentringen kan f eks være Produsentforeningen av 1909).

Arbeidsprogram:

A. *Produksjonstilpasning:* Organisasjonen skal arbeide for å koordinere medlemmenes produksjon og avstemme denne imot et nærmere definert produksjonsbehov. Produksjonsbehovet defineres i samarbeid med engrosbedriftene. Ved «overtegning» reduseres produksjonsvolumet i forhold til engrosbedriftenes andel i markedet. Kriterier for dette vil være: Innmeldt behov – omsatt mengde forrige år – andre relevante forhold.

B. *Markedstilpasning – eksport*

Organisasjonen skal arbeide for en best mulig markedstilpasning. Dette kan gjøres ved å søke muligheter for anvendelse (eksport, fabrikklevering, m.m.) av eventuell overproduksjon som følge av naturlige avlingssvingninger eller uventede forandringer i markedet. Slike tiltak skal ha en solidarisk profil!. Som et ledd i markedstilpasningen skal organisasjonen også arbeide for at engrosomsetningen skal skje imellom de samarbeidende engrosbedrifter, til nærmere bestemt avanse. Dette for å hindre spotmarkedet i å være dumpingsplass.

Som hjelpemiddel i arbeidet under pkt A og B vil det være aktuelt med opprettelse av en database. Engrosbedriftene knytter seg til basen, og kan til enhver tid få oppdaterte oppgaver over forventet produksjon/tilførsel/markedsbehov og markedsopplysningene ellers. Tilgangen til opplysninger gjelder selvsagt bare for det totale marked, og ikke for enkelte bedrifters tall. LPC har allerede i dag gjort forarbeid til opprettelse av en slik database, og vil i framtida kunne operere denne for bruk av både av organisasjonen og engrosbedriftene.

C. *Kvalitet, forbruk og markedsføring*

Organisasjonen skal arbeide for bedret kvalitet og forbruk av norske produkter. Et middel kan være opprettelse av en egen kvalitetslogo for norske produkter (merkevarer). Ellers skal organisasjonene bidra til bedre og mer koordinert markedsføring av norske grøntvarer. I dag er OFG «et felles markedsføringsorgan» som skal ivareta dette. Det må utredes hvilken rolle OFG skal ha i forhold til grossister og den «nye organisasjonen», og om det kan tenkes en annen organisering av drift av denne?

D. *Produsentpris*

Organisasjonen skal overvåke markedsprisen, og påse at denne står i forhold til marked og kvalitet.

Finansiering av organisasjonen - kontingent:

Finansiering av organisasjonen kan tenkes gjort på flere måter. En måte vil være med f eks trekk på omsetningen gjennom engrosbedriftenes grossistring/produsentring eller produsentlag. Engrosbedriften trekker kontingenten i oppgjøret og innbetaler hele kontingenten til kontoret sammen med fortegnelse over lagets medlemmer.

KONKLUSJON: Etter en samlet vurdering, og etter samtale med ledelsen i NGF, vil vi foreslå at grøntprodusentene samler seg om NGF som en felles organisasjon for produsentene i hele grøntbransjen.

Vi forutsetter da at:

- NGF får en oppbygning i tråd med nedenfor viste skisse.
- Grønnsakutvalget/styringsgruppa blir valgt (av styre eller årsmøte) etter innstilling fra engrosleddenes produsentorganisasjoner, og sammensatt som skissert under pkt 3 foran
- Det velges et arbeidsutvalg av og blant grønnsakutvalget.
- Det opprettes et sekretariat underlagt grønnsakutvalget. Dette sekretariatet plasseres på/i nær tilknytning til Økern Torg.

Vedlegg: Skisse over organisering av NGF

Hamar den 14. august 1991

Johs. Dyste (s)
Hans T. Fosaas (s)

Bjarne Kjøs (s)
Arne Gillund (s)

ORGANISASJONSSKISSE

Produsentlag-/ringer

(BAMA)

(GARTNERHALLEN)

(NKL, m.v.)

->

Norsk Gartnerforbund

NGF
Hovedstyre
Sekretariat

Lokallag

Lokallag

Lokallag

Lokallag

Grønnsakutvalg

Blomsterutvalg

Styringsgruppe
Markedsråd
Sekretariat

Arbeidsgruppe innen Norges Bondelag for å vurdere produksjonsplanlegging og produksjonsstyring på grøntsektoren

Arbeidsgruppen som var nedsatt av Norges Bondelag avga innstilling i april 1992.

Medlemmer var:

- Bernt Robert Hansen, Ås – leder (ansatt i sekretariatet i Bondelaget)
- Geir Isaksen, Oslo – organisasjonssjef i Gartnerhallen
- Jon Røine, Fetsund – generalsekretær i Norsk Gartnerforbund
- Oddmund Østebø, Oslo – daglig leder i Frukt- og grønnsakgrossistenes forbund
- Per Boe Guren, Rygge – grønnsakprodusent
- Bjarne Kjøs, Ådalsbruk – grønnsakprodusent og tillitsvalgt i Gartnerhallen

Sekretær var Hans Kr. Brenna, Oslo – tidligere generalsekretær i Norsk Gartnerforbund, nå engasjert av Bondelaget/Gartnerhallen for utredningsoppgaver

Arbeidsgruppen skulle drøfte følgende:

- Dagens situasjon med produksjonsplanlegging og produksjonsstyring.
- Tallmateriale og informasjon som foreligger.
- Behovet for tilleggsinformasjon/statistikk.
- Hvilke betingelser, elementer må være tilstede for å kunne gjennomføre en effektiv produksjonsplanlegging og produksjonsstyring.
- Hvordan kan produksjonsplanlegging og produksjonsstyring best organiseres og gjennomføres i praksis.

Arbeidsgruppen la fram følgende innstilling (sammendrag): - Basert på dagens situasjon, erfaringene fra tidligere og forventningene om endringer i rammebetingelser framover, vil gruppen foreslå følgende tiltak for å styrke produksjonsplanleggingen og prisfastsettelsen i grøntmarkedet:

1.1 Markedsbehov

Det utarbeides årlig og i god tid før produksjonen planlegges, oversikter over markedsbehovet for grønnsaker, poteter, frukt og bær. Oversikten fordeles på produkter, oppgis i kvantum og splittes opp på uker. Oversikten skal basere seg på historiske data (siste år) over engrosleddenes omsetning av norsk produksjon og import. Engrosleddene forplikter seg til å levere tallmateriale til LPC som gis oppgaven med å gjennomføre arbeidet. Oppgavene sammenholdes med jordbrukstillingen (SSB) og Totalkalkylen (NILF).

1.2 Produksjonsplaner/leveringsplaner

Engrosleddenes oversikt over markedsbehov danner grunnlaget for kommende sesongs produksjonsplaner. De deltagende engrosfirmaer foretar alle produksjonsplanlegging og utarbeider leveringsplaner. Dette materialet bearbeides av LPC og sammenholdes med markedsbehovet. LPC rapporterer til deltagende grossister om hvordan planene er i forhold til markedsbehovet.

1.3 Produksjonstilpasning

For å styrke samordningen rundt produksjonsplanleggingen, opprettes et råd bestående av de deltagende produsentgrupperinger og de tilknyttede grossister. Produsentgrupperingene som skal delta i dette rådet må representere det leddet som står ansvarlig for oppfylging av forpliktende produksjonsplaner til en deltakende grossist. For mindre grupperinger bør det stimuleres til samarbeid rundt deltakelse i rådet, slik at hver deltaker representeres minimum 10 % av den registrerte førstehåndsomsetning. Det kan opprettes undergrupper knyttet til de enkelte kulturrene, sammensatt slik at en vesentlig del av produksjonen blir representert. Slike undergrupper utpekes av rådet. De deltagende grossister skal være representert etter samme mønster.

1.4 Markedsrapportering i sesongen

Alle godkjente grossister forpliktes til å angi to ukers rullende tilførselsplaner. Disse planene skal uttrykke antatt ønsket leveringsmengde fra produsent, og inntaksplan fra grossistfirmaet. Tallene rapporteres til LPC hver torsdag før kl 15.00. LPC utarbeider en standard rapport som sendes deltagende grossister på faks/datakommunikasjon innen kl 07.00 fredag morgen. Rapporten skal inneholde sammenfatning av grossistenes rapporter, og oversikt over avvik i forhold til prognoser utarbeidet på tidligere tidspunkt.

1.5 Pristilråding

Det nedsettes et utvalg bestående av fire produsentrepresentanter og fire grossistrepresentanter til å gjennomgå LPC-rapporten og anbefale priser for kommende uke. Utvalget skal ha sin anbefaling klar til utsending til grossist kl 09.30 fredag. Gruppens møter skal være åpne, og holdes på Økern Torg med start kl 08.30. Utvalget kan være rådet som nevnt under pkt 1.3 eller et utvalg med undergrupper sammensatt på samme måte

1.5 Prisrapportering

Blant leverandørene til de godkjente grossister utpekes det en gruppe som forplikter seg til å sende inn dokumenterte prisoversikter (avregningspriser). Disse prisoversiktene sammenstilles av LPC og offentligjøres når de foreligger, dvs etter avregning. LPC rapporterer pristilrådingene og de prisrapporter som produsentene inngir.

Arbeidsgruppe innen Norges Bondelag for å vurdere produksjonsplanlegging og produksjonsstyring på grøntsektoren

1.6 Markedstilpassing

Produksjonstilpassing er den mest effektive måten å oppnå markedstilpassning på. I en situasjon med overproduksjon kan markedstilpassingen gjennomføres på to hovedmåter: Enten gjennom markedsaktiviteter for å øke forbruket eller ved regulering av utbudet. Når det gjelder reguleringsaktiviteter er også to veier mulige: Gjennom at produsentene holder varer tilbake eller gjennom nåværende reguleringsystem med offentlige midler.

Markedsregulering med offentlige midler iverksettes gjennom de kanaler som i dag har ansvaret for markedsreguleringen.

Markeds- og opplysningsvirksomheten må tilføres ekstra midler. Flere finansieringsmåter er aktuelle og må benyttes, herunder også økt produsentfinansiering.

1.7 Kostnader

Gruppen går inn for at Landbrukets Priscentral (LPC) tillegges ansvar med datainnsamling, etc – og en foreslår at kostnadene her dekkes på samme måte som LPCs øvrige arbeid innenfor grøntsektoren i dag finansieres.